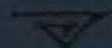
83 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 83

СА ОСТРВА

ПРИПОВЕТКЕ

ИВА ЋИПИКА

Ćipiko, I.

83 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 83

СА ОСТРВА

ПРИПОВЕТКЕ

ИВА ЋИПИКА

БЕОГРАД

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1903.

САДРЖАЈ

БРАЋА

Писмо, што су га онај час примили, браћу узнемири и увјери о ономе, о чему су до сада сумњали.

Отац у писму свјетује их и опомиње, да се чувају скитача Митра из Скадра, јер су га сигурно послала Османова браћа, да освете братову крв.

А Митар данас на цести с њима ради, па су на чисту, што га је к њима довело: обистинила се њихова слутња; није их ни за шта неколико дана прежао.

Браћа се погледају и презаво обазиру на њ, а старији, Спасоје, упознаје га боље и мисли: сигурно је он; чини се невјешт и препаша мирно камење, као да ни за шта не зна. Једнако се страхиво погледају; све им очи бјеже на њ. А док њега не уочише, бијаху се лијепо примирили; вријеме бијаше зацијелило све невоље, што су их поднијели у потоње доба.

Они су оставили своје огњиште у Албанији и са старим родитељима прибјегли у Црну Гору, откуд су им се пређи иселили.

цеста — пут, друм. *презаво* — опрезно. *страхиво* — са страхом, бојажљиво. *пређи* — претци.

Собом поведоше крупну и ситну стоку и све оно што су у бијегу на себи могли понијети.

Не би они то били урадили, да их на то не нагна љута невоља.

. . . Једнога дана зла срећа намјери на њихову кућу у околици познатога трговца Осман-ефендију из Скадра.

Браћа су с оцем тај дан редили духан, да се боље осуши; у то им се он јави и понуди им, да сређени духан к њему донесу: он ће га купити и боље но други платити.

Дошло вријеме, људи духан просушили, покупили и средили; у кола га укрцали, па с њиме правце у чаршију к Осман-ефендији.

Њега не нађоше код куће, већ брата му замјеника. Нуде му духан и веле: „Договорили смо се с Османом; прими га и измјери, па да га платиш, по што га и други плаћају.“

Али брат му неће ни да их чује. Каже: „Осман ми засигурно наредио, да духан ни-од кога не примам, и ето већ га од неколико дана не купујем.“

Не помаже ни утврђена погодба, ни њихове молбе; још бијесан Арнаутин збива од њих шалу, смије се старцу и затвара им врата од дућана у образ.

Стари Никола види, да су се дјеца почела љутити, а није их лако одљутити, кад им прекипи, па, да не буде зла, одреди да се с духаном кући поврате.

Млађи син потјера коње, па с оцем одјури из града.

Старац, срдит, одмах се не сјети да је Спасоје заостао, а послије, кад су кола одмакла, помисли: пожуриће пријечцем, па ће их достићи.

Али у Спасоју поджегла се младићска крв; не може да издржи, а да не упита брата Османова: рашта их срамоти, а при њиховој муци.

Отвори врата од дућана; на око мирно униђе и, погледавши га чисто у очи, вели му:

— Што ти урадисмо, те ти тако с нама...? и све не изусти што хтједе рећи, јер се ефендија узвика, плане и ошамари га. Момци прискочише, стадоше га грдити, и потиснуше га свом силом напоље.

На улици чељад се око њега купи; смију се лудоме сељаку, а њему се чисто блијешти; нешто кроз зубе смрси, па постиђен пожури одатле, да негдје изван града одахне.

Тек када је избио на чистину и узео свој џевердар, што га бјеше у крчми оставио, док се поврати, разабере се и с тугом у души осјети што се с њиме бјеше догодило.

Испије чашицу ракије и љуто уцвијељен пожури да своје достигне.

Путем бесвјесно стиска стари џевердар, и прсти му грчевито по њему играју; хтио би да се умири, но не може. Раздражен је; срамота и понижење бију га и савлађују. А осјећа у себи живот и снагу; и свијетла

блијешти му се — севају му очи (од љутине). *смрси* — нејасно рече, прогунђа.

мисао да се освети јавља се, и у том тренутку поноситије ступа.

Тако у двоумици, што да уради, иде даље и мисли: доћи ће и за то згода. Још му је пред очима мали комад цесте, па да закрене пријечцем, и, сигурно, изићи ће пред кола.

У то, као да га је сама напаст нанијела, угледа прама себи на коњу Осман-ефендију. Јаше и долази к њему.

Осјети тај час, да му се пред очима смрче; стресе му се живот, а саме руке дохваћају џевердар.

Али момче се устеже, да наједанпут не плане; науми да се мирно с Османом објасни. Па кад му стиже сучелице упита га, — а напреже се да устави дрхтавицу у животу и гласу:

— Што данас мене и моје на правди обручи? Што не рече брату да прими духан?

— Не требах га већ — одврати нехајно Осман, и хтједе га мимоићи.

— Стани! А што нам не поручи, већ си наредио да ме брат ти бије? — прослиједи Спасоје, и све више жести се.

— И ја ћу, ако ми скривиш — одговори он, и презирно махну руком.

Момче плану и чврсто прихвати за узду.

пријечцем — пречицом, пречим путем. *сучелице* — набдизу, лице у лице. *обручи* — обрука, наружи. *нехајно* — немарно. *прослиједи* — продужи.

— Море! мичи с пута — плане и ефендија; мане бичем, но не спусти га, већ га над собом држи.

— Нећу, док ми не одговориш! — бјесни Спасоје и гледа га чисто у очи.

— Мичи, скоте, јер си погинуо! — разједи се Турчин, и удари га бичем по образу; па се исти час маши за револвер.

Спасоју сину мисао освете, пусти узду, одмаче се, и у тренутку састави. Пуче из џевердара; он крочи брже, а иза неколико корачаја обрне се и лијепо угледа Османа распружена на земљи.

Па потрча, држећи пушку у руци, на пријечац. Потресен изиђе пред кола; види се, напреже се да се смири; али залуду, очи му звијерају на све стране, а горња усница једнако дрхти. А кад се нађе лицем пред оцем, погледа га страхиво и истисне разговјетно:

— Убио сам га! — и осјети у тај час да је слободније одахнуо.

— Убио си га — понови стари, и замишљен рече с очитим увјерењем: — Знај и нас си убио!

У тренутку свом тројицом завлада једна мисао. Нагон да се спасе живот испољи се свом снагом, а као једина узданица сину им пред очима Црна Гора, стара постојбина њихових пређа.

истисне — прозбори, рече.

И кад Спасоје нагло исприча, како је било, а отац се увјери да је тако, рече синовима:

— Бјежимо, да спасемо главу! — и са̂м поможе испрегнути коње.

Дођоше кући окупљени истом мишљу: знаду добро што их чека, ако турској власти у руке пану.

— Што је вриједно у кући, покупи! — нарећује стари Никола жени, и похити брату у другу кућу, да му остави и препоручи оно, што се махом собом не може понијети.

За то вријеме браћа окупише стоку, па ни часа не почасивши породица крену прама висовима старога завичаја, откуд се је Николин отац иселио, а куда се они сада журе, жељни да се чим прво дохвате голих кршева, да спасу живот.

Иду непрекидно, мало говоре; не опочивају, већ хватају пријечце, само да што прво до границе дођу.

Браћа не знају куда ће и гдје ће стићи! Не познају стари завичај својих пређа. Они тек из причања и јуначких пјесама познају земљу у коју иду. Сјећају се, да су толико пута гледали правце ономе крају, откуда су се назирали голи висови, како стрше у ведрину неба, иза којих се сунце рађало. Знали су да тамо свијет ходочасти чудотворцу св. Василију. А када су биле кућне и сеоске

махом — одмах. *чим прво, што прво* — што пре. *не опочивају* — не одмарају се. *ходочасти* — иде на поклоњење.

славе, и уз гусле се појало, било је те су се заносили за оним брдинама, и жељели их једном у животу видјети.

Сада су им на догледу; распознају голе кршеве, гдје се орлови тиће, али они не иду тамо да ходочасте, ни на какву славу, већ да заклоне главу међу оне голети.

Кад одмакоше од границе, породица, уморна од пута и узбуђења, сустаде; устави се да отпочине. Осјетише се сигурни, између кланаца и кршева, у земљи гдје од увијек суди њихов сој.

А и сутон већ се хвата по потоцима и доцима; постепенце неосјетљиво диже се на више, док не посуріше над њима и највиши висови и све се заодјену суром свјетлошћу, која је обавила и њихове тугаљиве прилике и огладњелу стоку, и изједначила их у боји с тврдим, сурим стијенама. Отац размишља што ће од својих и од себе. Познају га добро у староме братству; има међу њима и кума, добра човјека. Отићи ће тамо; првих дана наћи ће му се на невољи, али послије?

Зар да се удоми у оним голим кршевима, откуд му се отац иселио? И дође му помисао: да му је добро било, не би оставио своју кућу и пошао у туђи свијет. И буљи у простор, и пренаша се мишљу код запуштена огњишта. Гледа пусте њиве, обра-

тиће се — легу се. *суди* — заповеда, господари. *доцима* — малим, каменом ограђеним њивицама. *постепенце* — лагано. *посуриће* — јавише се сури, сиве боје. *удомити се* — настанити се, окућити се. *буљи* — гледа, пиљи.

ђена поља, и сјећа се труда и зноја, док га је обрадио; и гледа пред собом огладњелу стоку, што на голети скапава, нема чега да се маши... — и смрче му се у души.

Није друге, разабире се и лијепо схваћа своју невољу, — али учињеноме нема лијека.

А кад му поглед пане на синове и у памети му сине, што би се од њих догодило, да су код куће остали, — чисто му се живот потресе. И гледа их пред собом живе: њих двоје, једног до другога; и док их гледа заборавља на невољу, и бесвјесно у души му се усељује весеље: док је њих што ће да жали. Зар на свијету има ишта јачега и вриједнијега мимо њих?

А браћа окупљају живину и наредни су, да даље крену.

Они тек што су границу прешли, осјетише се лакше; младост их носи. Спасоје је задовољан што је изнио живу главу: осјећа се жив; а млађи, кад га гледа, диви се његовој снази и јунаштву; жести се, и још млад мисли: — поред своје живе главе што је љепше од освете?!

Најпослије и отац се диже, и породица опет крене. Пожурише, да куму чим прво стигну; сигурни су да ће код њега, изгладњели и уморни од дугога пута, наћи топли конак.

У свануће, старп Никола и син му Спасоје пођоше на Цетиње, да се властима

живину — стоку. *наредни* спремни, готови.

пријаве, и да чисто испричају што се догодило. Па ако власти нађу да су право радили, у одбрани образа и живота, нека их приме међу осталу браћу, као своје поданике.

Другога дана задовољни, с дарованим пушкама о рамену, што је знак да их је господар међу своје примио, повратише се куму.

Настајних дана упријеше живо, да прије зиме и снијега саграде комад потлеушице, да заклоне главу они и благо им. Поможе им и кум; и породица се чисто весело усели у нову кућу.

Али надође јесен и затече их истрошене и отанчале; трсише брзо оно што су имали, а зараде ни од куда; није но да се скапа од сваке невоље. Отац гледа своја два сина, млада и јака, и мисли: док је њих, биће и хљеба!

Па се договорише: дигоше од своје владе путне листове и упуте се у Боку, да као и други, штедњом и својим животима, теку новац, да прехране себе и своје.

И срећа их намјери на радњу, па, пошто им рекоше да ће бити зараде за дуље времена, синови остадоше у граду, а отац се поврати кући, да на паши замијени жену и да уздржи оно потребе, што са собом у бијегу понесоше....

У подне радници су отпуштени с посала да се заложе. Браћа су купили за објед, као

настајних — даљих, који су на реду. *упријеше* — прегоше, навалише. *потлеушице* — приземне куће. *благо* — стока. *трсише* — утрошише.

и обично, хљеба; њима је доста њиме се заложити до вечере.

Сјели су као и други на ивицу пута, до самога мора, на одваљено камење, што лежи по још недограђеној цести. Ваде крух из торбе, комадају га, но некако им се не прима залогајем у устима; звијерају уоколо, а поглед им и нехотице пада на скитача Митра, који на око нехајно их посматра, али на махове издаје се: види се, није му мило, што у њ гледају, а не може да их чисто погледа, буни се, па пође на страну, само да им није на догледу.

А браћа, кад им није на оку, грђе предају: у непознатом су свијету; иду по ноћи по оним мрачним и тијесним улицама; може да их негђе из бусије нападне и у трену ока смлати или убије.

Па може бити да се с њим још неко крије, биће их и више: Османова браћа богата су, неће штеђети, само да брата освете.

Старији брат Спасоје све је узбуђенији, што више размишља; жао му је што је доље силазио и брата собом повео, да обојица лудо настрадају.

А били су се привикли послу, мекоти времена и питомини код мора, и одредили да остану, док год радње буде, да не дође овај наручени скитач, од кога једнако стрепе.

— Што си замишљен? — пита млађи брат, с намјером да чује што ће Спасоје рећи.

предају — презају.

— Најбоље би било да оставимо работу, па да се кући повратимо. Не опомиње отац онако — одговори он смишљено.

— Да га јавимо суду! — настави млађи. — Зашто да оставимо радњу? Потребни смо.

Опет обојица ћуте, размишљају, али залуду: не могу да се одлуче што да ураде.

А пред њима стоји раскомадани хљеб; сунце их грије и море мирује; око њих се све упокојило.

Радници, пошто се заложише, растркаше се, да се вина напију, да боље одоле послу.

Млађи брат покупи заостатке и стави их у торбу.

Затим се оба дигоше, стресају са себе мрвице, и — растижу се у сунцу.

Гледају у море; а кад подигну главу, очи им бјеже на њихове висове, већ покрите снијегом и пламте им снагом и здрављем.

Али, види се, изражај им је лица забринут и тужан, и немирни су, а имали би уживати у својој младости, док је око њих све ведро и упокојено.

— Најбоље је да се повратимо — понавља Спасоје. Није вајде своје послове другоме казивати.

— Ради како знаш — одговара млађи. Али часком смисли се: — Знаш што? Прото добро нас познаје; да га замолимо, да Митра с радње отјера, да друге не брка.

растижу се — растежу се, протежу се. *прото* — главни мајстор, надстојник.

— Тражиће разлога — замишљен одговара старији. У то к њима однекуда прилази Митар; погледа их испод ока и поред њих пређе; збуни се, па кашљуца, и као мимогред пита их: — „Еле, момци, како сте?“ Браћа га у чуду гледају и не одговарају; гледају га како тешко корача, и презаво се на све стране обазире.

— Испричај све проту — нука млађи брат Спасоја, кад је Митар одмакао. Нема ту зла... бранио сам се... и угледавши неимара вели живље: — Да испричамо, видјећеш, биће нам лакше!

Оба, онако подражена и узбуђена, приђоше к њему. Млађи узе ријеч и укратко све испрповиједа.

— Па ето — збори на свршетку — сада тај скитач, зао човјек, — и показа кретом главе на њ, — хоће да га осветп, а брату ми при глави било... Већ молимо те као бољега, отјерај с радње ону налет, да не буде зла.

Оба брата упрли очима у њ и желе да чују одговор; али он затеже, размишља, не зна на први мах што да им рече.

Дотле пак Митар по погледима и кретњама браће досјећа се да се о њему води ријеч, па не губећи времена стругне некамо.

Неимар потражи га, да га с браћом суочи, а не нашавши га увјери се да је онако како му они испричаше.

нука — нуди, тера. *подражен* — раздражен. *налет* — напаст. *кретњама* — покретима. *некамо* — некуда.

— Не бојте се! — говори браћи. — Сада ће банути жандарска патрола, па ће они за њим... А ви идите с осталима на радњу.

Браћа, умирена, прихватише се посла. Код мора у пуном подзимњем дану сунце их лијепо грије, топло им, па задовољно раде. Понешто и разговарају, понајвише раде и ћуте, као да мисли сабирају. Па им пану на памет дани радње; урезују у памети приштедњу, и у тој мисли чисто живље раде, и веселе се послу. А и кући ће брзо; одмориће се и науживати својих навика: свога крша и вечерњих сједника, гдје се уз добру ватру у причању лијепо осјећа, како зимска ноћ брзо одмиче.

Кад су до мало у службеној дужности наљегли жандари, неимар приђе к њима и иприповиједи им потанко оно што су браћа исказала.

Вођа жандарски до краја га саслуша, па се замисли. У часу се одлучио што да уради: „Злочин је учињен, убојица је пред њим, а за убиство није поднио казну; није друге, ваља га предати закону.“

Неимар их поведе к браћи. Они у послу пригнути, нису видјели жандара, док вођа Спасоју не стави руку на раме. Тада се обојица окретоше и зачуђени погледају један другоме равно у очи.

подзимњем дану — дану пред самом зимом. *сједника* — сѐла, седељака. *наљегли* — дошли, наишли. *равно* — право.

Вођа лијепо упита откле су и како се зову, и понука их да му испричају редом оно исто, што су и проту испричали.

Они, у нади да ће их жандари ослободити скитача Митра, поновише исту ствар по други пут, а вођа, задовољан исказом, уозбиљивши се, нареди им у име закона да пођу с њим.

Забринути и у стрепњи што ће се догодити, оставише рад. Радници гледају за њима, а они између њих иду и већ ништа не разумијевају, ћуте и не могу никако да се снађу.

Путем им је при души све тјешње, а кад уђоше у град у тијесне улице, гдје нигда сунце не грије и гдје се тјескоба у сред подне осјећа, чисто се растужише; зла слутња поче се јављати. А кад ступише на праг жандарске касарне и угледаше пред собом ходник, протрнуше до у срце; на видјелу, прво но ће унићи, сукобише им се погледи, а једнакога су изражаја: пуни сумње и братске самилости.

Послије преко града воде их у суд. Путем бесвјесно гледају у чељад и нажгане фењере; нијесу знали куд их воде, нијесу ништа тај час ни осјећали, нити су могли да приберу пусте мисли, али црна слутња ипак се јављала.

А кад их жандари предадоше тамничару и овај их затвори у једну ћелију, оста-

понука — понуди. *у стрепњи* — у страху. *да се снађу* — да дођу к себи, да се приберу. *нажгане* — упаљене.

доше дуго један поред другога прислоњени уза зид. Слушали су с улице корачаје чељади и вику дјечурлије; гледали су у зраку свјетлости, што је однекуда одозго долазила и захваћала комад обијељена зида. И дуго су тако стајали, док млађи брат прозбори:

— Затворили нас — и дохвати Спасојеву руку, као да помоћи од њега тражи, и надода: Срећа те смо заједно.

— Нека су мене, убио сам! — одговори он. — Но што ће с тобом?

Сјутрадан изведоше их пред суца. Оба поновише и потврдише оно, што су већ казали.

Судац, млад човјек, посматра их; види се, вјерује њиховим исказима, помаже им кад се у говору заплету, али они су збуњени, па ништа ни примјећују. Најпослије им лијепо каже:

— Зваћу вас опет, па ћемо боље развидјети, и предаје их тамничару.

Суд поведе истрагу, а у томе прође дуго времена.

Браћа у тамници, с дана на дан, све више опадају, и у страху су да ће се игда сунца нагријати.

Наслућују из сучевих ријечи, да би се могло догодити, да их уврсте у турске поданике и предаду турским властима. Кад на то мисле, чисто протрну; не зборе, али погледима изражују очити страх, као знаду што их тамо чека. И тада им усне дрхте и оба,

као по договору, отворено гледају у зраку свјетлости што одозго с прозора долази.

Тако пролазе дани, један за другим, без икаквих промјена.

Једнако слушају корачаје чељади, што улицом пролази, вику дјечурлије и неразумљиве гласове мрачнога града и шапатљиве ноћи.

За кишних дана ослушкују једнолично падање кише, па их душа боли: за пољем и кућицом, да се заклоне; за ватром, да се осуше и огрију, и за веселим разговором, у друштву чобанчади.

Осјећају промјене времена. Кад је на пољу ведро, назиру свјетлију зраку, што одозго с прозора к њима долази, да им навјести, да је над њима негдје јавило се сунце и — жеља их за њим вуче.

А кад осјете да им је хладније, но обично, и чују на махове хуку вјетра и шуштање картушине и другога смећа, што удар вјетра са улице диже и у зидове замијеће, знаду да горје у њиховим кршевима завија чисти сјевер.

Тада они замишљају топле заклонице, у које сунце упире, гдје су се с чобанима заклањали од љуте студени. Над главама им вјетар хуче, и одбија се од голих кршева, а њима је у друштву мило и топло: грије их сунце, врео задах чобаница, и младићски животи, скупљени један уз други, да

картушине — комадићâ хартије. *смећа* — смета, ђубрета. *замијеће* — заноси. удара. *завија* — дува.

се заједнички од студени обране. С тугом у души осјећају сву сласт пустога живота, и јавља се потајна жеља за љепотом простора и љепотом веселе свјетлости, испољава се у силној чежњи за старим навикама; желе да се огрију сунца, истрче и уморе од труда, и осјећају да им је љепше било и онда, када су у страху од своје куће бјежали у црногорске кршеве, него овдје, у овоме скученоме и мрачноме простору. А кад би их пустили, пожурили би, куд му драго, ако ће и у хајдуке, да се травом и коријењем хране.

Браћа обгрљена дочекују зору; сан им у душу уноси мало покоја, а чим отворе очи, гледају у зраку што одозго с прозора унилази, да им навјести наступ још једнога, суморнога дана.

Али једнога дана нада, да ће видјети своју кућу, сине им у души, као нигда досле. Узеше их по други пут на испит, а овога пута учини им се да је судац с њима пријатан и добар.

Испитује их потанко и са особитом пажњом, али братски, усрдно.

У његовим живим очима, у милости гласа и благом дочеку осјетише сада разабранија браћа његову очиту самилост прама њима.

То их осоколи и гане, па старији исприча исту ствар, искреније и топлије; ниједном се не заплете, сигурним изражајем да истину говори.

навјести — јави.

Судац их посматра, замислио се и — пише.

Наједном подиже главу и упита Спасоја:

— Можда га нијеси на мртво убио?

— Јесам! — одговори он. — Виђу га мртва!

— Ти не можеш знати, да је баш онај час преминуо — опет ће судац.

— Убих га, па ето! — понавља он одлучно.

— И ја бих био исто учинио — јави се и млађи.

Судац причини се као да је пречуо ријечи млађега брата, и прослиједи писањем.

Ваља да се сви списи пошаљу на старију власт, да она ријеши коме да се предаду браћа, црногорским или турским властима.

Послије дуга писања судац подиже главу и стаде да у себи чита што је написао.

Браћа га посматрају, као чини им се да од њега зависе њихови животи. Он се занио у читање, па не осјећа на себи њихових погледа; на око задовољан је; досјети се да то што је написао није службени записник бирократскога облика, већ врућа молба, потекла из сродне душе, као отицај из живога врела. У њој влада главна мисао: „што би од браће било, кад би их предали турским властима, да им суде!“

Па се диже и тјешио их:

прослиједи — продужи, настави.

— Даће Бог, те неће бити зла!

А браћа захвално га гледају и, утјешени, враћају се пуни наде у тамницу.

У нади, што их већ не оставља, дочекују оца.

Кад му назријеше у тмици старачко лице, зачас заборављају своју невољу, гледају један у другога, а не могу да нађу ријечи, да изразе своје осјећаје.

Не љубе се, нити здраве; као да се боје, да тиме у овоме недостојноме мјесту оскврне своја врела осјећања.

Иза њих стоји млади судац; службено присуствује састанку, јер истрага још траје.

— Јесте ли здраво? — пита их забринути отац.

— Толико што имамо добра — одговара Спасоје, па упита: — А како је на дому? Можеш ли сâм?

— Слабо.... стока тек што се држи.... Но свеједно — рече живље. — Само да сте ми ви живо и здраво. А знајте, зборе наши, да неће бити зла, већ да ће вас домало пустити.

Браћа се живо згледаше, а отац промијени говор и упита их:

— А имате ли своју потребу?

— Имамо. Да знаш: зарада нам је код тамничара... То ти узми код њега што ти је потреба, па понеси кући... ваљаће ти — одговара Спасоје, и очито жали оца.

тмици — тами, помрчини. *толико што имамо добра* — то нам је све добро што га имамо. *домало* — брзо, кроз кратко време.

— А како мајка? — сјети се наједном млађи, и стидљиво обори очи и маче се с мјеста.

— Држи се и она — одговори отац, замишљен.

Часом ћуте, осјећају да би имали дуго да говоре, но не могу, па сабиру мисли, као да желе да све што имају у души једном ријечју изразе.

Дуго синови оца посматрају, и све јачи нагон осваја их за кућом, па и нехотице у души буди се немир; раздражено гледају око себе; но благи поглед очев, пун трпљивости, смири их и — наново се прегарају.

А вријеме пролази. Тога се сјетише, кад негдје даље уминуше корачаји војника, који су у марширању пролазили поред тамнице; те корачаје они су у памети бесвјесно пратили; — када их нестаде, као пренуше се.

Па и судац их опомиње, да је вријеме растанку. Он то изговара топлим гласом очите самилости; па отац и синови усрдно у њ гледају.

— Помоћи ће господин — изрече умилно стари.

— Хоће — потврђују синови очитим увјерењем.

Наново ћуте. Млади судац се замислио.

Гледа она тугаљива, здрава лица; у души му одзвања старачки, дрхтави глас; осјећа

прегарају се — мире се са судбином. *одзвања* — одјекује.

на себи живе младићске погледе, жељне ничега другога, већ радње и сласти у своме животу.

И оно нешто тешко, пусто, слично њиховим животима, осјећа у себи, па у тренутку у памети сину му сва трагика изморена народа; и јаки нагон сродства уставља се на њиховим тугаљивим лицима.

— Вријеме је да се одијелите — вели им гласом, као да их моли.

А они драговољно слушају; љубе се, а не говоре, већ измјенице дају један другоме све што у души имају и у себи од рођења носе.

...Браћа још неколико дана обгрљени ишчекују зору и, тек што се пробуде, гледају у зраку свјетлости, што одозго с прозора долази и дан им навјешта.

Нада им се непрекидно јавља; а живот и младост не могу да се одреку свјетлости и простора. Па када једнога дана униђе млади судац, да им јави да су прости, јер су осле црногорски поданици, — чисто обезумише. Силни излијев радости махом баци у заборав сву муку и невољу.

— Фала, брате! — пуном душом говоре младоме суцу, а њега та ријеч потресе до у душу.

Излазе на улицу; збуњено се гледају, а очи им играју, као да хоће да у се сакупе сву растркану свјетлост изгубљених дана.

измјенице — наизменце. *навјешта* — јавља. *прости* — слободни. *осле* — одсад. *махом* — одједном.

Изван града гледају своје висове; мећава их обавија и бијеле се сметови снијега. Тамо сигурно вијавица и студен бије, али њих за то није брига. На догледу тих пустих висова осјетише се као риба, кад се из мреже измакне и морем заструји, — осјетише бесвјесно, као никада досле, сву љепоту свјежине, свјетлости и простора.

НА МОРУ

По господаричину винограду пребирао је Иво бијело грожђе; тргао га и трпао у крто, па кад га крцато напуни, искренуо би га на стожиште, што је тик винограда, до пута, у зиду ограђено. Пошљедњим кртоцем мали се стог грожђа лијепо заоблио.

Вруће је — премда сунце нагиње к западу, па се мало помало примиче, да тамо далеко, преко недогледне пучине, утоне у море. На сунцу прожига, ну у хладу може се издржати, а зачас биће и угодно.

Јучер је поросило, па се ваздух очистио и разблажио; прозиран је, те оку не смета. Топло је, ну није кријеса ни запаре.

Овака ведрина послије кишице угађа и усред љета. У њој природа оживе, буја и расте. На живу, мрку и блиједу испрану зеленилу око се драгује и на њем мирно опочива. Виноград се свијетли, обасјан жарким сунцем. У

тргао — брао. *крто* -- котарица. *крцато* — пуно, пунцато. *тик* — до, сасвим близо. *прожига* — леже, пече. *прозиран* — јасан, провидан. *кријеса* — ватре, врелине. *драгује се* – осећа се пријатно.

његову сјају преливају се у разним шарама горње лозе, лишће и збијени гроздови; дôње пак и земља испод њих, с прожутјелом травом, испремјештале се измјенице сунцем и сјеном, као мрежом, па кад дрхтави вјетрић заћарлија, све се то гане, затрепеће и поигра; та мјешавина, сочна, једра, у напону живота, замирише и раздрага се; тајанствено шапће нешто неразумљиво, што к себи мами и испуња милином... Иво се загледао у хрпицу слатка, жућкаста грожђа... Разлијенио се; не дâ му се почети. То је грожђе у полусјени, јер над стожиштем расте китњасто смоково стабло, па су се чак над њим испружиле његове гране. Један огранак, што се управо над грожђем надвисио, пун је меснатих и облих смокава, пуцалица и вјешалица. Презреле је убила јучерашња киша, па су им се уснице распуцале и поплавиле; нијесу ни лијепе ни слатке. Онима пак, што стопрв зрију, уснице се живо црвене, набрекле су и напупчале: рекао би проговориће...

Иво погледа на сунце, па ће сâм собом:

— Почећу; ваља да свршим прије него зађе.

Сједне на камен, па се изује. Затим дохвати пуну каблицу воде, па у њој испере ноге. Након тога подиже се, са стога захвати први прегршт грожђа и баци га у винотоку, што му је при руци била. Са грожђа зазуји

сјеном — сенком, хладом. *стопрв* — тек. *напупчале* — наједрале. *винотоку* — кацу, чабар.

сијасет кукаца, пчела и осинаца, што су се изокола окупили и на њем се уставили, да га сисају и зрње му испијају. Полети с њега и неколико бјелкастих и шарених лепирица, што су се уз зрно приљубиле, да га оближу. Оне се дотакоше смокова лишћа, па на њем и остадоше.

Осинци и пчеле, узнемирени непрестаним дохватајем грожђа, оштрије зује, а у то зујање упада и бренцање пољске мухе златице.

Најпослије Иво пребаци све грожђе у винотоку и покупи заостало пуније зрње; загрне ногавице све до кољена, прекорачи, те уђе у њу.

На слатки сок, што га је земља лакомо упијала, и на гдјекоје преостало слатко и просушено зрно накупили се наново сви досадашњи гости. Жељно граби ко што може. Отимају се...И шарене лепирице опет домиљеше, те се тихо приљубише уз сочну земљу.

Младић, међутим, почео да масти.

На њем су бијеле प्र ртене хлаће, што их је донио из војништва. На глави плава морнарска капа, са црном врпцом и са исписаним великим, златним словима. Голорук је. Распучене прси заруњавиле су. Глава му је прикладна. Очи, власи и брци загасити. Лице здраво, од сунца прогорјело. На око је миран.

Има неколико дана, да је дошао из Пуља.

кукацâ — инсеката. *осинацâ* — осицâ, осâ. *зрње* — зрневље. *лепирицâ* — лептира. *бренцање* — зујање, звоњење. *масти* — муља грожђе. *хлаће* — чакшире. *распучене* — раскопчане. *заруњавиле* — обрасле длаком. *прогорјело* — огорело.

Прву недјељу, па за великом мисом, малдане сва се сеоска момчад сакупила око њега. Свако хоће да га понешто упита. Он одговара, не као прво, плашљиво, као чобанче, него мирно, скоро господски.

— Јеси ли ми видио брата? — упита га неки.

— Брата ти? Да... заправо рећ' и нијесам одавна.

Прекине говор. Цигара му није димила; примакне ју прстима, извади из џепића шибицу, дигне ногу, мане шибицом о гаће, причека да плане, па припали, потегне у се дима, те настави:

— Брат ти се укрцао отраг пô године. Зајездрио је пут Леванта. Протурили су га у први разред... Зар вам не пише?

— Ето и није...

Дјевојке, што мимо њ пролазе, криомице га погледају, па одмичу. Виђеније људе поздравља и здрави се с њима, а они му лијепо узвраћају. Стару и младу господарицу поздравио је по војничку, па онда, тек је зазвонило, отишао на ручак. Данас ће га домаћи гостити: прва је нећеља што се повратио.

Младост за њим гледа, чуди се како се дотјерао и угојио: — „Брате, преобразио се и просвијетлио, — а прво био предљив и дјетињаст.“

миса — служба у католичкој цркви. *заправо рећ'* — право, истину рећи. *шибицу* — жижицу, палидрвце. *отраг* — пре. *криомице* — кришом. *просвијетлио се* — постао је разумнији, паметнији. *предљив* — плашљив, бојажљив.

Лако је њима тако говорити. Не знају они, колико је он труда и муке поднио, док се приучио реду. Ну зашто да сада на то мисли? Послије, кад се изучио, било му је љепше, а било је вечери, кад се с првим у селу не би мијењао. Сада је прошло зло и добро. Дошао је кући, па нека га: — Свуд је поћи, ма је дома доћи . . .

Чим се повратио, одмах га је у службу узела стара господарица. Рашта и не би? Она га је и прво познавала, као радишна и поштена младића, па јој је било драго да га опет види. И млада господарица Даринка лијепо га је дочекала. Та тек што га је уочила, слатко му се насмејала и о којечем га приупитивала. Међутим, он се чудио, што се још није удала. — Богата је и згодна — мислио је — како да је срећа не намјери на којега господичића?! Јутрос ју је боље загледао, кад је њу и мајку јој пратио из села к мору. Ударајући мазгу промишљао је: — Уједрила је, а и руменија је, ако и није претила... Ну то се и не пристоји господској дјевојци.

И преко воље погледа на сунце.

— Ох, о, одмиче! — па живље упре ногама да гњечи зрње.

*

Млада господарица Даринка окупала се око једанаесте у простоме мору. Свукла се

радишна — радина, вредна. *уједрила је* — попунила се. *претила* — дебела. *простоме* — отвореном, неограђеном.

у хладу, на пијеску, у заливу између огромних стијена, што су се у земљу усадиле и над њом се надвисиле. Уљегла је у море, устежући се и врцајући се сваки час с ноге на ногу. Затим је срчано загазила, па се бацила свим животом на пличину, насуту бијелим, ситним жалом.

Угодно јој је. Тијелом је најприје обиђоше хладни срси; најежурила се. Топло младо месо осјетило је мокар, млак додир мора. Његов чисти дашак упијала је у се пуним устима. Лагани шешир, са широким крилима, заклања је од сунчане жеге. Часом се устезала, па се затим подуши главом.

Мокра густа коса прилијепила јој се уз тјеме, чело, врат и плећа, па је дражи, блажи и утажује врућину угојена јој тијела. Неко вријеме остала је тако распружена, па онда заплива свом брзином.

Ужива. Колико ли разлике од јуче до данас? Синоћ је била раздражена, а како да не буде? Отраг неколико дана молила је мајку, да дођу амо, тек да се прође и окупа, да се наужива свјетла сунца, зеленила и мора.

Мајка јој даномице обећавала, па би опет у задњи час порекла. Ну јуче ју је живо спопала; требало је све приправити одмах у вече, па тако јутрос и сиђоше.

жалом — наносом, шљунком. ***срси*** — жмарци. ***најежурила се*** — најежила се, узела је дрхтавица. ***дашак*** — дах, ваздух. ***подуши се*** — загњури се. ***утажује*** — умирује, блажи. ***даномице*** — данима, више дана узастопце.

Што ће у селу? Нигдје из куће ни макац. Увијек с књигом у руци смуца се по празним собама. Књига је добар друг, ну ипак каткад и додија. Она се зажељела живе књиге, у слободној природи. Још се добро сјећа оних трију година, што их је провела у заводу код милосрдних сестара. Чинило јој се, кад је заувијек кући отпутовала, да оставља гробље, гдје је три године била жива закопана. Једва је дочекала да у село дође, да се обијесно наужива с пријатељицама из дјетињства свега онога, чега се добро сјећала и што није могла да заборави, ни кроз оне три године свога тамновања. Ну и сеоског, једноличног живота брзо се заситила. Жељна новости и науке читала би по цијели божји дан, а од саме природе даровита и осјетљива, лако је схваћала и осјећала уз коју му драго књигу, што би јој дошла под руку. Него, на махове, и то јој омрзну. Тада би вруће зажељела пустити се к мору, настанити се за које вријеме у малој кућици, тик боровика, у потпуној самоћи, па радујући се свему, што је у около назријевала, и подавајући се најсмјелијем маштању, разуздана, разметала би се младошћу и здрављем. И данашњи дан — ето сада у мору — за њу је слава.

У први мах њен долазак причинио јој се као благдан — свијетла, ведрине, жара и чежње...

ни макац — ни маћи се. *смуца се* — лута, иде. *тик боровика* — до саме борове шумице.

Лијепо ли то море на сунцу одсијева! Супротни оток, гле, сјаји се; кућице се бјелушкају, борови се живо зелене. А оно усред мора острвце како гори на сунцу, са свих страна плакано бистрим морем и ведрим мирисавим ваздухом...

Подиже се из воде, исправи и протегне, пак отресе главом. Ситни прсак разасу се око ње и закријеси на сунцу у свим бојама. Засја злаћана коса. Плаве очи, као и море, растворише се; ноздрве подрхтавају и шире се. Лице јој се осуло ситним капљицама; образ и чело разведрили се и расхладили.

— Доста је, доста! — огласи се с прозора мајка, гледајући је непрекидно.

— Још, још! Ала је лијепо! — одазове се дјевојка, — те се надуши смијати.

— Наудиће ти; нијеси обикла... Изађи!

— Неће! Још мало.

Пак скиде шешир, заграби њиме мора, придржи га објема рукама над главом, да се на њу циједе капљице.

— Јој! стресе се првим додиром и подигне ногу.

— Доста је! Одмах изиђи — викала је јаче мајка.

— Ето, ето!

Најпослије јој додија, те изиђе.

Око ње се склопило мокро, танко одијело. Све дијелове тијела означила јој жива

прсак — млаз. *закријеси* — засветли, засија. *надуши се* — зацени се.

црта. Бокови се лијепо истакли, а њедра се заокружила; на њима нешто одскаче, набрекло је, те се заобљује у облику двију тиквица.

Баци се на врело жало, да се осуши. Сада јој је још драже! Врући је пијесак жицну. Млака топлина заструји мокрим тијелом; раздрагала се. Оћути се лаком; замириса свјежином. Ужива на сунцу и ведрини! Тако је неко вријеме стајала, па, смисливши се, нагло се обуче и пјевуцкајући упути се кући.

Дочекао је готов ручак. Објадовала је са слашћу здрава, безбрижна чељадета, исплакана морем. Неко вријеме задржала се с мајком, затим је оћутила угодну слабоћу живаца. Тијело је тражило опочинка. Посмјехом поздрави мајку, и унићe у своју собицу. Кроз отворени прозор загледа се у непрегледно море, обасјано горућим сунцем. Благи вјетрић струјио је с њега, дирао га, те му блажио пучину од жестоке жеге. Прекоморске голети, даљни оток и оближње острвце, и све што је на њем, купало се и одсијевало у сјајној ведрини. Валићи су на крају котрљали пијесак и кркоћили око сурих хриди. Она се загледала у пламенит трак мора, крцат сунчаном жестином. Тај се траг, треперећи, преливао и кријесио. Његов одбљесак дражио

оћути се — осети се. *смисливши се* — домисливши се. *слабоћу* — малаксалост. *опочинка* — одмора. *посмјехом* — осмехом. *кркоћили* — кркорили. *хриди* — стена, кршева. *крцат* — пун, пунцат. *кријесио се* — светлио се, сијао се.

јој очи; није могла да издржи. Одмакне се од прозора, те прислони капке. Онда узе са стола књигу, баци на постељу, отвори ју и задубе се у њу...

Море се ваљушкало, па је његов одсјев дрхтао по зидовима. Цијела соба обавила се полусјајном мрежом, у којој се, титрајући, испремјештали сунце и сјена. То непрекидно трепетање испунило је читав простор, па је каткад заиграло и на њену лицу. Валићи су даље мрморили; кроз шумицу боровика једнолично је пропухивао вјетар и одисао чежњом. Све се то спајало у један љупки шум тек ода сна пробуђена мора...

Листала је по књизи. Гдегдје се заустављала, те даље превртала. Домало јој додијало. Обузе је лаки сан. Вјеђе се и нехотице заклапаху. Још једном преврне листом, па као електризована стиховима, на које бијаше натртала, прене се и на глас почне да чита:

„O mio mare! o mio mare! o sovrumana
voce che mi empie d'infinito il cuore!
Spirito, che le piaghe apre e risana
E fuor ne tragge ogni perverso umore!
Io mi trafusi in te, per ore ed ore
E alla gran vita tua profonda e arcana
Chiesi per la mia vita altro vigore."

Задње ријечи изговарала је тише...

То су били најновији стихови, пуни природног осјећања за морем, стихови оне биједне и несретне контесе Ларе.

пропухивао — дувао, пиркао. *натртала* — наишла.

Ти стихови испунише ју миљем и задовољством. У њима је нашло одјека њено удивљење. Лице јој се разведри, душа опет примири. Шум мора, као пјесма успаванка, уљуља је, те спокојно заспа...

Пробудила се након мало времена, те се одмах прихватила Лариних пјесама, да даље чита.

Када се сунце нагнуло боље к западу, подиже се, умије и среди, те накани да изиђе.

— Куда ћеш? — упита је мајка.

— Идем у виноград; послије ћу на рибе. Хоћу да се још данас свега науживам!

У винограду нашла је Иву, гдје масти.

— Јеси ли? — јави се.

— Још мало, па је готово. Хоћете зобати? Изабрао сам неколико гроздова... Знао сам да ћете доћи. Ено тамо под смоквом.

— Хоћу, хоћу! — прихвати весело — те приђе к смокви. Изабере грозд, па пребирући крупније зрње поче маскати:

— Слатко је! Ово је вугава?

Иво погледа:

— Је!

— Чујеш! — зобљући ће она. — Опреми брзо посао, послије ћемо на рибе.

— На рибе? — А што ћемо надјети?

— Наћи ћемо штогод... Упараћеш неколико приљепака.

зобати — јести зрневље. *маскати* — мљаскати, јести. *вугава* — врста црнога грожђа. *надјети* — наденути, метнути као мамац. *упарати* — спремити. *приљепака* — мамаца за удицу.

— А знате?.... Тршчице су у нереду... и удице су зарђале.

— Не брини се! Може се ловити; јутрос сам све прегледала... Ну ти увијек заповијеташ!

— Ја?... Мени је право.

— Поћи ћемо, поћи! — те запљешће рукама.

Даринка, дозобавши, баци гроздов стрш, па се примакне к њему. Иво је, међутим, смастио грожђе. Изиђе из винотоке; сједне да испере ноге, па да навуче обућу.

Она се око њега узврпољила. Завирује сад у њ, сад некуд другамо. Наједном поглед јој паде на смокву:

— Јеси ли јео смокава?

— Јесам... Дану, кушајте их и ви.

— Много их је вјешалица. Биће слатке?

— И нијесу... убила их киша. Видите, како су поплавиле.

— Шта знаш ти! Окладићу се, да су сада слађе.

— Ајде де!... Нека је опет на вашу!

Она се примакне к стаблу. Убере двијетри, па окуси. Тада се окрете к њему:

— Знаш шта? Убери их неколико за вечеру. Мајци су драге... Ала брзо... Мичи се! Јеси ли већ средио? Ти си се у војништву разлијенио.

тршчице — штапци, прутови. *запљешће* — запљеска. *стрш* — шепурина. *смастио* — изгњечио, исцедио ширу. *другамо* — на другу страну. *дану* — ела, нудер. *ала брзо* — хајде брзо.

— Да, разлијенио! — мирно ће Иво, те се маче, па ће лијено: — Да вас тамо отпреме, валај би вам спали обрашчићи.

— Би! Мислиш, да не би била храбрен војник. Гледај!

И она се укочи и избочи пред њим прси.

Младић се насмија:

— Прави војник! рече и поче брати смокве.

Кад их је набрао пун прегршт, огледне се:

— Куд ћу с њима?

— Куд? Шта ја знам... Ах! де их амо — и скине шешир с главе: Хити их!

Иво их у њ баци. А она остави шешир под смоквом.

— Кад га напуниш, доста је.

И опет се ушета. Наједном се смисли:

— Ти бери, ја ћу читати.

Отвори књигу, преврне неколико страница, па ће гласно:

„Io t' amo, io t' amo, oh che altra donna mai
Non sussurri al tuo cor questa parola,
Per quanto ne incontrasti o ne vedrai
Anco nei sogni, vo' baciarti io sola.“

Она је срчано наглашавала сваку ријеч, уживајући у страственом љубавном изливу... Иво је, међутим, миран, даље брао смокве, не обзирући се на њу, ни на Ларине стихове.

— Ти не слушаш? — изненада ће она. — Зар ништа не разумијеш? А био си четири године у морнарици.

де их — дај их. *ушета се* — поче ходати.

— Не знам талијански.

— Како не знаш? а и са мном гдјекад говориш.

— Ко?... Оно је по нашу; гдјекоју ријеч помијешам, што од вас и господарице причујем.

— Слушај! опет ћу читати.

Иво се обрне, а она смијући се поче:

„Io t'amo, io t'amo...“ па застане.

Погледа га:

— Разумијеш ли?

Он се смео. Разумије, а неће му се да рече.

Ну дјевојка га све једнако мотри и смије му се. Тада ће он отежући:

— Io t'amo — То је... баш кад хоћете знат' — као: „драга си ми“, а простите... те се обрне другамо.

— Ха, ха! Ето јур нешто знаш.

И нагло заклопи књигу и загледа се прама мору.

Домало опет сврне погледом на њ:

— Је ли, да су лијепе талијанске пјесме? Јеси ли ти коју научио у Пуљу?

— Не ја... Није ми се дало; стопрв сам по гдјекоју ријеч уловио... А да вам право рекнем, нијесу ми ни драге. Нема пјесама над нашим!

— Ко говори? зачуди се дјевојка. — Које пјесме?

— Е, не знате ви... Ви их и не разумијете. Заправо рећи, сада је добро, ма кад

другамо — на другу страну. *јур* — већ. *стопрв* — тек.

сте се оно вратили из школе, занашали сте и мијешали, да вас се није могло слушати.

— Јер сам ја све талијански учила!

— Баш зато и не знате шта су наше пјесме. Да чујете Загорце, кад затресу уз гусле. Управ човјека милињем испуњају, а гдјекад ражљуте и разиграју. Како кад!... А да, и ваш сусјед зими забугари.

— Чула сам га, ну онако се не говори у нас. Оно је из књиге.

— Све једно — разумије се... Па што, зар вам није драго чути ни нашу младост, кад ноћу испред дјевојачких кућа пјевају?.. Ама, право рећи, тада ви спавате...

Даринка не одговори, него га промаатраше, чудећи се како се наједном разговорио, што је било против његова обичаја, јер је био мучаљив. И подругљиво се насмија.

— Ругајте се, ругајте — може вам бити!

Шешир је био крцат зрелих смокава. Стрпала се једна уз другу, па се гњече: сочне су и једре. Низ румене уснице медени им се сок циједи...

Иво узе шешир и скањивајући се упита:

— Зар ћемо одмах на рибе?

— Да кад? Сад ће сунце заћи. Брзо! Још си туде?!

И стаде га потезати за рукав од кошуље:

— Лијенчино!

занашали — заносили у говору, погрешно изговарали. *милињем* — миљем. *забугари* — запева песму, почне казивати песму вишим гласом. *младост* — младеж. *мучалив* — ћутљив. *крцат* — пун, пунцат.

— Није конац свијета. Доћи ћемо.

— Макни се, кажем ти!

— Лако је вама; ударили у објест, као ништа вам не фали.

— А ти си у пустим бригама!

— Нијесам, хвала Богу, ну није ми ни као вама.

— Шта запредаш? Је и боље. Но ајде — те смијући се поче га гурати.

Младић се није бранио, него је у њу бленуо и чудио се што јој је данас, да је тако горопадна.

Тако дођоше пред кућу.

Стара мајка сједила је на кућноме прагу. У великој здјели тријебила је и прала нешто зеља.

— Донијела сам вам смокава — јави се дјевојка.

— А гле, па у чем! — опази стара, те настави: — Искрени их у крљелицу; ето је на столу.

Иво послуша.

— Мама, сад ћу с Ивом на рибе.

— Пођи, само не иди далеко од краја. Возај се око куће.

— Све једно. Не видиш да је утишало?... А понијећемо оба весла. Шта мислиш? Наловићемо за вечеру.

— Слабо уфање од твог лова!

запредаш — зановеташ. *је* — јесте. *крљелицу* — суд, зделу. *уфање* — надање, уздање.

— Да, видјећеш... Гледај нас с прозора. Иве! Хомо! — заповиједи и обрте се к њему:

— Је ли испран чамац?

— Је, још јутрос... Знате да ми је то први посао.

Обоје се упути на жало.

— Сада пођи, па упарај неколико приљепака. Само брзо, чекаћу те овдје.

Пошто младић оде, дјевојка се загледа у пространо море. Упала је очима у даљину, докле јој је око досизало... Помало душа јој се ганула слатким чувством, пуним снаге и живота... У неизмерну простору, обавиту и испуњену плаветнилом и морем, осјећала се пуним и једрим зрнцем васионе. У њој је клијао живот пун страствених чежња, жеља и неокушана, тек наслућена милиња. Непрегледно, тихо море привлачи ју к себи... Продире мишљу у његове дубине и згража се над његовом неумољивом силом. Па сваки пут, када се пред њом простирало и до ногу се разливало, очитим обожавањем скрушила би се њена дјевичанска душа. Тек тада пројуриле би јој памећу све дјетињске успомене. Њежне слике из тог доба низале су се редом. Обавило би ју слатко осјећање, пуно искрене поезије и чисте љубави прама свему што осјећа да око ње дише, живи и до чега јој око допире. У тој самоћи њено је биће за нечим жељковало... Тражила је идеал

хомо — хајдемо. *упарај приљепака* — спреми мамаца за удицу. *досизало* — допирало. *милиња* — милинс, миља. *згража се* — грози се.

достојан ње и онакав као што је то хировито море. Тако би дуго непомично стајала, пуштајући маха мислима и природним покретима. Нешто непознато будило се у њој, чиме се наслађивала. У том часу поистовјетила би се с оним што је око ње било, одисало и мрморило; осјећала би гануће пуно сласти; хтјела би да га омеђаши и захвати, ну оно је одмицало даље и даље, све до у вјечност... Тада би се истргла сањаријама, и часом болно би је у грудима жицнуло, жалећи за изгубљеном слашћу, коју није могла да заустави...

Међутим се поврати Иво.

При жалу малог залива, обраслу мирисавим травама и плодним грмљем, између којег вири суро камење, привезан је чамац. Не миче се. Приређен је за рибање. Два весла леже упоредо. Тршчица с намотаном туњом и с три коњске струне, на којима су увезане удице и олово, прислоњена му је уз бок. Врх јој се подвио.

— Притегни! — нареди дјевојка. Младић прихвати коноп, одријеши и повуче. Чамац допузи до краја.

Даринка скупи око себе одијело и закорачи у чамац.

За њом униђе младић и отисне се ногом од земље.

хировито — ћудљиво. *гануће* — потресеност. *грмљем* — жбунићима. *приређен* — спреман. *рибање* — риболов. *туњом* — стру̑ком.

И кајић заструји затоном. Иво намести весла, и обоје се упоредо смјестило уз њих. Завеслали испрва полако, па то боље, док се не зауставише отворену мору на поглед. Онда подигоше весла, а затим узе Даринка тршчицу, одвије с ње туњу и пружи му је да надије

Иво дохвати удицу, те је испуни чупком.

Она онда завитла тршчицом; туња звиждну у ваздуху и нагло паде у море. Олово је тонуло у дубину. Њена рука подрхтаваше. Грчевито је држала тршчицу у рукама. Бојала се да јој се не измакне, да не срне доље на дно. Тако је ишчекивала...

Међутим, сунце се слегло. На скрајњој тачки обзорја, тамо око запада, црљено је и као закрвављено; мало више љубичасто је и плаво. Велики дио неба заодио се разноликим меким бојама и ишарао фантастичним приликама. Сјеверна пак страна разом брдина тамна је; покрио ју густ облак, чији су вршци оловасти и сури, као и врхови голети, око којих су нанизани. Потпуна тишина. Море спава; не миче се. Пошљедње свијетло прострло се преко мора све до чамца, па га обасјало жеженом ждраком. Његов сјај још више одскаче, јер се такми са црним гомилама, што се од сјевера тек видљиво подижу. То свијетло и њих обасјава. У њем се пре-

кајић — чунић. *затоном* — луком, заливом. *надије* — надене. *те је испуни чупком* — спреми је, метну јој мамац. *срне* — оде. *слегло се* — смирило се, зашло. *разом* — ивицом. *свијетло* — светлост. *такми се* — надмеће се.

лива боја њена лица и плавâ јој коса, пâ јој подаје изражај ведар и поносан...

Туња задрхће; тршчица се свину при врху

— Туцају, — полако ће она, као да се некога плаши.

— Биће гладне — одазове се Иве. — Пустите боље, па кад живо притегне, дигните одједном.

— Знам ја... Не бој се. Ну није још загуцало.

Зачас, па у дубини зачестало туцање. Риба затегну јаче. Тршчица се стресе, а дјевојка одмах с њоме завине и истегне свом снагом. Неколико капљица мора пане преда њу. Голе пак удице синуле немилосрдно.

— Измаче се... Гледај, све су изјеле... Надиј опет!

Момак послуша, а Даринка завитла још једном...

По мору је пао први сутон. Ваздухом још само блуди трачак бакараста сјаја, што још пошљедњи пут заигра на морској пучини и одсјевну на њену лицу, те се наједном изгуби у суром свјетлу, свјетлу исте боје као што су и високе околишне голети.

И морска је површина посурила. А западом сунца и дјевојачко је лице изгубило ведрину; бљеђе је и озбиљније, док непомично буљи у онај комадић туње, што се над површјем уз море приљубио и захваћа га,

свину се — сави се. *загуцало* — загризло. почело гутати. *завине* — завитла. *трачак* — прамен, сноп. *околишни* — околни.

али се у њем не утапа. Чека... Раздражена је и скоро срдита, што доље неће да повуче. Напире се очима, да пробије тамну дубину, да види јесу ли се око удица накупиле рибе, и јагме ли се и залијетају ли се око њих. Залуду! Опаметиле се. Али ипак ишчекује. Тјеши се: ваља да дођу, гладне су!...

Наједном се нагло превије тршчица. Малдане истрже јој се из руку. Туња се махом кида и трга на све стране. Причини јој се, сада ће ју нешто затегнути.

Она се преплаши и завикну нехотице:

— Ухватила се... Помози!

Иво прихвати тршчицу и снажно притегну, те извуче.

На удици се закопрца овећа риба. Младић је дохвати и зубима загризе у главу, те је скиде с удице.

— Није ни превелика, а ви се поплашили.

Тада је стави пред њу.

Дјевојка се бојажљиво загледала у њу. Риба се још неколико пута залепршала, одскочила и репом замахнула, те непрекидно зијевала. Напокон се умирила и лежала непомично. Њој се причини, да ју гледа умирућим, прозирним рибљим очима.

— Шта сте се у њу упиљили? Хоћете да још једном надијем?

Даринка се тргну и погледа га. Скоро се застидила, али се одмах разабере и насмија.

напире се — напреже се. *трга* — трза. *прозирним* — провидним.

— Добро је завукла. Мишљах да је већа!

Онда дозва мајку. Ова се огласи с прозора, а она узе рибу, те ју показа

— Видим, видим! — весело ће стара... Ну сад је већ доста... Ноћ је! Вратите се!

— Мирно је; возикаћемо се!

Иво спреми рибу. Око тршчице завије туњу, па се смјести уз весло, а она прихвати друго. И завеслаше живо. Чамац стриже море. Од велике брзине и ударања весала пјени се предњи дио и бокови му. Ућутали су. Дјевојка се нешто замислила, али наједном прене се, па се огласи:

— Закренимо мало уванка... до острвца.

— Како хоћете... Ну касно је!

Иво послуша преко воље. Чамац је газио прама острвцу...

Домало са сјеверне стране дизаху се тихо, као потајице, мрки облаци. Разом голих брдина тамни су, пуни, а врхови су им игласти и свјетлији. Одједном с те стране попирну охладно повјетарце; један мали облак отрже се из гомиле, па сâм хитрије заплови ваздухом; пун је и кишан. Из њега затутњи, па сијевну, а вјетар дуну јаче. Морска се пучина гану и заструји.

— Невјера ће, — опази Иво забринуто.

— Далеко је од нас. Не видиш, да је пред нама ведро!

огласи се — јави се. *возикаћемо се* — возићемо се тамо амо. *уванка* — на поље. *потајице* — кришом. *гану* — прену. *невјера ће* — време ће, бура ће.

— Не говорите ви мени; загрмјело је. — И окрене се сјеверу —: Сјеверин је! Брзо!... Обрнимо, док је на вријеме.

— Ти се плашиш?

— Ко се зла не боји!

Младић зашија. Кајић закружи, па се окрене.

Вјетар погна онај сиви облак управо к њима... Море се узнемирило; по његовој површини лети и гони се тамни ирсак: стиже један другога. Најпослије се још жешће измјеша. Њих двоје веслаху живо. Она упире механички рукама у весло, а поглед је причврстила у онај облак, из којега сада чешће сијева и грми и који се све више к њима примиче.

И стара мајка опази невријеме, па стаде из свега грла да дозива ћерку. Вјетар јој разнашаше глас, те је испрекидани његов звук једва до њих допирао. Облаци се склапаху са свих страна. С њима се помијешао и онај самац. У около све се стисло. Зачас смрачило се небо и море; помрка је.

Они упријеше свом снагом, али њено весло заостаје. Иво јој припомаже другом руком. Још неколико добрих завеслаја, па су у заливу.

Ну вјетар дуну оштрије. Сјевну са свих страна; грмљавина зачестала; поче попрскавати и већ се спуштаху ријетке капље, крупне

сјеверин — северин, севернац ветар. *зашија* — запе. *ирсак* — пенушање. *помрка* — помрчина, мрак. *зачестала* — учестала.

као грашково зрно. Здружили се море и вјетар. Обоје побјеснило... Тек да је се само дохватити затона! Није далеко, ну валови их пријече: ударају прсимице у чамац, па прсак и вода мочи их и по образу шиба.

— Није друге, треба упријети што се може и не може — одлучи се младић — те се ногама одапре и захвати цијелим веслом у дубину, све док је могло допријети. Оно се увија. Он упире јаче и јаче... Наједном оћути да је отпор слабији. Заграби још једном и са страхом се досјети, да се весло сломило у дубини. Вјетар је хукао; валови ударајући о хриди пљускаху, хитајући воду у висину; стријеле се крижаху небом. У природи је страховито шумило и кухало; олуја је и на крају и на мору.

Иво се одупирао и кусастим веслом, што је боље могао; ну све залуду. Вјетар и валови силом заустављаху чамац, а младић опази — мјесто да се приближују правцем крају, да од њега одмичу.

И мајка Даринкина устави се, због незгоде.

С прозора је јаукала и запомагала, што ју је грло носило; ну ниокле помоћи: „море дубоко, а небо високо".

Напокон, младић је био на чисту, да је све напрезање узалудно; он попусти, па до-

прсимице — право. *оћути* — осети. *крижаху се* — укрштаху се. *кусастим* — крњим, пребијеним. *ниокле* — ниоткуда.

хвати читаво Даринкино весло, те одлучи да с крме равна кајићем.

Чамац, вјетром гоњен, постранце одмицаше к југу.

— Ћерце моја! викала је стара и згражала се над толиком несрећом.

Њено јаукање ишчезавало је у хукању вјетра и шуму мора и губило се негдје у самом лелеку ваздуха. Момак се поплашио; није знао шта да почне. Дјевојка пак с неким удивљењем проматрала је тамни и бјесни свемир. Страховити његов сијев обезумио је. Сијевање и тутњава утукла је у њој сваки осјећај страха.

Вјетар јој вијаше косом; ријетке капље кише косо је удараху по лицу, док је она упирала срчано поглед у околиш и у томе некако уживала, не схваћајући опасност, у којој се налазила.

Из тог душевног сањарења прену је Ивин плашљиви глас:

— Куд ћемо сада!?... Ово неће утишат'...

— Хоће, болан!

А небом и морем пао густ мрак. Све је у њему беспрага ишчезло; само пред собом назријева се острвце, обавито тајанственом тамом.

— Да нас бар тамо баци — суне му памећу, — те живо управи према крају.

равна — управља. *постранце* — у косо. *ћерце* — кћери. *згражала се* — грозила се. *свемир* — свет, што се може догледати. *сањарења* — сањања. *суне му памећу* — помисли.

Вјетар је био повољан. Чамац се спусти к острвцу. Срећа, те су га валови гонили к жалу, у увалицу. Кад су били близу, Иво нагло дохвати коноп и скочи на земљу, повуче крај свом снагом, да га притегне. Чамац заструже и насједне.

— Хвала Богу! Спасени смо!... Изиђите — повика радосно.

Даринка скочи на крај. Иво притегне чамац боље и свеза коноп за овећи камен.

Ноћ је и тмица, мјесеца нема. По небу гоне се мрки облаци; само средином, гдје је мало ведрине, осуле се звијезде. Вјетар је у увалици понешто попустио, ну још пропухује и вије. Море је узбуркано; валови пљускају и разбијају се по голим хридима. Све се то спаја у један меланхолични хук, пун вапаја, чежње и страсти...

Њој се тек сада приказа сва незгода; увиди како се лудо владала. Још би лако за се, — ну падне јој на памет стара мајка.

— Што ће бити од ње? Изјешће се жива; ишчамиће. Мислиће да смо изгубљени!...

Причини јој се, да је види на прозору ојађену, с ракскриљеним рукама, како ју дозива и вапи за њом. Код те помисли нешто хоће да је задуши; плакала би...

Иво се некако примирио, кад је осјетио да је на суху. Чим је ногом опипао земљу,

---

увалицу — удубљење, мали залив. *тмица* — помрчина. *ишчамиће* — свиснуће од очаја. *раскриљеним* — раширеним. *вапи* — жали, нариче. *задуши* — угуши.

пaне му на памет она: „Хвали море, држ' се краја". Он је засигурно знао, да ће невера ипак митити. Ну требало је почекати, а дотле ваља наћи какво заклониште; зеру су прокисли, а вјетар је хладан.

— Хомо на другу страну. Не стојмо супрот вјетру — опази Иво.

Обоје се макоше. Није било никакве стазице, па су тртали по кршу и грмљу. Наједном она се задије и посрне, једва се исправи. Нога јој упане у шкрип између камења. Напрезала се, да је извуче, али узалуд.

— Чекај! дозва га поплашена.

— Шта би?

— Запала ми нога, не могу ју извући...

Младић се приближи к њојзи.

— Крените њоме симо — тамо.

— Не могу, па не могу... Што ћу сада?!

Момак се слегне и опипа мјесто рукама.

— Придржите се мене... Де, повуците ногу на се.

Дјевојка тргну и иза неколико покушаја истрже се.

— Сада ми дајте руку, да не панете.

Тако су, полако и посрћући, довукли се на противну страну острвца. Између грмља, одмах поврх мора, срећа их намјерила на лединасти дôчић. Ту се зауставише. Били су у затишју. Хукање вјетра и шум мора добро

невера ће митити — утиша ће се олујина, ветар. *зеру* — мало. *тртали* — лутали. *задије се* — саплете се. *шкрип* — процеп. *симо тамо* — тамо амо. *слегне се* — сагне се. *лединасти дочић* — давно неорана њивица на камениту месту.

су се чули, ну није им то пуно сметало. Само каткад изненада духнуло би, па би се опет примирило.

Иво помисли да наложи огањ, да се осуше.

— Накупићу суварака — рече јој.

— Не види се! Остани овдје.

— Наћи ћу штогод; огријаћете се... Ну сједните. Подметнуо бих вам копаран, ну нијесам га донио. И он опет упре очима у мрак, а затим је позва:

— Ево овдје... Дођите!

Дјевојка се смјести на нешто просушене траве и грмља, а Иво попође; накупи суварака, па стаде да ложи огањ.

Влажна шума зацмури; осјетио се оштар мирис кадуље, пелина и зимораде. Напокон задими и запуцкета, те весело запламса.

Округ око ватре заокружио се црвенкастим титрајућим одразом. Иза њега, у близини, пуста је тама. Над њим високоназријева се небо, окружено неким полукругом, испред којега бучи узаврело море.

На махове однекуд набаци се вјетар, па погна пламеном на страну, — као хоће да продре тај дебели мрак.

Иво сједне сучелице дјевојци. Ућутали су.

Она ослушкиваше котрљање и лупање валова и уједно размишљаше о невољи, што је неочекивано снађе.

пуно — много. *попође* — пође. *зацмури* — задими се. *кадуље* — жалфије. *запуцкета* — поче пуцкарати. *запламса* — запламте, разбукта се. *титрајућим одразом* — устрепталим одблеском *сучелице* — према.

Ради саме ње на први мах није јој толико ни жао; ну када се понешто примирила, поче да расуђује хладно.

Појмови ужаса у природи попустише и завлада разум.

Наново падне јој мисао на стару мајку, па затим на село и на пријатељице... Како ће да претури ову цијелу ноћ? А такођер може се догодити, да невријеме потраје и до сутра, те онда би по њих дошао други брод, да их спасава.

Ко ће тада одољети смијеху, пецкању и задиркивању свијета?! Цијелу ноћ сама с младићем!

Сви ће рећи: „Нека, нека — што јој није и горе, и онако је некаква својеглава завртуша! Чудо — што није и до сада настрадала!"

Код те помисли истржe јој се и нехотице поругљив посмјех.

— Бриге ме за свијет — прошапта. Сви су — као и он, те погледа на њ.

Иво се безбрижно загледао у ватру. Што му је стало?! Он није ту ништа крив. Бијаше њега слушати — мишљаше младић — па би сада били код куће!

Обоје су шутјели и згледали се. Зашто не проговара? — суне јој памећу. — А њој се не дâ првој започети...

Наједном оћути грдну самоћу. Причини јој се да је сама на пустом острвцу. Њега

завртуша — ветропир. *шутјели* — ћутали.

као да и нема код ње, као да није ни жив! И опет пусти маха природним покретима...

Колико би друкчије било, да се она могла наћи с неким другим — овако у пустоши. Да је то могао бити њен одабраник, одабраник како га је она замишљала и чију је слику свагдје и у сваком уживању гледала пред очима! Тада би ова ноћ била за њу врхунац среће. Опојена разиграном страшћу, заборавила би на цијели свијет. У њ би се прометнула, па би они заједнички дисали тај чисти зрак и уживали у простору и слободи. Шум мора уз хукање вјетра били би јој најслађа пјесма свадбена. А у муњевну ваздуху и сијевању, уз тутњаву громова, у гњеву природе, с чијим обзорјем разлијеже се и одјекује вапај до вапаја, утишала би јој се немирна душа и топло тијело. Поистовјетила би се с том страховитом појавом, те у његову врућем загрљају, иза бурне олује, дочекала би, блажена, испуњена неисказаним милињем, питому румену зору и топли љетњи дан.

Али овако?... и сврне очима на њ, а он дријема... Тај његов мир — дражи је. Зажели да чује жив глас.

— Иво, зар куњаш?

Он се прене, па измуца:

— Уморан сам!

— Разабери се; разговараћемо... Приповједај штогод!

муњевну — пуну електрике, муњевине. *поистовјетила би се* — измирила би се.

— Није доба за разговор.

Опет умукоше. Она је ослушкивала...

Хук вјетра блажи је. Јоште је кроз голети свирао једнолично и једнаком силом, те се чинило да за нечим вапи. Тај вапај допирао јој је до срца. Сјета је спопаде, живци се умекшаше. У грлу ју поче нешто да гуши и онда јој сузе навру на очи.

Није знала разлога, чему ли се то смутила. Бол је није раздирао. Није осјећала горчине, него напротив у грудима продирало је некакво неутјешиво и непоњатно чувство, те ју разњежило, док се она том чувству сасма подавала, па би и заплакала, али не овако сама, него с другим, који би је сасма схваћао или пак на мајчину крилу... онако као кад је дјететом била.

— Иво! — јави се она скоро плачући.

— Слушам.

— Шта ће бити ноћас од биједне мајке?! Мислиће да смо изгубљени.

— Не брините се зато. Сјетиће се да смо овдје. Зна да сјеверин амо баца. И рибари, по овакву времену, овдје се заклањају.

— Изјешће ју сумња... А ни одкуд помоћи! Село далеко... Јадница сама и бетежна у кући! А ако јој је наудило! Ајме! биће већег зла него мислимо.

— Не бојте се; Бог је велик.

Ну дјевојку заокупљао све већи немир.

непоњатно — непојмљиво. *сасма* — сасвим. *бетежна* — болесна. *ајме!* — јаох! *заокупљао* — обузимао.

— Вратимо се дома! Вјетар је попустио.

— Бог с вама! Јесте ли при памети? Не би сутра од нас било гласа ни трага. Помрка је, а и мора је колико хоћете.

— Мени је додијало!

— Е, кому није..?! Умирите се... Одавле, до сванућа, никуд ни макац. И он уз то погледа у звијезде: — Прошла су поноћа.

— Слушај вјетар како цвили...

— Нека га. Ми смо у заклоници.

— А није те страх?

— Па није! Ну заправо вам рећи, није лијепо овако у самоћи... Ето, о! Ну у двоје смо, па је одмах лакше... А да се ви не страшите?

— Не ја!

— Да не! А препали се отолич рибе, да вас не завуче!

Прекинуше разговор. Њему се није дало говорити; дријемало му се, а и њу, уморну, поче да савладава сан.

Ватра се гасила. Суварци су и нешто жбичица догорјевали. Он покупи око себе још прегршт сушња и листинца, те га поспе по ватри. Огањ се подуши... док часом опет боље лизну и запуцкета, те расвијетли околиш.

Онда се опет шутке згледаваху; нијесу знали што да почну.

ни макац — ни маћи се. *отолич* — мало час, пре неколико тренутака. *савладава* — савлађује. *жбичица* — пањића. *сушња* — шушња. *листинца* — лишћа. *подуши се* — загуши се. *шутке* — ћутећи.

— Спавао бих — изговори у неке он, па зијевну и растегне се... И овако је дуго до свануħа.

— А шта ħу ја радит'?

— Проспавајте и ви. Добро је опочинути.

— А како?

— Откинуħу неколико грана смрче, па подложите под главу.

Устаде, те с оближњег грма убере неколико грана и донесе их.

— Ето, то вам је мјесто блазине.

— Чуј! Лези ти одмах близу мене.

— Хоħу!

Обоје полегаше. Она се узврпољила; намјешта се на сваки начин.

— Тврдо, а? Е није то као на перју — не! Сутра спаваħемо слађе.

— Причај штогод, да не заспимо.

— О чем?

— Коју гачицу.

— Не знам.... А а није ово доба... Заспимо!

И за час бијаше опет све мирно. Она пако никако да стисне ока.

— Иво, спаваш ли?

— Да — измуца младиħ, а веħ га обараша дријем.

Дјевојка се подбочи на руку, те је непомично зурила у даљину, у један комадиħ

у неке — у неко доба. *растегне се* — протегне се. *опочинути* — отпочинути, одморити се. *подложите* — подметните. *грма* — жбуна. *блазине* — подглавља. *гачицу* — гатку, причу. *стисне* — склопи. *зурила* — пиљила.

неба што је био ведар и на којем су трептале звијезде. Затим је прислушкивала цвиљење вјетра, који је био тиши и нагло је попуштао. Пљускање валова још се добро чуло. Мјесеца није било, а доље окле би морао да извири још се црнило.

Иво захрче...

Тада се дјевојка оћути посве сама. Није била плашива, ну сасвим тим оваква пустош, усред мора, није јој се свиђала. Такођер падну јој на памет све бајке, што их је у дјетињству слушала, а особито она о немани „пô рибе, пô човјека", што се ноћу скита, и коју су рибари толико пута при мјесечини на хриди видјели. Додуше она у то није вјеровала. Дапаче смијала би се и изругавала причаоцима, ну сада, у овој самоћи, те приповјетке ређаше се живо пред очима, те јој се наметаху, као да би могле бити и достојне вјеровања. Иза ње нешто шушну. Вјетар је котрљао сухо лишће. Знала је шта је, ну ипак успрене и препане се. Крв у њој замре, најежури се.

— Иво... Иво!

А он непрекидно хрче.

Ну она му се тада примакну, па сједне уза њ.

Тако је сједила дуже време, дирајући га и држећи га за руку. Најпослије сан ју

извири — појави се. *сасвим тим* — мимо све то, ипак. *немани* — чудовишту. *дапаче* — напротив. *изругавала се* — ругала се. *успрене* — прену се, трже се. *најежури се* — наježи се.

посве савлада, и ако се свом снагом отимала. Вјетар је доста попустио, а валови тек што плачкају крајеве острвца и жаморе тихо. Небо се разведрило; још је само тамно разом земље у полукругу. Шумор лахора и валића уљуљао је; закуњала је сједећке. Послије у сну прислони главу уза њ и заспа...

Младић се пробудио пред зору. Осјети крај себе њезину главу; подигне се предњим тијелом, а поглед му паде на њу, испружену крај њега.

Слатко је спавала, пак није хтио да је пробуди...

Зијевне му се и он оћути неку слабоћу и раздраженост. И гладан је. Та од јуче од подне није ништа окусио.

Тада му око пане на њено прикладно обличје, које му је било тако близу. Загледа се у њу...

Коса јој је у нереду по глави, челу и плећима разбацана; дуге вјеђе подрхтавају; обрве се прикупиле и надвиле над очи. Спокојно лице осуло се лаким руменилом, а чело се бијели и одсјечено је као мрамор; уста су на пô отворена, па оштри зубићи реже на црвене, узвинуте уснице.

Никада је није такву видио, никада није толико буљио у њу...

Даринка се помакну у сну; распружи се и прикупи.

плачкају — запљускују. *разом* — ивицом. *на пô* — у пола. *узвинуте* — подигнуте. *распружи се* — опружи се, протеже се.

Њега нешто жицну; жиле му остиниле. Шта је то?

Још је проматра; не може скинути ока с дјевојке, као да је опчињен. А она уздахну. Прси се надигоше; лице се разведрило. Момак очима продираше у пуни јој врат и мало раскривена њедра. Инстинктивно загледа се у кожу испод подбратка. Пред очима заблијештила му бјелина; завртило му се. Та бјелина мами га, ваби и засљепљује. Не може да издржи; маче се и пригне к њену лицу. Положи на њ главу. Долазило му, да је додирне цјеливом, али не усуђује се. Зна да је дјевица и да му је господарица... На сами тај помишљај препане се и дигне нагло главу. Уз то кроза сан она нешто смрси и осмјехну се, па се опет примири.

То га осоколи; чисто га омамило. Он оћути да му кроз срце и цијели живот јури млаз топле крви, све до очију, што су се закрвавиле. Жиле су набрекле. Бујица успаљене страсти тражила је силом одушка. Све дршће...

Док се тресао цијелим тијелом, рука му се чисто механички подиже, да је загрли, и он се прислони уз њу, срчући мирис и топлину чисте и свјеже пути. То потраја час, а дјевојка се лецну. — Младић се уплашено тргну натраг, а она сањивим очима погледа

остиниле — стегле се. *цјеливом* — пољупцем. *смрси* — нејасно изговори, промрмља. *омамило* — опчинило, омађијало. *пути* — тела. *лецну се* — трже се, прену се.

уоколо — као да се сјетила нечега, па нагло одскочи са земље и остаде као камен. Сасвијем се збунила и гледаше као изгубљена.

— Шта је?

— Ништа! Свануло је.

Она га само погледа. На лицу и у очима опази лакоми израђај похоте. Засрами се...

— Брзо! Хомо! И упути се, не гледајући га више, на другу страну, пут чамца. Он пожури за њом.

Свитало је. Вјетрић пропирује с мирног мора. Охладно је. Звијезде блиједе. Сјене ишчезавају Опаја их млаки вољ грмља и трава, што га лахор нанаша са свих страна. С истока, откуд ће сунце да сине, разгаљује се небо. Питома, мека румен на прегрште расипље се морем и земљом. Брзали су, па зачас дођоше у увалицу, где је био привезан чамац. Иво се напрегну да га турне у море, те се укрцаше. Смјести се, да с крме весла, и они лијепо запловише пут краја.

Дјевојка се загледала у исток. Мучаљива је и забринута. Срди се на се и на њега.

— Јесам ли дуго спавала? — тек што га упита окосито.

— Не знам. И ја сам се овај час пробудио.

Није хтјела да даље испитује. Била је малдане сигурна свега што јој се причи-

---

сјене — сенке. *вољ* — мирис, задах. *турне* — олгурне, отера. *мучаљива* — ћутљива. *окосито* — осорљиво. *малдане* — готово, скоро.

нило у полусну. То је осјетила будећи се, ну опет је и сумњала; можда јој се је само причинило.

Иво је мирно веслао, као да није његов посао, и ако се у себи гризао, што је пренаглио; ну тјешио се, што се то догодило нехотице и што она за то застално и не може да знаде.

Међутим се дјевојка примирила. Промаграше исток, да уочи порођај сунца. Цијела се нарав будила; дан се јављао. Блиједо, свјеже свијетло распростирало се свемиром даље и даље... Уживала је у свјежем, чистом и прозрачном ваздуху, те дашку мора Упијала га у се на пуна уста и осјећала га по цијеломе тијелу. И сунце се родило, те је одмах почело да загријева. Горућа ждрака допре од истока, све до њених ногу, па напријед. Вал сјајне свјетости и живота заплови васионом. Младић весла: ето су близу краја. А она погледа тамо. Разабире кућу и око ње зелени боровик. Приближују се. На прозору — нешто се црни и маше бијелом марамом. Упозна мајку; срце јој заигра.

— Иво, настој!

— Не могу боље — изговори он и испод себе предљиво је погледа, као да моли опроштење.

Она мирно издржа поглед, те се насмија. Тај осмјех њега утјеши и умири.

застално — поуздано. *нарав* — природа. *настој* — буди вредан, похитај. *предљиво* — бојажљиво.

Ведрина и сунце избрисало је с њене чисте пути онај додир.

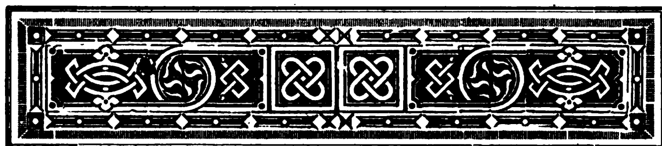
За час и они су у затону.

Даринка прва искочи на крај. Потрча до у кућу. На кућноме прагу угледа старо, радошћу обасјано мајчино лице.......

Оног истог дана она се у мору наслађивала приказом свог умишљеног идеала. Чисто дјевичански уживала је у ведрини, зеленилу и у Лариним стиховима, сјећајући се с неком особитом раздраженошћу и насладом оне — ако и ужасне, ну ипак по њему размићену фантазију — необичне ноћи.

приказом — замишљањем, представом у мислима. *размићену* — размажену.

ЦВИЈЕТА

Цвијета, слушкиња у кући газде Вељка, трговца у граду, брише стакла на прозорима, да се у соби боље види, јер сваки час доље из дућана може да бане господар, а њему је мило да је у кући што је могуће свјетлије.

Напољу непрекидно киши, а сва је прилика, неће за дуго престати, јер јесење кише, кад навале, не устављају се лако.

За све што је већ пун дан, у кући је тек сутонска свјетлост, а тако је увијек, кад је небо натуштено. Из тијесних улица, што леже испод голих брдина, с високим нагомиланим кућама, одмах с јесени, свјетлост је поступно слабија, а сунце се нигда и не показује; оно само што за ведрих дана часом обасја врхове виших зграда, па га се оздо од жеље гледа, како се одбљескује на горњим стаклима.

Дјевојка брише стакла, лагано и одмјерено, као што је монотоно падање кише — и погледа доље на чељад, што се жури да не покисне.

Она то ради свакога дана, и то јој је један од најмилијих посала; бар није увијек у тмици!

— Брзо, па постави трпезу — јави се госпођа, вукући се лијено из кухиње, застаде код прозора, и гледа кроз стакло доље, у блато и каљуже слабо покалдрмљене улице.

Цвијета доврши посао, пође у кухињу да стакне, а повративши се простре на трпезу, и смјешта посуђе за објед.

Домало, једно за другим, дође: син господарев Никица, дијете, и кћи господарева, већ дјевојка за удају, па најпослије и господар из дућана.

Он потапка ногама по поду, свуче капут, и сједе за трпезу. Намргођен је као и обично. Води послове у кући и у дућану, а за све што је окосит набавља својој породици оно што јој је потребно да добро живи.

Извади из џепа новине и стави их на сто. Затим, на око једнако једак, рече као у вјетар, не гледећи никога у лице:

— Дошао је одговор од Спасоја; пише за њу — и погледа испод ока на слушкињу.

Дјевојка се постиди тога погледа, јер се махом сјети о чему господар натуца, па изиђе из собе у кухињу.

Сви су тога часа мислили на њихова негдашњега слугу Спасоја, који се бијаше

тмици — помрчини, мраку. *каљуже* — баре. *стакне* — подстакне ватру. *домало* — ускоро. *а за све што је окосит* — и ако је осорљив *махом* — одмах. *натуца* — наговјешћује.

отраг неколико година иселио у Америку. Наједном му паде на памет да се жени, па бијаше писао господару, да му пошаље неколико фотографија од *нашких* дјевојака, да себи изабере једну, која му се најбоље свиди.

— Ја ти се радујем — рече јој госпођица, кад се Цвијета, постиђена, из кухиње вратила, и насмија се преко воље, као да јој завиди на толикој срећи.

— Лијепо ти је изашло, да! — помилова је и господарица. — Сад ваља да се на пут спремаш.

Преко обједа о тому се већ није говорило, и по обједу тмица и непрестано монотоно падање кише по калдрми и стаклима успављује их, па је у кући, за мало вријеме, прави тајац.

Иза црне каве господар са сином пође преко дворишта у дућан, господарица, дремљива, вуца се по кући, чека на коју пријатељицу, да је походи и разговори. Госпођица се забавља својим шиваћим послом, а уз то гледа на улицу, на свијет што се по киши жури.

Цвијета на први мах не може да се снађе. Истина, надала се и жељела је да се тако сврши, али мишљаше: неће тако брзо, а докле се буде завлачило, добиће времена да размишља.

Распремајући трпезу долази постуино у се, разабире се и одваја мисли и осјећаје,

---

отраг — пре. *вуца се* — иде, лута. *завлачило* — отезало, одуговлачило. *долази... у се* — долази к себи, прибира се.

који су наједанпут на њену утијану природу навалили и жестоко је потресли.

И сили се да буде мирна, па као и обично свршава по кући поподневне послове, а послије сиђе доље у двориште, да пошије један омот, како јој бјаше господар наредио.

Престало је кишити, али свеједно, небо је застрто оловастим непомичним застором, спремно да наново започне.

У дну дворишта грбави постолар млати чекићем по растегнутој кожи; она часом заборави на се и сјети се његове кћери, учитељице. Чуђаше се, када ју је видјела фино и господски одјевену, уз онога немоћнога старца, што се до касно у ноћи мучи да се прехрани. И толико пута њих двоје дошло би јој на памет, кад би гледала у трачак свјетлости, што је избивао из оне мрачне рупе, у дну дворишта.

Одлучи се на посао, па пошивајући, мисли је заокупљају, а на махове и мучно јој је, све као од нечега преда.

У томе слуша жамор с улице и гледа у дјецу, која потрчавају поред врата и учини јој се да би ваљало да буде и она весела, јер су јој се жеље најпослије испуниле. Али залуду, радост не може да јој се у душу усели, као да је од ње нешто гони, — а наједном лијепо и устрне. Престаде пошивати,

---

сили се — усиљава се. *поподневне послове* — послове који се раде после подне. *омот* — завијутак, пакет. *постолар* — обућар. *трачак* — млаз. *преда* — преза, плаши се. *устрне* — протрне.

и са иглом у руци загледа се преда се, у памети напокон бијаше се уобличило оно, што је мори, и одвојито испољило се. Било јој је помучно изручити своју фотографију господару, да је с другима отправи Спасоју. Толико дана отезала је и тргла се сама собом у двоумици: би ли је изручила или не би. Тешко јој је било у души и мораше је црна слутња; толико је пута погледала у своју слику и похитала к огледалу, да се у њему види.

Знала је, да се иза болести од оспица подоста промијенила; истина нагрђено лице поступце пунила је младост, али ипак увиђаше разлику и осјећаше се скромнијом у својој љепоти.

Али природни закон жене, да потражи човјека, надвлада двоумицу, и у задњи час одлучи се. И мал да не, послије неколико времена, бијаше јој свеједно, ма какав одговор да дође, а на махове мишљаше, да ће то све тако проћи, да се Спасоје неће на женидбу ни одлучити.

Међутим, сада је одговор дошао и изненадио је. Веселила би се, а не може: не да̂ јој црна слутња, што је мори и смућује; нема поуздања у своју срећу.

Дјевојка часом прекиде низ мисли и заборави на се. Са улице чује се снажни људски ход; помисли оно војници марширају, па и нехотице ослушкује, док за кућу заминуше.

уобличило се — добило одређен облик. *одвојито* — засебно, одвојено. *оспица̂* — богиња. *заминуше* — зађоше, замакоше.

— Јеси ли сашила? — упита је Никица, увијек весео, и надодаде: — Мило ти, што ћеш се удати, је ли? Па се постави преда њу, погледа је љубопитно у лице, као да је одавна није видио, и отрча преко дворишта.

Дјевојка доврши посао и пође у кућу.

По собама већ осваја мрак; ствари се тек назиру и губе свој посебни облик, а по прикрајцима лежи све нагомилано, као у сноповима.

Цвијета пође равно к великом зрцалу, очитом вољом да се у њ погледа. Огледа се дуго, но не може да се лијепо види. У сутонској свјетлости лице једва разабира, гледа свој израз и облик, а и не опажа јамице и пјеге, што су јој иза болести на образима остале. То је умири само за час; узбуђење тјера је да се посвема види, јер јој се учини, као да је заборавила како заиста изгледа, и јесу ли примјетљиви они трагови немиле болести.

У хитњи ужеже свијећу и поднесе је пред огледало.

Између двије свјетлости лијепо се одбљескује њена прикладна глава; трпељиве очи смеђе су затворене боје, али црне обрве и трепавице дају им тамни и умирени израз. Задовољна, једнако се надвирује; а кад маче свијећу да пође, у задњи час дуге трепавице задрхташе на исти начин, као када за ведра

постави се — стаде. *равно* — право. *зрцалу* — огледалу. *посвема* — сасвим.

дана, изненада, у грму нешто шушне и тек примјетљиво у сунце полети, — па испод њих фрцне живљи сјај очију, и махом склопе се, а лице добије засјенути претљиви израз. Свиди се сама себи, па се још једанпут надвири, као да јој је у одразу огледала нешто лијепо остало.

Па наново прихвати се посла по кући. Ради као и обично, али узбуђење једнако се јавља, издваја се и не да̂ јој да се у мислима смири.

Мрак се спустио, и наријетко ужежени фењери жмире, када је она узела сић, да пођe на воду.

По тијесним улицама пролази сваковрсна чељад, а понајвише сусреће дјецу, слушкиње и војнике.

Ваља да прође поред саме касарне, а увијек, када се између војника нађе, преда да јој што зла не ураде.

На крају града с једне и с друге стране улице из крчама слуша пјесму, а ондје, гдје су црвени застори на вратима спуштени, весело свира неко у хармонику и види се на застору, како се сјенке унутра помамно врте.

Пролази поред војничке страже, да из града изиђе; војници је безочно у очи гледају, да се увјере је ли она као и друге, а дјевојка, оборених очију, пожури, да чим прво одмакне.

фрцне — врцне, синне. *претљиви* — пуни, обли. *одразу* — одсеву, одблеску. *сић* — бакарни котао за воду. *чим прво* — што пре.

Изишавши кроз градска врата напоље, осјети се као и увјек слободнија, и нешто се у њој преокрене — одахне. А вечерас је и живља, окретнија; чини јој се да би се сада испоредила с онима, што весело мимо њу пролазе, — тако је лака у ходу и у мислима.

Мирно слуша отицај живе воде, што из голога камења отиче у море; вечерас не јагми се као прво, да прва заграби, па да одмах пође; мило јој гледати у мрачни простор и вреву свијета.

Над врелом на путу, тик градских врата, стоје поредани војници: увијек су ту на биљези, када је ура да дјевојке дођу по живу воду. Слуша задијевање и смех: сами кихот живота и страсти.

— Ала вечерас лијепе младости! — јави се обијестан глас... А ми се патимо... Дану, жедан сам, — вели једној дјевојци — напоји ме!

Прилази к њој, шапће јој и не мари за осталу чељад.

Цвијета слуша гласове страсне омладине, што се мијешају са шумом борова изнад врела и лаким отицајем воде, над којом strши мрки град и пуста голет.

Заграби сићем и, у узбуђењу због данашње вијести, враћа се кући.

При вечери и послије мисао је носи к Спасоју, и једва чека да пође у своју собицу; тек онда ће средити своје мисли.

јагми се — отима се, граби се. *прво* — пре, раније. *тик* — до, сасвим близу. *ура* — време. *strши* — стрчи, диже се.

Али док је утрнула свијећу и нашла се у постељи; у можданима замеће се сијасет мисли; нејасне су и несхватљиве; не може да их уобличи, нити да једну од друге издвоји.

На махове цијели низ животних догађаја пред очима јој лијепо сине; није но да их у слику уоквири, па да мирно усне; и дуге трепавице већ се склапају, кад изненада наметне јој се силом нова двоумица и поруши већ установљен ред — и никако да мирно усне.

. . . . Њена мајка, удовица по други пут, удаде се за Црногорца Петра, поодавно настањена у граду, и собом поведе и њу, још малену. Свога оца не бијаше упамтила, па Петра упознаде као свога рођенога, а и он је прими као своје дијете.

С мајком и с њиме проживљела је прво дјетињство. Али се мајка наједном разболи и умрије, а она остаде сирота.

Из мрачнога, влажнога стана није знала куда су јој понијели мртву матер, а ни послије није дознала за мјесто, гдје су је укопали.

До тога времена живјела је као и остала дјеца, што су се купила близу њихова стана, испод мрачнога, нискога свода. Увијек у сутону, између високих кућа, гдје нигда сунце не сије, није се одмицала од свога сиромашнога сусједства, као да се боји свјетлости и угледнијега свијета.

утрнула — угасила, утулила. *можданима* — мозгу, памети. *уобличи* — да̂ јасан, одређен облик. *усне* — заспи.

Са црногорских брдина у себи донијела је јаку здраву клицу, из које се, поред свега што је сунце не огријеваше, лијепо развијала; и да јој мајка зарана не умрије, била би дочекала пуну младост без бриге, и не би прво времена потужила се на свијет.

А није била ничему узрочна. Свом дјетињом вољом и душом приону уз свога поочима, свога хранитеља и једину своју утјеху. Али он се не одазва њеној дјетињој љубави. Нешто невоља, нешто зло срце, а нешто и њен неограничени нагон привржености, озловољи га прво времена.

Свугдје дијете пристајаше за њим, без њега не могаше да се снађе, а то њему додије и наједном науми да је сметне с бриге.

Хтједе да је намјести у коју кућу, да се служећи прехрани. Намјери се пригода, те то и уради. Али дијете никако да се свикне; већ трећега дана нађе је пред вратима, гдје га трпељиво чека, и гледа га умилно, да је под свој кров прими.

Опомиње је и наговара. А кад увиди да ништа не помаже, додија му се још грђе; пита је: зашто бјежи из добре куће, а она мјесто одговора јеца и једнако вели: „Ја ћу с тобом!“

Најпослије одреди да је, кад се пружи пригода, пошаље у њено родно мјесто, да се братство с њоме брине.

узрочна — крива. *прво времена* — пре времена, рано. *сметне с бриге* — скине с врата, престане бринути. *намјери се пригода* — јави се прилика. *с њоме* — о њој.

Једнога јутра купи комад круха и завеже у мараму, подаде јој и двије шестице за пут, па је с друштвом опреми пут Црне Горе.

Бојећи се да је не избије, дијете на око послуша и пође с друштвом заједно. Бјаше се старим путем попела све до задње виси, откуд се још море видјело. Наједном, прво него ће да закрене у дô, окрете се прама граду; може бити да јој га је било мило, или се сјети свога поочима, или своје мртве мајке, тек, не рекавши никоме ни ријечи, нагне наново натраг низбрдицом. Чељад је дозива, али се она не обрће, већ једнако трче.

У вече поочим, носач на обали, нађе је пред вратима са завежајем у руци; круха није окусила, а када га угледа, зајеца и вели му, а да је он за што и не пита:

— Ја ћу с тобом!

Он је избије и онако љут вуче је за собом. Поведе је у једну крчму, гдје испи по литре вина, па кришом измаче се.

Дијете га чека и чека.

И сада као дјевојка, кад се оне ноћи сјети, протрне.

Дуго је чекала.

У крчму долазе људи и одлазе.

Лампа дими и заудара, а један пијанац додијавао јој, грдећи њенога поочима; нуди је, да у њега дође служити, гдје ће јој добро

круха — хлеба. *на око* — као, тобож. *виси* — виса, брега.

бити. Онако слабој смета јој његов задах од вина, и чисто се плаши његова муцања и погледа малих му мутних очију. Мирно га слуша, но не одговара; а и остала би ту цијелу ноћ, јер слути да је поочим неће у кућу пустити, али око десет часова крчма остаде празна.

Крчмар разгледа испод столова и по угловима, отјера једно велико псето, што се бјаше склонило од студени, — и затвори. Прегледа кључаницу, оде, а њу остави пред вратима.

Киши и хладно је.

Неко вријеме, згурена уз кућу, гледа у чељад што се жури, блене у простор, а најпослије буљи у војника на стражи; заборавља своју невољу и слуша једнаки му ход: амо тамо по намјештеној дасци.

Студен и глад облада њеном вољом. Од синоћ ништа није окусила, завежај с крухом однио јој поочим, па инстинктивно упути се прама његову стану.

Неколико пута, у одмацима, страхиво покуца на ниска врата, загребе залеђелим ноктима, зове полако у стиду и страху, па кад не доби одговара, шћућури се уз врата, а од слабости и умора тек се на ногама држи.

А киша једнако пада и отиче низ јаруге. У дријемању од слабости слуша од некуда из друге улице ударање у хармонику, пјевање и пијукање.

одмацима — размацима, прекидима. *страхиво* — са страхом, бојажљиво. *залеђелим* — смрзнутим, промрзлим.

У зору поочим нагло отвори врата, и мало те се о њу не спотаче; дијете успрене и исправи се. — „Студено је“ — рече тресући се. Али он, затворивши врата, пожури мимо њу, да чим прво на пароброд стигне, што је рано долазио, у страху, да га други носач не претекне.

Дијете не може да већ одоли студени и слабоћи, па униђе у прву кућу, гдје је видјела да свијећа гори. У тој кући остала је неко вријеме, да отправља ситне послове, да се прехрани, јер је поочим није већ хтјео ни на очи, а она га се почела и плашити и помало отуђивати се од њега.

Послије, сретним случајем, намјерила се на садашњега господара.

Свидјела се господару и била вјерна другарица кћери му. А кад је поодрасла и развила се до дјевојчета, послушна и мирна, остаде у кући као домаће чељаде.

. . . Дјевојка се за првих заранака прене и оћути мање сањива но обично. Буди је војничка труба, што навјешта јутарњом молитвом освит дана. А лијепи сан још је милињем испуња: — Нашла се негдје у плодноме крају. По ораницама и ливадама пасе угојено благо и сија топло сунце. Ту се у сунцу срета са Спасојем. Он је води у хлад. Пландују и разговарају, но не сјећа се ријечи. А не сјећа се ни мјеста, за све да јој

успрене — прене се. *оћути се* — осети се. *ораницама* — њивама. *благо* — стока, стадо. *за све да* — и ако.

се чини, да је некада ту била. И осјећа слатчину у животу и задах умирене сласти...

— Вјетар мора да је напољу — помисли — јер над кровом његов удар тугаљиво фијуче, и фијук се слива са звучном јеком војничке трубе. Њој и нехотице пред очи долази војник у тешкој служби на стражи, помисли на њ и као осјети зиму на пољу, сажали непознатога патника и купи се под топли покривач. И посве разбуђена осјети се задовољна, а млада свјетлост дана охрабри је и учини да схвати јучерашњу вијест. Занос је потресе, скочи из постеље и брзо се среди.

Наложи ватру, поспрема по кући, а осјећа се свакога часа слободнијом.

Када раствори прозоре и увиди да је ведро, као ријетко када, обузе је жеља да изиђе; поступно све више осјећа у себи врео живот, а пред очи долази јој Спасоје, и гледа га онаква, каква га је први пут видјела, кад су га у господара довели.

На брзу руку сврши јутарње послове по кући, па као и обично изиђе и упути се на обалу, да покупује све што је у кући потребно са сваки дан.

Кошарицу носи о руци, а студен вјетар забуши је у лице; преко ноћи дунуо је сјеверац, отјерао облаке, осушио калдрму и путове и донио зимње сунце. Пролази поред

слатчину — сладост, милину. *среди се* — спреми се. *кошарицу* — котарицу. *забуши је* — удари јој, задухну је изненада.

страже: срчаније гледа у војнике и избије из града на обалу.

Прво што запази сунце је, што неприм јетљиво, поступице осваја комад по комад голети западне стране.

Оно се рано родило, тамо откуда је она дошла, на висима Црне Горе, али до доље још није допрло, и ако је већ ручано доба; пријече му настојне високе брдине, између којих је упао град.

Није знала зашто је наједном обузела жеља, да се на сунцу огрије: чисто га ишчекује са слашћу, као да ће јој оно донијети — оно, о чему је ноћас снивала. Па како је дан и сунце освајало, онако је у њој све јаче издвајала се жеља за животом и свјетлошћу, и није могла да обустави бујицу унутарњега узбуђења, а то је било против њеној навици: у тмици и кућноме миру бјаше се потајала њена природа.

Брзо напуни кошарицу кућним потребама, у хитњи прочаврља с продавачицама, а сретавши се с једном другарицом исприча јој вијест о Спасоју; у забуни и не опази, да је другарица пречињала се, да јој се на лицу не опази завист.

И никако да се поврати кући. Стоји на једноме мјесту и замишљена гледа. А око ње врви свијет, но она као да га и не види;

срчаније — слободније, смелије. *избије* — изиђе. *поступице* — лагано, поступно *надстојне*... *брдине* — брда, која су се наднела. *потајала се* — притајила се. *прочаврља* — поразговара. *пречињала се* — претварала се.

мисао је далеко води, и хтјела би даље да пожури. И опет гледа у сунце, али оно је још далеко, ма да су већ врхови планина у пламену; прилази, али полако, док би она хтјела да се овога часа у њему огрије. Па не размишљајући, са жељом у души, жури се прама њему, да га предусретне, и чини јој се да га је одавно потајно жељела, а сада ће да га свесрдно поздрави.

Хтједе да прође преко војничкога вјежбалишта, но сјети се да је то забрањено, и сјети се како је једном Спасоје причао, да се био препао од војника, јер бјаше прама њему пушку наперио, као да ће гађати у њ.

Обиђе поље и преко војничкога дрвореда изиђе на пут, што уз море води.

Устави се код увијек зеленога бора, самца, што се у пучини затона огледа, и вјечито над њом бруји, као тајанствена пјесма из даљине....

А сунце јој полако у сусрет долази, и захваћа својим увијек топлим зракама. Лице просине, купа се у његовој свјетлости, осјети топлоту и испред засјенутих очију, кроз затресене трепавице, бљесну јој сијасет шарених боја.

Слободно погледа на живо море, и хтједе да преко његове пучине продре у недоглед. Знала је из чувења, да се оно простире у неизмјерну даљину, и да га око не може захватити. И чисто јој жао, што се преда

просине — засија, засветли.

њу поставило оно голо високо брдо, иза кога је сигурно море, и камо ће она до мало отпловити.

И већ се сложила с мишљу, да ће се далеко иселити, преко свијета, и није јој жао, јер тамо ће наћи Спасоја, који јој се све више у мождане усељује.

Гледајући у море, сјети се онога дана кад је задихан пошао к њој, носећи у руци једну форинту; показује јој новац и вели:

— Нашао сам га у мору.

— А како си га докучио?

— Плитко, засукао сам гаће и загазио, па ето — одговори он, а очи му једнако играју, веселе су и свијетле као да у се купе ведрину дана....

Дјевојка се враћа кући смирена, и свега се лијепо сјећа. Издвојито и бистро гледа у Спасојеву прилику и сама мисао к њему одилази.

...Довео га господару неки окошчасти Црногорац; сјећа се, то је било некако пред Божић. Кад је дошао, била је у дворишту, а чини јој се да сада чује глас и ријечи онога човјека, које је рекао господару, када је у двориште дошао:

— Довео сам ти ово момче; слушаће — па надода забринут: — вјерујте, код нас је горе невоља!

Момче је било босо, у издераној гуњини и црногорској капи на глави. Било је као

докучио — дохватио. *окошчасти* — кошчат, коштуњав. *гуњини* — гуњу.

поплашено, некако немирно, и убојито погледа испод себе.

Господар одреди да чува стоку поврх града, по височима и главицама.

Тамо уједно са стоком и становаше. Слало му се јело за више дана, а ријетко, понајвише недјељом и благданом, силазио је у град.

Мало помало свикне му се, и није онако испод себе убојито гледао. Најпослије се и ослободио, био весео, и више пута смијаше се његову чудноме причању, понајвише о војницима што су по тврђавама живјели, око којих је била најбоља паша, и куда је господареву стоку гонио.

Једнога јутра, у јесен, пошла је она с њиме, носила му је јело за више дана, а он је пред њом гонио овце, што их господар бијаше, горе, код њих купио. Дува јужина. Путем из града шум их као успављује, и забављају се својим мислима, па ништа не говоре, но се журе, као да хоће чим прво да изиду из тјескоте. Али кад су се почели пењати узбрдицом, живље им сјају очи.

— Видјећеш како је код мене, — рече он смијући се — толико да заклоним главу.

— Нека, нека! одговара она. Бога ми биће ти љепше но у граду, гдје је увијек мрачно као у шпиљи.

Али он јој не одобрава, већ се тужи на своје стање: није но да човјек подивља. —

јужина — јужни ветар *тјескоте* — тескобе. *шпиљи* — пећини.

Ти си бар међу свијетом, — заврши он, очито незадовољан.

Дјевојка се не противи, премда друкчије осјећа. Она би вољела да је негдје на селу, у пространој безбризи. Па и сада милињем посматра око себе, и ослушкива шум затресених грана и ударе вјетра, што се низ голети оре, а негдје се далеко, гоњени невидљивом силом, озивају посљедњим тугаљивим вапајем.

Утруђени попеше се на брдо.

Дјевојка задивљено гледа подигнуте војничке тврђаве, и војнике што се у близини на равној узвисици вјежбају.

Спасоје иде увијек пред њом, не чудећи се већ ничему; охрабрен је честим виђењем. Био је с војницима и с њима говорио; и долазио је до самих тврђава, а за рђава времена и заклањао се у војничке бараке, и нигда нико није му ружне ријечи казао.

Доље испод тврђаве господарев је загон за стоку; с њоме се и он у њ за рђава времена и студени заклањао, одмарао се, и проспавао би уз ватру.

Ту је загнао дотјерану стоку, а извео на пашу ону што га је, огладњела, жељно ишчекивала.

Враћају се истим путем горе на бријег.

— Зар смијеш ту пасти? — пита га дјевојка, кад су били близу тврђаве.

очито — очевидно. *озивају се* — одјекују. *утруђени* — уморни. *задивљено* — с чуђењем. *узвисици* — узвишици. *бараке* — дашчаре. *загон* — заклон, кошара. *загнао* — утерао.

— Што не могу! — одговара он. Можеш свугдје, осим ондје гдје је заграђено — и показа јој руком ограду. Па оде да нареди стоку.

Кад се повратио, рече јој:

— Ти ћеш да идеш... елате! — и хтједе да се к стоци поврати.

Али дјевојци некако се не дâ заћи у низбрдицу; стоји на мјесту и вели му умилно:

— Чекај!

Па тако стоје неко вријеме.

Дјевојка гледа доље на град, што се као убог скупио уз голу крш. Одозго гледајући га, да се на некојим кућама цигла не црвени, није но гомила сивога камења. Часом па иза наглих облака сунце извири и обасја их.

— Нека сунца — рече момак, сâм собом, и извади из торбице комад круха, нуди и њу, и залаже се.

Поред њих марширају војници, а он се не миче с пута, једе свој крух и гледа. Дјевојка се пак журно уклони с пута и зађе међу грмље.

— Што се бојиш? — насмија се. — Има их, те су бољи од нас...

— А зборе, да су усилни?

— Јесу господари им... Видио сам једном, те један и удари једнога невјешта... А мени за чудо, као мислим: — Какав је то

елате — деде. *грмље* — жбуње. *те су бољи* — који су бољи. *усилни* — осиони, силни.

војник, кад се пушта туђи? — и живље погледа дјевојку, као да му је она нечему крива.

Па наједном разговори се:

— Дођи са мном, да ти топове покажем — вели јој, и таре се руком по устима. — Ходи, не страши се! — и ухвати је за руку, па поведе за собом.

— Гледај, големи ти су и како зијевају! Мора да је силан њихов цар, кад може да саљева толико гвожђе... А зборе да се с њима може нишанити гдје год хоћеш... Оно је официр — прекиде говор и показа руком на њ — шета се.

Дјевојка успрене, кад је официр прошао поред њих и љубопитно је погледао.

— Смијешан ти је — вели јој он, кад је официр мимоишао. — А не зна нашки... Има једно њихово магаре, што им пошту носи. Видјео сам на своје очи једном: милује га и глади као да је крштено... Бога ми, воли га но своје момке!

Па се часом замисли: — Хајде сада... Срамотиће те господар, да си се одоцнила.

Обоје се ћутке поврате на широки пут.

Дјевојку његов мушки глас и слободно кретање разблажи и гане. Дође јој да што повјерљиво рече, но нема ријечи да се изрази. Осјећа да се нечега боји, и жељела би да је он од тога одбрани.

— Озго иза оних брдина — и показа лаким кретом руке прама Црној Гори — одавно

успрене — тргне се, прене се. *кретом* — покретом.

ме доведоше доље... Среће ти, ти боље знаш, како се живе тамо? — упита изненада живо.

Он ништа не одговори, а она настави:

— Вјеруј, зажељела сам се поћи тамо... А како је теби?

— Пусти... — одговори он нехајно. — Ја се празан нећу враћати; у свијет ћу поћи... Видим ја што је: најгрђи је друг невоља, а код нас је има колико те воља... Гдје је корисније, ту је најбоље...

— А зборе да је бољи свој камен, но туђе дрво — опази дјевојка.

— Иди ти, иди! — понови одлучно. — С богом-те! и махне руком прама граду. Па се окрете и, не осврћући се више на њу, пође к стоци.

Цвијета сама силази низбрдицом, низ кратке тканице, пут града. На савијуцима устравља се и гледа у простор пред собом.

Тужна је и замишљена, а не зна узрока. Чуди се што је Спасоје незадовољан и једак, док би она горе радије живјела, но у граду, гдје је у непрестаној трзавици и под господаревим оком, па нема времена ни да се сабере, ни да даде маха пустим мислима.

Иде, а снатри о нечему нејасноме. А пред њом доље, по уској пучини, гоне се бијели валови, као овце у трку, кад их на со вабе. Поврх њих нередно вију се галебови, а крик им се мијеша са шумом мора и

живе — живи. *нехајно* — немарно. *тканице* — окуке. *снатри* — сања, замишља. *нередно* — без реда, у нереду.

хуком затресених грана, и све то хучи у њеним ушима, и хита даље у неповрат, гдје лагано у даљини, као задњи уздах уцвиљена живота, и — замире.

И гледа на Ловћен, чије виси бијеле се од снијега; доље испод њега у буковим шумама, по казивању, — помисли — да се она родила. Учини јој се да пред собом види кућицу, откуд су је понијели, и инстинктивно осјети да то мјесто лијепо познаје; гледа чељад, што тамо живе и озго у град силази.

И као да јој брдо снаге даје, гледа у њ. А како га с вида губи, све јој је тјешње у души, — док га најпослије заклонише градске голети.

А град долази пространији, изнад њега зијевају мрке шпиље и дубоке стране, испрекрштане поточинама...

Послије тога дана од жеље је гледала Спасоја, као да јој он у себи носи спомен на крше испод Ловћена. На његову жељу показа му и слова — (она их је научила од господаревe кћери) — и упути га у читање. Послије се он на паши сам вјежбао, и научи убрзо срицати.

Једнога дана остави стоку. Господар бијеше нашао другога чобанина, а њега оставио код куће, да из магазе изпаша робу и да послужује.

И тако постаде обртан и храбрен. Не прође дуго, па се зажели свијета, и жеља му

обртан — хитар, окретан.

се испуни. Узме путницу за иностранство, купи ново одијело, преобуче се и с дружином, задовољан, отпутује у Америку. —

. . . Дјевојка се из мисли прене, кад је на обалу међу свијет ступила. Сунце је и до мора допрло и мјестимице га обасјало, над пучином дрхте његове топле зраке.

Иде насипом крај мора, а и нехотице устави се код војничкога брода, што је тога часа кретао из луке. Два војника опиру се с краја, да брод макну — и онда се вјешто укрцаше.

Брод полако закреће, а она за њим гледа. И гледа јаку омладину на њему и њихове окретне животе. А када запловише, мисао је носи на отворену пучину — и савлада је безразложна сјета, и дође јој да заплаче...

Па се наједном трже, и пожури у град. Док је уљегла на врата, осјети као и увијек ружни задах тјескобе, но пред очима још јој сијева топло сунце. Па слатки осјећаји, донесени с поља, кроз тијесне улице постепице се стишавају, док се не слегоше и потајаше у њеној души, као клица у зрну, ишчекујући свјетлост и топлину, да оживе.

... Оно неколико дана, што је Цвијета провела у бризи, да накупује потребне ствари за исељење, прође брзо.

Док је тим послом била забављена, још је живила у нејасноме снатрењу; али када

путницу — допуштење за пут, пасош. *снатрењу* — сањању, замишљању.

је потребно за пут приправила, поче да поима боље свој нови положај, и чим се више примиче дан одласка, већа је стрепња обузима: весеље и страва, да иде у сусрет нечему новоме, наизмјенице савлађује њену женску природу, а на махове угрожена злосретном слутњом чисто се тресе; и каје се, што је сама тражила преокрет у своме мирноме животу.

Тих дана господару Вељку стиже од Спасоја упутница на 5 златних лира; пише му, да их на његово име дарује Цвијети, а она, како их прими, нека крене на пут.

Тако у кући буде одлучено, да она отпутује првим паробродом, што креће за Трст.

С њоме ће ићи и Лазо Јовов, момче што се већ двапут враћало из Америке. И овога пута, пошто је мало вријеме весело провео код куће и нешто новаца оставио староме оцу, наново одлази.

Он весело прихвати згоду. Вели:

— Бићу у лијепоме друштву, а довешћу му је као младу невјесту!

Дјевојка пошљедњих дана осјећа неиздрживу тугу што одлази, а не налази јој разлога, па се сама чуди своме узбуђењу. У граду нема никога од срца, а господари, ако је и гледају лијепо, исто су туђа чељад. Поочим одавно се негдје иселио, и није знала куда је пошао, а није нигда ни сазнала за мајчин гроб.

Тузи није било разлога ни с друге стране. Толико пута у души јој се јављала,

ако ће и потајице, чежња за човјеком и за породичним животом, а у тим часовима редовито пред очи би јој дошао Спасоје. На махове чежња би била јака, па би јаче избила и изврглa се у неутјешиву тугу, а тек би се помало утишавала у бризи за свагдашњим пословима и у навикама живота.

Тако у непрестану узбуђењу и сабирању растресених мисли приближи се дан исељења.

Уочи тога дана, слажући у сандук преобуку и пртенине, дјевојачки се осјећаји стишају, и изнебуха претрже се у души рпа успомена и наступи мир. Све своје собом носи: и осећаје, и мисли, и жеље! А у вече, гоњена навиком, посљедњи пут пође да заграби воде, на врелу, пред градским вратима.

Опрости се с господарима сузних очију, али мирна и прибрана, а и они узвратише љубазношћу, очито тога часа ганути: била им је добра и вјерна.

— Иди са срећом — рече јој господар озбиљно, а господарице пак настоје да је утјеше, ма да их она у узбуђењу и не слуша, и не разбира њихових ријечи.

Госпођица је пољуби, припомене јој да се ничега не плаши: све се за љубав чини; а очи јој играју и дођоше свјетлије.

редовито — редовно, увек. *изврглa се* — изметнула се, постала. *растресених* — расејаних. *пртенине* — рубље. *изнебуха* — изненада. *претрже се* — прекиде се, изгуби се. *узвратише* — вратише. *настоје* — гледају, старају се. *припомене* — нагласи, напомене.

Идући преко града до пароброда, чини јој се да свако, ко је сретне, гледа у њу и разумије што у овоме часу осјећа, па оборених очију стиже на пароброд.

Очима потражи Лазу, и кад га у гомили свијета угледа, осјети се јачом и сигурнијом.

Пароброд зазвижди по трећи пут, полако се отрже од краја и помњиво обрне, па нагло заплови тијесним затоном.

На први мах Цвијета не чује ништа но шум, и гледа у простор и прегара се. Али наједном из тога стања отрже је брзина пароброда, заселци и питоме баштине, што за њом заостају. Још једном, на догледу града, брдина и заосталих заселака, буде се осјећаји и дрхте; још једном мисао поздравља крај, гдје је дјетињство и младост проживљела, — и као да јој се из потресене душе нешто тешко трга... Па онда тугу замијени надошла осјетљивост. Дође јој непријатно на пароброду; зажели се краја, и преко воље назире складност околиша поред кога пароброд плови.

Куће, вртови и сами надстојни крш уобличили се заједничким уредним обликом, досада од ње никад неопаженим; дрвета лимуна и наранџа истичу се мрким прелијевањем зеленила, из кога вири прожутјели сочни плод, а крајем бијели се жало, и ту је свјетлије море начичкано пјеном валића,

---

помњиво — пажљиво. *прегара се* — мири се са судбином. *трга* – кида. *околиша* — околине. *надстојни крш* — крш који се наднео.

који се тек замећу. И над том складном питомином дижу се високе голети, крцате поточина, шпиља и гудура, чији се врси љубе с натуштеним небом оловасте боје, које је боје и земља, гдје се тешко живи, а откуда су њу доље у град довели.

Код врата Боке, чија два ра̂та чувају подигнуте тврђаве, дјевојка у мисли сажали јадну омладину, што ондје, издалека доведена, под земљом живи, жељна свјетлости и распуштена живота; и тога часа осјети сласт независности. А кад пароброд заплови отвореним морем тамније боје, потражи дјевојка Лазу, и зближивши се к њему, у шуму и вреви чељади, умиљато му рече:

— Осле немам никога до тебе!

. . . У путу убрзо се прилагоди новоме животу, устрпљем жене, која је од увијек вична подвргавати се и слушати. Пред њом се отвара нови свијет, о којем није нигда ни сањала; но све једно, није била узбуђена. Једна стална мисао одмах на поласку заметнула јој се у глави, и прати је цијелим путем: вођа да се подаде другоме животу, до сада наслућену, чим прво стигне до намишљена мјеста.

У томе јој прође оно мало дана до Ђенове. Из пароброда ушла је у жељезницу, и наново изишла, а да се ничега није одвојито сјећала: села и градови, поља и море,

крцате — пунцате, препуне. *шпиља̂* — пећина̂. *рата* — рта, полуострва дубоко зашла у море. *распуштена* – слободна. *устрпљем* — стрпљењем. *наслућену* — замишљену. *одвојито* — особено.

све се изједначило у њеној глави. Није у путу разабирала ни осјећала ништа друго до силни простор, у коме се, као у сну, редом нижу мјеста, у којима се силно људство креће, и нигда им краја нема.

А Лазо, увијек весео, погдјекад изостане, па, док стрепи да га не изгуби, дође у најбољи час; младићки му је осмијех на устима; и њена душа тога часа се смири, гледа га, и покој наступа. Све би радије поднијела, но да у путу остане сама.

Још једном на посљедњој жељезничкој станици, прво но што се отиснула у велико море, запази нешто, што је сјети на њен сиромашни крај, и ганута живо га се сјети.

Кад је влак дојурио на велику станицу, хватао се мрак; вјетар хуче и студено је. Цвијета изиђе за Лазом и, непомично гледајући у њ, уђе у пространу чекаоницу. Уоколо свијет се журно разилази. Лазо посвршава послове око пртљага, а она гледа кроз отворена врата у зимњи сутон....

Па за све, што је мисао носи далеко, једнако очима прати Лазу, а када га за час изгуби с вида, попође поред врата.

Чекаоница је расвијетљена и свијета око ње мање, а они што су заостали сједе и чекају. Њој се не да поћи међу чељад, у свјетлост; једнако од нечега преда. И тако, обузета сјетом, чека Лазу; најмилије би јој било да одмах дође, па да крену у град.

На све — и ако, поврх свега. *расвијетљена* — осветлена.

Али он у хитњи прође мимо њу.

— Чекај! — вели јој — још имам нешто да уредим.

Тада се дјевојка маче, и упути се правце, откуд је из дворане до ње допирало дјетиње јецање.

Бесвјесно гледа у чедо положено на сто. Над њим се наднијела мајка му, укочено гледа у њ, и, види се, у бризи је што ће с њим. Гледа дјетиње помодреле уснице и слуша тешки му задах, — и осјети мајчин бол...

У то дође Лазо.

— Ајдемо — рече јој, увијек у хитњи. Па погледав је надода: — Остави се туђега посла!

Улазе упоредо у градске улице, у вреву свијета. Он се жури, студено му, и огладнио је; и не мари за чељад, што мимо њ пролази. А слободан је и протискује се међу свијет, као да је у своме мјесту. Дјевојка једва га стиже; гледа му ход и кретање — ништа не мисли.

Тек у постељи прибранија је; мисао је носи откуд је дошла, у град у коме увијек сутон влада. Све свакидашње навике у памети су јој, и радо би се к њима повратила, а жао јој што се није срчаније с познатима на одласку поздравила, већ онако хладно, савладана хитњом и узбуђењем.

Два дана чекали су да пароброд крене, да их понесе у други свијет. Та два дана,

протискује се — тиска се, гура се. *срчаније* — усрдније.

особито кад је Лазо за послом избивао, била су јој дуља од цијелога пута. Није имала чему да се чуди; видјела је исту овакву чељад и куле и по другим градовима, на које је у путу нањегла.

Најпошље дође ишчекивани дан; укрцаше се у силан брод са осталим свијетом, у који се бјаше уселила, како се њој чинило, цијела једна варош.

. . . На мору наступише дани и ноћи у стрепњи и свакојаким слутњама. Док првих дана плове поред напучених мјеста, још је Цвијетина мисао везана са својим крајевима, али кад освануше на отвореној недогледној пучини, окле узалуд око тражи крај, дјевојка се топлим осјећајима опрашта и поздравља са старим свијетом и скрушено, као нигда до сада, пригиње главу и подвргава се своме удесу; очима потражи Лазу, као да хоће да се увјери, да ли и њега исти осјећај прожима. Али он и у туђем свијету пушта маха своме младићкоме животу и безбризи, па упознавши се убрзо с неким од исељеника, подаље од ње, весело им прича.

За први пут она се ослободи и попође по палуби, и чисто осјети у души наглу промјену, и трепавице јој задрхташе, кад између жена упозна ону, што је видје на жељезничкој стацији, гдје очајава над својим замирућим чедом.

избивао — бивао изван, излазио. *нањегла* — наишла. *напучених* — насељених. *окле* — одакле. *замирућим чедом* — дететом које је на умору.

Примаче се к њој, гледају се и заметнуше разговор.

Туђа жена на италијанскоме језику прича јој своју несрећу. Умрло јој дијете у путу, а она иде даље, да у туђему свијету потражи свога човјека. Жао јој дјетета и мучи је мисао што ће он рећи; може је замрзити, и помислити да га у путу није пазила.

Доста је било оно неколико туђих ријечи, што их Цвијета бјаше у граду научила, да схвати женино причање. Искрено се гледају и траже ријечи, да се боље разумију. А силан брод са чељади једне читаве вароши плови даље у дубокоме мору и свијетломе простору, испуњену плаветнилом неба и мора. Мисао двију жена бјежи још даље од непрегледне пучине, а раширене зенице, у којима се одбљескује свјетлост и простор, као да у се купе проживљелу младост, и носе је далеко у туђину. Па кад се сунце нагне да потоне у непознате дубине, крсте се и, док је неко живо у хармонику ударао, оне се моле. А кад сутон паде на море, простор и њихове прилике, сиђоше, као вјерне друге, међу осталу чељад.

Пролазе дани у великоме мору без јачих промјена. Пуста пучина, обавита танком маглом, недогледна без краја, монотоно дјелује на њену природу, а безразложна туга, из које се на махове испољава воља за животом и

замрзити — омрзнути. *монотоно* — једнолико. *дјелује* — утиче, дејствује.

срећом, мути јој мир, на који је била навикла.

У вреви свијета она не види већ Лазу; он јој је у свакидањем животу једина утјеха, а Спасојева се прилика јавља, тек када је мисао понесе далеко преко мора.

Па је Лазо у смијеху и шали и лијепо пази, и увијек јој је на руци.

То је најбоље осјетила, кад јој је море наудило. Непрекидно љуљање трајало је неколико дана, а дјевојка не може да га поднесе и никако да обикне.

Лазо сједи до ње и држи је за руку, као да ће јој лакше бити, а кад јој се посвема смути, положи главу на његове прси.

За то вријеме обоје гледа у силне валове што се дижу као огромне куле, прате их погледом, док се дижу и падају, ослушкују фијук удара вјетра о јарборе и конопе и тешко дихање и цвиљење нападнутога брода.

Њој се врти у глави и чини јој се да простор нагло бјежи у правцу откуда су отпловили. Онда заборавља све и зачас не чује ништа до куцање његова срца. А кад осјети на челу руку му, махом јој се чини да је прибранија и сигурнија: има да се на кога ослони. Милиње је спопада, вели му:

— Нећу ти љубав никада наплатити, и, да је није стид, сита би се наплакала.

...Дјевојка већ заборавља број дана откада су отпловили, и жељно ишчекивани крај

посвема — сасвим. *смути* — смучи. *јарборе* — катарке. *милиње* — миље, милина. *наплатити* — у довољној мери платити.

наслућује у души; топлије је у простору, и топлота наредних дана као да јој носи нову струју и у живот је усељује; лијепо, кад обасја сунце у њему гледа Спасојеву прилику и занаша се његовом младошћу.

Али када изблиза угледа велики град и ступи на његову обалу, нешто јој се силно у грудима потресе, па затим у души наступи тајац. Бесвјесно корача уз Лазу према Спасојеву боравишту, у очитој стрепњи. Расијане мисли не може да окупи, али све једно, пред очима јој је Спасоје срећенији, и жеља је гони, да се чим прво с њим састане.

С Лазом се нашла иза подужега ходања у Спасојевој крчми.

Путем узбуђење помало се стишава, али, кад је крочила преко прага, оно се нагло повратило, а када спази Спасоја иза банка испод свијеће, са скленицом у руци, чисто задрхта и, погледавши га боље, у тили час обузме је стрепња, као да не гледа онога познатога Спасоја, већ неко туђе лице.

— Лазо, ти се брзо повратио! — пожури к њима Спасоје и испод ока, збуњен, погледа на дјевојку. Па се с обојицом рукује и здрави, и пита: како је онамо преко мора.

У то га неко од муштерије зовне.

— Сједните — понуди их. — Ето мене одмах, и поће, са скленицом, тамо куд га зовнуше.

наредних — даљих, који долазе. *банка* — тезге. *скленицом* — стакленицом, стакленим судом за пиће.

Њих двоје сједе, свако забављено својим утисцима.

Дјевојка гледа у Спасоја, настоји да себи представи његову пврашњу прилику, кад је код њена господара служио, али никако не може да га уобличи, и што га више гледа, чини јој се непознатији; није оно момче њена замишљаја; разгојио се, а смежурало му се испод очију и од претилости виси му подвољак; он је као и остала господа, што их је у животу гледала. Па када се Спасоје к њима поврати, дјевојка се инстинктивно диже, као старијему и бољему од себе. Испрвице сједе и ћуте, док се Спасоје сјети, те донесе вечеру.

Залажу се полагано, као преко воље, а Спасоје се сваки час диже, да послужи муштерије.

Лазо, види се, жели да заметне разговор, али они као да немају ријечи; рекао би, навлаш се туђи једно од другога. Ни пиће не може да их разговори; једнако се збуњено гледају. Лазо их посматра и чуди се што се не развеселе, а сва је прилика за то. Спасоје испод ока гледа дјевојку, и никако да му око на њену лицу опочине. Гледа је боље, и лијепо му се чини да је увела и блиједа у лицу. А он је, у часовима сјећања на своје крше, замишљао згодну и снажну.

настоји — труди се. *разгојио се* — угојио се. *претилости* — дебљине, угојености. *испрвице* — испрва, у почетку. *опочине* — остане, задржи се.

Већ је добре заноћило, гости су рeђи, а они што долазе климају главом, мутне су им ситне очи и одлазе бесвјесно, мрмочући и пиштећи кроз зубе.

Дјевојка гледајући их сјети се свога града и крчама у његовим тијесним улицама, из којих се чула дивља пјесма пијаница, а у које је она с неким страхом гледала, кад би пошла по воду на врело. Па и сада с одвратношћу гледа у пијани свијет, и осјећа задах жестоких пића и неугодни вонь задимљених, шкиљавих лампâ; — и никако да у Спасоју види замишљену младићску прилику; чини јој се да није он био с њом онога јутра на брду, када је гледала војничке тврђаве и топове, чија мрка грла, чини јој се, да и сада проти њој зијевају.

— Што сте невесели? — силом шали се Лазо, очитом жељом да их разигра. — Лијепо се састасте, па да уживате! Де, соколови!

Цвијета слуша његов весели глас и сјетно се на њ осмјехује; а у то се Спасоје диже, пожури уза стубе, и вели им:

— Да вам конак приредим.

Лазо никако да схвати, што им је те су невесели, сада кад су дочекали што су одавна жељели. Па с његова лица весеља нестаје, а у душу се усељује лака сјета.

заноћило — настала у велико ноћ. *мрмочући* — мрмљајући. *жестоких* — јаких, опојних. *вонь* — мирис. *проти њој* — противу ње, окренути њој. *разигра* — расположи, развесели. *стубе* — басамаке, степенице. *конак* — преноћиште. *приредим* — спремим, приправим.

Наједном им се очи сукобише, и задрхташе трепавице, у часу објављене сућути.

Ћутећки гледају се њих двоје милије и милије, а њој се очи и овлажише. Обоје у себи носи клицу из роднога краја, поджежену у путу свјетлошћу сунца и свежином морске пучине. И хтјело би једно другоме да нешто љубазно рече, но немају ријечи да изразе своје осећаје. Знаду чему су дошли: она је Спасојева, а он ће да заслужи новаца, па да наново које вријеме весело проживи код своје куће.

— Не знам, што ми је — тужи се дјевојка — тужна сам....

— Проћи ће — тјеши је Лазо. — Обикнућеш....

А када чуше Спасојеве кораке низа стубе подигоше се, и гледају се збуњено, као да су затечени у потајној љубави.

— 'Ајдемо! — вели Спасоје забринутим гласом. — Сутра ваља уранити, сваки дан има посла!

— Лазо, сутра ћемо разговарати — вели њему, и гаси поцрњеле, жмираве лампе.

Узилазе уз високе стубе, свако окупљен својим мислима.

— Сутра ћу ја за својим послом — рече Лазо, бацивши се на постељу, очито тиме задовољан, и протаре руке.

— Пусти — одговори Спасоје. — Ко зна што ће јутро донијети? — и поче се журно свлачити.

сућути — саучешћа, симпатије. *чему* — зашто, чега ради. *окупљен* — забављен. *пусти* — остави, не говори о томе.

Дјевојка се обрнула на другу страну, прама зиду, чека док они полијегају, па да утрне свијећу.

У јутру она се прва дигла, сједи на постељи и чека.

Спасоје, док се средио, сиђе журно доље, да отвори крчму за јутарње госте; није се на њу ни обазрео, тек што јој је у хитњи „добро јутро" назвао.

Лазо средивши се приђе к њој. Обоје приђу к прозорчићу, откуд изванка долази трачак јутарње, сиве свјетлости.

— Мало сам спавала — тужи му се. — Живот ми је сломљен, као да сам најтежи посао радила.

— Види се, блиједа си... — опази он. Али свеједно; убрзо ћеш се помоћи — преврне на шалу. Па настави: — 'Ајдемо доље, да штогод попијемо.

Сиђе обоје.

За банком стоји Спасоје и точи пиће гостима, што долазе и одлазе.

Она сједе за ниски сто. Лазо дохвати и напуни двије чашице жестокога пића, донесе, па и сам сједе до ње. Гледају у свијет, што поред врата пролази, и пију помало.

— Гледај, Лазо, псето вуче колица — рече наједном она, диже се и пожури к вратима.

— Ја одох — рече јој он, кад се повратила. — Имам да свршим неки посао — и диже се.

утрне — угаси. *док се средио* — кад се спремио. *трачак* — млаз. *изванка* — споља.

— Остани, Лазо — замоли га дјевојка.

А кад га Спасоје угледа да хоће да изиђе, каже му:

— Не иди, имам да ти нешто повјерим...

— Доћи ћу свакако поподне, да вас видим — добаци он смијући се, и изиђе на улицу.

Дјевојка гледа с врата за њим, и кад га с вида изгуби, чисто протрне. И хтјела би да пожури за њим... Па гледа у свијет по улици, и ништа не може да је утјеши; слуша кихот туђега језика, гледа необична лица, и за све што је у вреви свијета, осјећа се сама, од свакога запуштена... и сузе јој навру; и осјећа да би јој лакше било, кад би се кому у крило сита наплакала...

Око подне са Спасојем обједује. Залажу се; он журно, она полако, како се научила.

— Што си невесела? Зар ти жао што си дошла?... Ето, можеш се похвалити, да си била у Америци... Једи и пиј! Немој послије да се тужиш на ме — говори јој он, у очитој узбуђености, коју залуду настоји да сакрије.

— Што да се тужим? Од своје сам воље дошла — одговори она, и силом се насмије.

— Увијек је боље амо, него код нас... Видиш, добива се прилично... Да Бог поможе! А и теби ћу лако наћи посла. Доста да имаш воље за радњу, и да си здрава... Ма што

за све што — и ако.

ти је то по лицу? — преврне разговор. — Биће ти биле оспице?... Ништа зато — преврне бесједу — можеш од самога прања живјети! —

А видјевши да се она збунила и да му не одговара, диже се и наново свијет послужује пићем.

Дјевојка остаде на мјесту као прикована. Није могла да разумије његових ријечи, а није чисто ни знала о чему да мисли.

У то униђе Лазо:

— Да се пије! — вели одмах с врата. — Од сутра прихватићу се посла у старога господара... Биће добића — таре весело руке.

— А што је теби? — рече Цвијети и сједе до ње.

— Не знам ни сам — јави се мјесто ње Спасоје и приђе к њима. — Нешто јој криво... Али не смета, наћи ћемо јој посла...

— Е, да — вели Лазо — биће она твоја десна рука.

— Није она за ме — говори Спасоје као у шали. — А и не мари за ме; видиш да неће да збори...

— Што ћу да зборим; к теби сам дошла...

— Нијеси ти за ме! — понови он одлучније. — А и што ћеш ми?..

— Што говориш? — зачуди се Лазо.

— Чуо си... Ма нећу да ме нико куне. Наћи ћу јој посла... Биће јој боље, но откуд је дошла...

преврне бесједу — окрете други говор, поче говорити о чему другом. *добића* — зараде.

— Мени је добро било, гдје сам била — — вели дјевојка замишљено. И настави бесвјесно, као за се: — Зашто сам и долазила?..

— Видиш! — жељно дочека Спасоје, очито задовољан. Па не наишавши на отпор са Цвијетине стране, рече јој озбиљно у лице: — А ти се поврати! — и пође наново за банак.

Дјевојка се нагло диже. Навреше јој сузе на очи, па, да их сакрије, инстинктивно пожури уза стубе.

— Чуо си... Није за ме, а није ни онаква, какву сам ја замишљао... Ма неће са мном штетовати.

— Чоече, хваташ души гријех — озва се Лазо и пође за дјевојком.

Горе у соби, кад га угледа у сутонској свјетлости дана, што је с прозорчића долазила, изнебуха баци се на њ, и објеси му се око врата.

— Лазо, брате, вратимо се натраг... Умријећу од туге — јеца му у сузама.

Он осјећа да га њене вреле сузе квасе, и самилост га свега прожима. Помогао би јој, али како?

Дошао је да стече новаца, па да се врати, а она, ето, хоће да га омете.

Гледа кроз прозорчић на улицу и премишља.

озва се — одговори. *изнебуха* — изненада. *самилост* — саучешће.

— С тобом бих и на крај свијета — отргнувши се сама од њега, срамежљиво једнако јеца.

Он се обрне к њој и мири је:

— Проћи ће све то... Знам ја како је... Испрвице и мени је тако било; све је до навике...

— Није то тако — прекиде га она живо. — Не видиш да ме неће?..

— Ко зна што ће вријеме донијети!.. Ја ћу с њим говорити — и пође доље к Спасоју.

— Не иди! — моли га она.

Но он се не осврће. А дјевојка сама стоји код прозора и гледа кроза њ на улицу у туђи свијет, и ничему се већ не нада; туга је трга, а из ње се испољује жива чежња за засјенутим градом. Само да јој се повратити откуда је дошла. —

... Цвијета је већ у годинама; давно су се стишали њени дјевојачки осјећаји. Не буни је ни Спасоје, који се у град из Америке повратио, и кога често види; газда је као и господар јој, а и жена му је права госпођа.

Она једнако послужује у кући газде Вељка и из своје собице, освитком свакога дана, слуша чврсте корачаје војничке страже и глас њихове трубе; скрушава се и Богу моли, и срећива свакидашњи посао; у тим

испрвице — испрва, у почетку. *трга* — кида. *освитком* — зором, у свануће. *срећива* — срећује.

старим навикама умирила се њена душа. Само кад се деси да се нађе у луци, кад пароброд, крцат снажне омладине, креће у свијет, гледа за њим, и с лаком сјетом сјећа се пута у Америку и Лазина веселога лица — и од срца сажаљева снажну дјецу, која остављају рођени крај. Па снуждена, с кошарицом о руци, враћа се у тијесне улице засјенутог града.

СУКОБ

Чамац је једва одолијевао фришкоме маестралу, и веслачи су се људски одупирали да одоле сили таласа, те је чамац, уз прасак мора, полако одмицао.

У чамцу, а на простртоме шареноме ћилиму, сједе на крми властелин, шјор Менего, и супруга му, шјора Виторија. Вјетар им право у лице дува, угодно их хлади и купи им зној с лица. Осјећају се као препорођени, јер је у ували сунце припицало; прва врућина била им је загушљива и досадна. Спустише сунцобране и затворише их према вјетру.

Они желе стићи у варош прије пароброда, који је долазио око три сата по подне, да дочекају новог жупника и да у вароши купе кућне потребе. Стога су из засеока кренули тако у невријеме, иначе би они сада лијепо почивали, па би изишли тек кад би захладило.

— Удри боље — јави се кроз вјетар шјор Менего.

маестрал — топли ветар, који дува Јадранским Морем. *ували* — дољи. *жупник* — парох (католички).

Један од веслача подметне лакат и живо се опре о весло.

— Видиш, Кљака! — похвали га господар, па се обрне другоме веслачу; — Заноси те с једном руком, а ча би било с обима?

Чамац најпослије поче да хвата крај, гдје су таласи и вјетар слабији, па боље одмиче.

Шјора Виторија задријема, уљуљана једноличним шумом мора. Њој, док склопи очи, у тренутку сине пред очима далека прошлост, и та полујава угађа њеној мекој природи.

Чамац отвори и други затон, а још један, па су у варошкој луци.

— Ни га још видити! — рече госпођа растворив очи и стаде гледати иза веслача. — Видите ли га ви? — упита их.

— Ни га на све око, а ви сте увик у хитњи — одазове се Кљако, једнако веслајући.

— Зар ти је додијало? Да не љути се, полагано.... Е, бијედни.... — и окрене се мужу, замијенивши острвско наријечје талијанским говором. — Види како их је зној пробио. Сва им је кошуља у води!

— Полакше да! — јави се шјор Менего и гледа у трзаје њихових руку, како се пружају и сагибају.

Веслачи не одговарају, но одмјерено возе и гледају у отворени морски продор, над чијом се модром пучином провлачи сивкасти

ча — шта. *ни га још видити* — још се не може видети. *растворив* — отворив. *ни га на све око* — не може се угледати. *увик* — увек.

танки вез, а поврх које је све ведро и сјајно. У свежој расхладини сунце се не осјећа, његова топлина и свијетло расипљу се по широкој пучини, па и не грије; а сјенке нигдје — док поврх шумних валова кроз вео трепере свјетлаци.

Указа се и мост, са свјетиљком што задире у море, и прве куће уз обалу, и пред њима најпослије се отвори цијела варош све до подножја голе главице, испод које се она и простире.

Чамац, заокренувши у луку, нашао се у затишју. Њих двоје на крми приправљају се да изиђу. Шјор Менего окренуо се жени, да му намјести оковратник.

— Увијек ти стоји на криво! — благо га кори жена, исправљајући му га.

— Кад не могу макнути руком — тужи се он и показује на рањену руку.

Она му прихвати, одвије крпицу и погледа рану поврх палца, па је наново завије. Он је мирно пушта да ради како зна, увјерен да се она у све, па и у то, боље од њега разумије.

Искрцали су се, а пароброда још нема, нити је на видику. Сунце припече, па разапеше сунцобране — и часом се уставише, док су веслачи распремали чамац.

Обала је пуста, само се неколико голе дјеце шћућурило под зид. Прогорјели од сунца, изгледају као рпа земље; низ косу

расхладини — хладовини. *свијетло* — светлост. *отвори се* — указа се. *прогорјели* — препланули.

им се још море циједи. Суше се на сунцу — а кад њих сагледаше поскакаше у море.

Закриљени сунцобраном, журе се у хлад, и уставише се код „Пуљиза“, на крају улице, а на промаји маестрала.

— Ола ке нова? (шта је ново?) — јави се шјор Менего.

Пуљиз се диже с клупе, отпоздрави, показа своје бијеле зубе и понуди шјору Виторију да сједне.

— Купићу штогод — рече Пуљизу, па се окрене своме мужу. — Сједни, ја ћу изабрати коју стварчицу.

Док се шјор Менего одмарао и хладио, она пробра по наранчама, датулама (урмама) и другом воћу. Сјети се и Кљака, даде му за напојницу и препоручи да купљене ствари однесе у кајић.

Тако они стоје ту и чекају. Њему је добро, јер маестрао једнако пирка, а она се заговорила с брбљивим Пуљизом. Окретнија је и млађа од мужа. Пошла је за њега већ времешна, када је била на раскршћу између идеала и живота. И нашла је своје затишје у засјенутоме засеоку, код њега, доброга човјека, који јој се одмах повјерио као своме чељадету.

Кад с мора звиждну, погледаше се као у чуду и упутише се к мосту.

море — вода. *закриљени* — заклоњени, заштићени. *Пуљиз* — Пуљанин, човек пореклом из талијанскога града Пуље. *кајић* — мали чамац, барка. *времешна* — постарија, у годинама.

Путници се искрцавају преко даске; домаћи их дочекују и здраве се с њима. Најпослије изашао је и њихов жупник; али су се они, када су га видјели, чисто изнебушили. Носио је на глави тврд шешир, а у салонскоме је поповском одијелу; отмјен, висок, а господскога изгледа. Они првашњи нијесу били такви: простије су се држали и били су растресени, као да их увијек нешто даље гони.

Жупник отвореним гласом нареди носачу да му нађе чамац и тамо остави пртљаг, па не осврћући се ни на шта упути се у варош.

— Сигурно је он то! — разабравши се од ненадне појаве, рече шјора Виторија, а шјор Менего разрогачи за њим очи и додаде: — Corpo di... мора да је паметан! — И похиташе за њим, и не отворивши сунцобране.

Шјора Виторија пожури боље и смисли у први мах да му рече, да не треба чамац. Срећа те се и он часом зауставио у хладовини запуштенога млина. Скиде шешир и бијелим рупцем стаде брисати зној с чела. Госпођа му се приближи смијешећи се, а од узбуђења једнако намигује лијевим оком.

— Опростите... Ја и мој човјек поздрављамо вас и молимо да се укрцате у наш чамац, па ћемо заједно — рече као на изуст.

— Молим — отпоздрави поп. — Ја сам дум Фране... — и његово се презиме пречуло у забуни.

изнебушили — изненадили. *првашњи* — пређашњи, који су били пре њега. *растресени* — расејани. *отвореним гласом* — гласно.

— Мој човјек — показа она на шјора Менега.

— Не могу вам дати десну руку, рањена ми је — извињаваше се он пружајући му лијеву и гледајући га као у чуду.

— Не треба чамац! — викну шјора Виторија носачу — и друштво лагано крену даље.

Како дум Фране зажели да попије чашу воде и да се мало одмори, сврнуше у чекаоницу.

Тамо пију лимунаду и преврћу новине, само да прође вријеме, а кад госпођа намигну, шјор Менего плати за све.

Као стари знанци одоше к чамцу, гдје су их чекали веслачи и укрцани пртљаг.

Дум Фране срчано скочи у чамац, те се нагну мало с чамцем заједно, па отмјено пружи руку прво госпођи, па њену старцу (тако га је она звала) и сједе сучелице супрузима.

Веслачи добро завеслаше; чамац излази из луке на отворену пучину, а поредана дјеца прате га са обале својим погледима, док им га не сакри пламен сунца, што тоне у море, и у одблијеску га жари.

Дум Фране понуди шјор Менегу цигару; узе и за себе једну и хтједе да је припали, али је вјетар утрнуо пламен. Он скиде шешир и у заклоници припали њему и себи. Госпођа се томе слатко насмијала, а смије се и он и вели:

— Beata santa liberta у овим мјестима.

срчано — слободно, одважно. *сучелице* — према. *утрнуо* — угасио. *Beata santa liberta* — блажена света слобода.

— Науживаћете се ње код нас! — учтиво прихвати шјора Виторија. — Само ако се обикнете... Ви што долазите из града...

— Молим, мени је свугдје добро — пресјече је он и додаде: — Гдје нијесам био ја? А вјерујете, да ми је драго што из града долазим у ваше село... Ваља се једном смирити.

— Ви сте били у Риму? — упита га госпођа, јер је чула да се о томе говори.

— Дуго времена — одговори он мирно.

— У Риму?! — понови шјор Менего и погледа га својим великим очима, које су се тамно модриле као натуштено небо над голетима.

— Приповиједаћете нам доста новина — весело прослиједи шјора Виторија.

— Вјерујте: „tutto mondo un paese“ — одговори он нешто замишљено, гледајући у сунце на супротном крају.

И друштво ућута и гледа неодређено по пучини, као да купи у себе раштркане мисли. Маестрао је попустио и са собом је оставио у ваздуху свјежину, а по пучини свијетлу модрину. Са весала још се одбљескује која сјајна капљица; по запуштеним зрацима косимице просипље се проблиједјела свјетлост и дршће над ўвалама, из којих се диже све то тамнија сјена, која као да страшно жуди да стигне оно мало свјетлости која је већ умирала.

прослиједи — продужи, настави. *tutto mondo un paese* — цео је свет једно село. *сјена* — сенка.

— [illegible] ȗвале! — рече Дум Фране за се.

[illegible] чамац хвата рȃт, који далеко [illegible] и брани ȗвалу и заселак од [illegible] показа на његову крају мало [illegible] морских хриди и шкрапȃ. На [illegible] шкрапи стоји човјек с тршчицом [illegible] гуњу и истеже, стоји као прико- [illegible] сунчеву одблијеску, — клим- [illegible] главом, тек кад му шјора Виторија рече да [illegible] донесе, ако ухвати, штогод рибе. Он је- днако гледа у туњу, они у њега, а чамац за- [illegible] за рȃт, иза кога се простире дебели хлад утиjане, већ тамне ȗвале. Дум Фране се освршће као да тражи свијетлости. Чамац по- ред шкрапа рекао би брзо измиче. И лијепо се наслућује, да на крају мирне увале лежи заселак, а чамац му се жури и за собом у брзини оставља шапатљиве борове, густе глу- хаће и јасно-зелене планинке, а пред очи излазе ограђени винограђи, ишарани мрким маслинама, високим стјенама и плочама су- тонске боје.

— Погледајте наше шеталиште, а ето и купатило — прекиде ћутање госпођа.

— Зар и купатило?! — искрено се за- чуди Дум Фране.

— Дакако! Код нас на љето долазе при- јатељи да се купају.

Плове поред пожутјелих јаблана до самих кућа.

тик — до̂. *шкрапа̂* — камења, које вири из воде. *туњу* — струк од удице. *утиjане* — мирне. *глухаћ* — врста смреке (веље). *планинка* — шиб, расте по високим брдима.

— Ето ваше куће — упозори га госпођа и показа му је руком. — Гледајте како смо је уредили.

Веслачи дижу весла, чамац пристаје и они се искрцавају.

И дум Фране рукује се с браћом шјора Менега: шјор Луком, главарем засеока, ситним времешним човјеком, шјор Кеком, неожењеним болешљивим старчићем, с предсједником црковинарства, мршавим човјеком са на око безазленим дјетињим лицем, и с другом чељади која се ту нашла.

— Ево смо га довели! — рече весело шјора Виторија и намигну лијевим оком.

— Добро нам дошли! — поздрављају га кроз нос радознала браћа и пружају му своје ситне руке.

А дум Франу чисто је мило што га тако усрдно дочекују; надвисио се над њима и љубезно отпоздравља. Угледа и своју службеницу, здраву жену, и упита је: је ли све у реду. Па се захвали шјори Виторији, поздрави господу и пође са службеницом у кућу.

Кљако нареди чамац, покупи и наслага купљене ствари на сакату руку, те и он оде у господарев двор.

У своме дому осјетио се дум Фране задовољан, као ријетко када. Допало му се мирно затишје засјенутога засеока, а тога се и зажелио. Он је у себи много пута осјетио двије противне воље: прва, примитивна,

црковинарства — црквене општине. *службеницу* — слушкињу.

подавала се природном уживању и тражила је нада све несвјесну безбрижност и покој; дочим друга противила се и непрестано га је копкала. Ова друга хтјела је да стражари над његовим осјећајима и да му буде вођем. Њиме би она чешће обладала, и тада је он мислио да се жртвује за неку научну дужност и да му то служи на дику. Али у вршењу моралних дужности био је зле среће: испољавале су се оне напрасито, догматски научене, па су реметиле мир и њему и другима. Он би се тих трзавица редовно брзо заситио, и тражио би наново срећу у природноме, лакоме животу, не тражећи за неко вријеме да са самим собом у опријеку дође, па макар се тада и не налазио на висини својих одређених дужности. И тако су пролазиле године, а собом нису донијеле никаквих озбиљних стицаја. Према томе он се дизао и сагибао у животу како је када која од двију воља надјачавала.

Прије вечере стоји налакћен на прозору и гледа у сутон. Чини му се да је свуда наоколо пао мир и покој: и на заселак, и на поредане бродиће уза жало, и на шапатљиву ӡвалу, по којој сребрне мјесечеве пруге већ лако дркћу.

— Послали су вам на дар двије трље. Пеку се — јави се иза њега службеница.

Он се окрете и, пошавши к столу да вечера, осјети воњ печене рибе, што подсјећа

нада све — поврх свега. *дочим* — напротив. *напрасито* — изненада. *трља* — врста морске рибе.

на свјежину мора — и задововољан сједе за сто.

Сутрадан, одјевен као и јуче, изишао је из куће, када је други пут зазвонило на малу мису. Опазивши шјору Виторију у чамцу с двојицом младих рибара, поздрави је пошавши до краја малог лукобрана.

— Видите како ми живимо. Ма ето, толико и уживамо! — говорила је она понамјештајући рубац на прсима. Он се саже и притегне коноп, па скочи у чамац и у мало што не посрну, али се часом исправи.

— Ситна риба!... brodetto биће од њих добар... Ако хоћете, послаћемо вам — пребира по риби шјора Виторија и говори му, избирајући повеће комаде.

— То су ноћас уловили? — пита он.

А рибари пажљиво извлаче из врше уловљену рибу и немарно је бацају на крму. Риба се праћака и непрестано надиже своје још свјеже и црвене шкрге. Дум Фране нехотице погледа на страну, у прозирно море, које још у хладу почива. При дну буди се живот, рибице круже уоколо, бијели пиљци рекао би да се мичу у лаком таласању и прелијевању свјетлости — и све дише свјежином и простотом. Он гледа... и наједном било му је чисто мило, кад је једна риба, копр-

мала миса — кратка литургија, служба у цркви (у католика). *лукобрана* — насипа, зашла у море, да штити лађе у луци од ветрова (моло). *brodetto* — јело налик на паприкаш. *врша* — вршка, справа за хватање риба. *прозирно* — провидно.

цајући се, с крме пала у море и весело заструјила у дубину...

У то мало звонце зачеста бренцати.

— Зову вас — подиже главу госпођа. Дивљак, не може чекати!... Вјерујте, дошло је вријеме да свако заповиједа.

— Кад зову, ваља ићи! — насмија се он, па повуче коноп и искочи из чамца.

Шјора Виторија скупи свој дио рибе у спртицу, лишћем обложену, и, прије него ће изаћи, погледа рибаре,једнако у сумњи да јој нису сакрили коју рибу.

Према њој долазио је из двора шјор Менего, у ишараној, извезеној кошуљи, с високом огрлицом, над којом му виси дебео подбрадак.

— Охо, јема ли ча? — пита је и завирује у спртицу.

— За мене ништа! — јави се иза њега шјор Кеко, кашљући.

Он застаде пред дућаном свога синовца, трговчића шјор Николе. Ту, и у дућану, он је свако јутро с друштвом, док их сунце не отјера у куће.

Шјора Виторија нареди службеници што ће приредити за објед, па се са својим чо вјеком врати пред дућан.

— Дошао је, а? — пита је из дућана трговчић. Зна да је дошао, но свеједно, чека шта ће му стрина одговорити.

заструјила — запловила. *бренцати* — ударати, звонити. *спртицу* — котарицу. *јема ли ча* — има ли што.

— Зар не знаш?...

— Која персона! — прекиде је шјор Кеко. — У салонском одијелу! Они што су досад долазили, нијесу му ни слуге.

— Човјек од свијета — изговори мирно шјор Менего.

— Poveretto! Што ће, сâм је — жали га од срца шјора Виторија. — Но научиће се с нама — и погледа правце к цркви. — Чини ми се да му није мрско на олтару.

— Учинили смо рђаво, што није који од нас пошао на мису — примијети озбиљно шјор Менего, и труди се озбиљно да савије цигарету.

— Почни га ти одмах мазити! — љути му се брат Кеко. — Ти их штетиш!

Шјор Менего не одговори, него уђе у дућан, да потражи жижице. За њим уђе у дућан и оно друго двоје. Сједоше на врећe, и тако им обично пролази вријеме до подне. На махове разговарају, а часом пребиру нешто по памети, док који од друштва наново не отпочне.

У дућану унијђе тежак, запрљан од растопине модре галице. Нестало му у пољевању, па дошао чак из поља да још купи.

— Јема ли болести? — питају га браћа преко воље.

— Доста! — одговори тежак.

која персона — каква личност, те какав човек. *poveretto* — сиромах. *штетиш* —квариш. *тежак* — сељак. *растопине* — раствора. *модре галице* — плавог камена. *пољевању* — прскању (лозе раствором плава камена и креча).

— Ваља пољевати — свјетује шјора Виторија.

— Не може се одољети сили... А ви — скањива се сељак — не помажете... Не дате модрога камена.

— Пусти га! — прекиде нагло шјор Кеко, угледавши дум Франа гдје прође мимо дућан. Побрза к вратима. — Дођите! — зову га срчано.

Дум Фране уљезе и поздрави се са свима.

— Ја вас још нијесам видио — приближи му се трговчић, и уозбиљи се у лицу колико је год могао.

— О, драго ми је...

— Једну црну каву? — на пријечац понуди га.

Дум Фране захвали, јер ће и онако кад кући дође попити бијелу.

И настаде кратак тајац. Трговчић пође к вратима, погледа на поље, па се врати за банак. Сунце у увалици с онога краја почело се прелијевати по мору.

— Кад упече, биће и овдје силна врућина — опази дум Фране, гледајући у сунчев одблијесак.

— Није, вјерујте! — прихвати шјор Менего, и стаде полагано разлагати: — Видите, мал да не до подне на овој је страни сунце, ма поподне имамо хлада колико хоћеш. А до подне и онако смо или у мојему двору, или овдје у дућану. Па почне раније

срчано — усрдно, од срца. *банак* — тезга.

него другдје маестрао и некако као одузме врућину.

— А кад дође први мрак идемо у рибу... Знате, имамо и наше мреже... Милота! — чисто узбуђено говори госпођа.

— Лијепо је — рече дум Фране као нешто замишљен.

— Оставимо то — јави се шјор Кеко, а види се да се једва уздржава од радозналости. — Питаћу вас: играте ли на карте?

— Како не бих играо!?

— Преферанс, бришкулу... Све, а? Онда вас поподне чекамо у шјор Менега.

— Не знам хоћу ли моћи доћи!...

— Пусти их данас! — опази шјора Виторија. — Имаће они посла....

— Истина! — потврди дум Фране. Рече да иде кући, да попије бијелу кафу; поздрави се и изиђе.

Друштво остаде у дућану. Трговчић изиђе иза банка на врата и погледа за дум Франом. — Мора да је храбрен; корача као ђенерал! — рече за себе, притварајући врата; јер се шјор Кеко већ почео тужити да му сунчев одблијесак копа очи, а увијек у јутро заборави понијети са собом црне наочаре.

Послије одмора, по ручку, друштво се скупило на шјор Менегову доксату. Лаки маестрал пирка и хлади их, а у одблијеску сунца играју у увалици таласи, заклоњени злаћаним велом што се разастр̑о над пучином. Дебели хлад већ се спустио на њихову страну, а

преферанс, бришкула — игре картама.

сунце лагано одмиче западу, да се сутра наново јави на истоку.

Картају се, и како која карта пада, тако се и ријечима набацују, а службеница служи црну кафу. Журно срчу, као да немају времена чекати.

— Ко зна хоће ли доћи? — јави се шјор Кеко после прве партије и поглади своју сиједу браду.

— Не вјерујем, први је дан! — намигну шјора Виторија. — Persone civili не долазе тако први пут у кућу.

Они се тако картају, док увалу сасвим не освоји хлад, па онда иду у шетњу.

Али шјора Виторија гори од жеље, да се с дум Франом насамо разговори, па одлучи да га, док се они картају, походи онако по домаћу, без обзира на прописе етикете, које се она придржава само кад је у граду.

Нашла је дум Франа у послу. Намјештао је слике по собама. Она му је помогла својим укусом и савјетом, те се умијешала у посао.

— А они наши су вас чекали — рече му узгредице. — Ну ја сам им растумачила да сигурно данас нећете доћи. — Па настави: — За рећи право, није ни од мене лијепо што вам можда сметам, али наше мало мјесто... знате... — и љубазно се насмија.

— Молим, ништа... драго ми је — одговори он и настави посао. Па се онда присјети и зовну службеницу, да госпођи скува кафу.

persone civili — фина господа.

— Хвала!... Не треба!... — живо се успротиви она. — Са мном не треба комплимента.

Госпођа се надала да ће се он оставити посла и поразговарати с њом. Чекала је и чекала, па кад је видјела да се он и даље мучи, укивајући чавао у зид, поче се узнемиривати, и нестаде јој осмијеха са увелога лица. Он, забављен око чавла, није то ни опазио.

И док је он укуцавао чавао у зид, настаде мали тајац.

— Ја одлазим — напошљетку јави се госпођа, кад видје да он не силази са столице.

— До виђења.... клањам се! — поздрави је он, окренувши се к њојзи, срчанијим гласом удворности

— Службеница ваша! — рече она, одлазећи, таквим гласом, који је показивао њено незадовољство дочеком.

Сунце се већ било наднијело над прекоморске голети, кад је друштво с доксата пошло у шетњу.

Иду новим путем уздуж своје стране, док изиђу на обалу и, као увијек, гледају утишану од маестрала помодрјелу пучину, како одсијева у сјајним фигурама пошљедњег сунчева титрања. А на копну, дуж пута, мирно леже испрекрштане сјенке дрвећа. Они газе по сјенкама, а главе им се у присјенци мичу: не говоре ништа; још мисле о пошљедњој партији.

комплимента — церемоније. *чавао* -- ексер, клинац. *удворности* — учтивости.

— Сигурно ће и он у шетњу — први се јави ситни главар, држећи руке у џеповима.

— Ко зна? — одазва се шјора Виторија. — Имаће посла! — настави и, сјетивши се своје посјете, некако се презриво насмија.

— Гледај га како једри! Још је вјетар у каналу.

Сви погледаше у правцу шјор Кекова погледа.

— Пуљиз! — рече мирно шјор Менего, и загледа се у брод. — Гледај само како му стоје једра! — обрати се к друштву.

— Мога' је напети и флок. Како ће ухватити луку? — примјети ситни шјор Лука.

— А che! — заврши шјор Кеко. — Једри посве добро; ви ћете га учити...

— Бум! Ча говориш? — узврпољи се главар.

— Да, да, једри добро — потврди шјора Виторија одлучно.

— Хм, имаш правицу — предомисли се шјор Менего. — Знаду Пуљизи што је море!

— Тако је! — одобри шјор Лука.

И брод пред њима одмиче, а они иду све даље до савијутка пута.

— Еј, мали! — јави се шјор Менего.

— Шјор? — одазва се из чамца момчуљак у црвеној кошуљи, држећи туњу у руци.

— Ако ча уловиш, донеси.

флок — мало једро које се разапиње од кљуна лађе ка катарци. *имаш правицу* — тако је као што ти кажеш.

На савијутку попостану, јер се шјор Менего уморио. Таре зној, и једнако хуче од врућине.

— Вратимо се — предложи шјора Виторија.

Враћајући се, шјор Менего увијек држи клобук у руци, иде за женом и једнако јој у пете гледа. Синовцу им, трговчићу, обично је с њима досадно, но таква је навика. Он брза ивицом пута, да што прије дође у дућан.

— Кога врага хита? — љути се шјор Кеко и навлаш заостаје.

— Пусти га!

Наједном окрете се трговчић друштву, видјевши да је шјор Кеко заостао. Знаде какав је: уру цијелу може гледати у своју сјенку и гладити браду.

Тако они у првом сутону улазе један за другим у село.

Дум Фране срете их, поздрави их и настави пут. Њему се шета самоме; уморио се намјештајући кућу, па жели да се одмори. Друштво се окрете и погледа за њим.

— Пусти га — вели шјора Виторија. — Тражиће он нас, као и они други!

Али дум Фране, мјесто да их чешће похађа и с њима се спријатељи као и пређашњи жупници, убрзо их се засити, и у оближњој вароши потражи себи пријатније друштво.

Истина, првих дана редовито је долазио по подне у кућу шјора Менега, гдје је не-

попостану — застану. *клобук* — шешир. *редовито* — уредно.

фаљено налазио друштво стараца и младога им синовца. С њима се прилично забављао и није му било досадно.

Али кроз мало времена у њему се, по обичају, будило оно друго биће са одређеним дужностима: ваља се у своме стаду истакнути и помоћи му, ма и савјетом!

Па и његову живу природу, жељну расправљања и препирања, није задовољавала монотонија једноликих разговора. Заситио се утврђене интимности старога дома, а и нехотице дражила су га стара властела, која су се, ма колико пријатна била, држала строго својих старих навика. Па и госпођа Виторија није могла дуго издржати, а да се и она нечим својим не истакне у друштву.

— Већ ми је досадило! — рече дум Фране, ненадно, једно топло послије подне, одмах послије друге партије, и баци карте на сто.

— Јур?! — зачуди се госпођа.

— Је ли могуће?! — додаде шјор Менего.

— А ми сиђимо у двор — предложи синовац. — Донесите доље кафу — рече окренувши се стрини.

Сви поустајаше, тару зној с лица и силазе низ камене стубе. Посједаше на комаде разбацане боровине, које су рибари припремили, да им мјесто лучевине послужи за свјетлост у вечерашњем лову на срдјеле.

нефаљено — неизоставно, увек. *јур* — већ. *двор* — двориште. *лучевина* — луч. *срдјеле* — сардине.

Дође и госпођа са службеницом и кафом. Прво понуди дум Франа. Он устаде и стојећки испи кафу. Она га нуди да сједне, али он једнако стоји.

Срчу кафу и ништа не говоре. Непријатно им је што су, преко обичаја, рано сишли у двор. Та још се сунце протеже разом највишега зида и његови зраци жегу расцвјетали грм, испод кога виси исушена мрежа, спремна за лов на срдјеле.

— Увијек је промаја у овоме двору — прекиде тишину дум Фране. — Лако је овдје прехладити се!

— То и је уживање! — једва дочека шјора Виторија да заметне разговор. — Видите, овдје није нигда вруће... Ма сједните!

— Хвала! Отићи ћу у варош; имам тамо нешто посла.

— Останите код нас — понука га срдачно шјор Кеко. Накашља се, па додаде: — Послије ћемо у шетњу.

— Пусти их — рече бајаги немарно госпођа. — Иду да виде своје пријатеље! — И као да је се ништа не тиче, узиђе уза стубе на доксат.

Шјор Менего поче да прича старе гатке о *Бертолду*, само да ма како забави дум Франа; али га он, видјело се, није ни слушао, и најпослије као да се предомисли, па се поздрави и оде.

разом — ивицом. *грм* — жбун. *понука* — понуди. *уза стубе* — уз басамаке.

Госпођа је с доксата гледала за њим и виђела како тражи поред куће хладовину, како је мимоишао своју кућу и зашао. Помисли: „сигурно ће у варош“.

Сиђе с доксата и јави то друштву.

У то уђе и Кљако, који је био дошао да помогне обојадисати чамац, прије него што га пусте у море, па чујући разговор умијеша се и он.

— Говорите о дум Франу? — рече. — Увијек је у вароши, гдје игра карата у друштво.

— У које? — упиташе у један мах браћа.

— У правашко...

— Па он ни Кроват...

— Che ни Кроват?! — презриво се насмија трговчић. — Је још и жешћи... Но то ви не знате — додаде немарно.

— А ти си паметан! — узврпољи се шјор Кеко, напав се увријеђен.

— Чули смо!... иронично напомену госпођа. — Кажу да ћеш по дум Франину свјету примати неке нове њине новине.

— Може бити! — одговори сасвим стидљиво синовац, па се диже, с намјером да забашури о томе разговор.

Госпођи пак паде на памет да би прије шетње ваљало се прихватити посла. У то синовац и главар изађоше.

Кљако промијеша у каблу плаву боју и спреми за рад. Он и господар му, шјор Менего, врте се око чамца, да га људски уреде.

правашко (друштво) — странка права у Хрватској и Далмацији. *Кроват* — Хрват. *che* — шта. *свјету* — савету. *каблу* — суду, ведру.

Шјора Виторија покадшто их посавјетује како би боље било и плете бјечву, а шјор Кеко кашљуца, глади сиједу браду и чини понеке примједбе, о којима нико и не води рачуна.

И тако су сви у послу, у хладу и на промаји маестрала, док и пошљедња зрака сунчева с највишега врха од зида не умакне још више, а то је знак да се прекоморске голијети жаре и да је доба за шетњу.

— — — — — — — — — — — — — — — —

А дум Фране жури се у варош. У сјенци стабла, а уз пиркање маестрала, осјећа се да је веселији и срчанији. Размажени старци са старим навикама нијесу могли дуго да га задрже у своме друштву. Он као да се бојао да то друштво не освоји њега који још ужива у своме животу.

И наједанпут сјети се с одвратношћу шјор Менегове рањене руке и шјор Кекова кашљуцања кроз нос. Па ни госпођа, с оним њеним увелим лицем, није му се свиђала: плела се у сваки разговор и сваком је наметала своју вољу и навику, као што је обикла у кући са својим човјеком! Само шјор Нико, синовац им, одвојио је од њих. Млад је, латио се посла, ако ће и у малом, дружи се и упушта се у разговор и са сељацима, па ако се и не разумије у многе ствари, он бар одобрава његовим ријечима. С њим би се још могло њешто и учинити. Предсједник црко-

---

бјечву — чарапу.

винарства, онај с безазленим, дјетињим лицем, упутио га је у прилике засеока, и из његових ријечи чинило му се да су свима невољама сеоским крива властела, и да она пријече пут напретку и благодјети.

„Видите“, говорио му је он важно и као да жали; „одавно наше село тражи по димовима диобу цијелога шумовитога раца уздуж мора. Људи би од тога имали велике користи. Радило би се и засадило земљиште виноградом, па би се и бачве налиле вином. Овако, сеоско је, па неће се; но свакоме да се забиљежи његов дио...

„А знате ко се противи? — сам главар шјор Лука! Боји се да се његово добро неће моћи радити, кад се сиромах буде забавио на своме добру!“

И дум Франу се учини да се он мора уплести у тај посао.

У њему се будила одређена дужност; та и онако се успавао и пустио се животу на вољу, а прилика се, ето, сама по себи пружа. Нигда згоднијег часа!

Староме главару, шјор Луци, већ измиче рок, а у оној тројици, коју је предложио сеоски збор за наступајуће именовање за ту част, налази се и синовац, шјор Нико.

„И он је од њихових!“ — вели предсједник црковинарства. — „Али од два зла боље је изабрати мање.“

по димовима — по кућама, према броју породица. *рац* — спруд.

Дум Фране пристаје уз њега, и ако му се чини да трговчић шјор Нико није рђава особа: умиљат је и биће приступачнији маломе пуку, а ето, по његову свјету, прима и једне од најпатриотичнијих новина.

Ознојен и раздраган тим мислима, уђе дум Фране у варошку читаоницу, гдје нађе редовно друштво још на окупу.

Бијаше му драго, што је затекао господина начелника у читању новина, јер је путем смислио да се с њим поразговори, а и вријеме је да пође у шетњу.

Док је испио чашу воде и прегледао онако брзо неколико новина, изађе с начелником.

— Шта је ново? — пита га начелник и води га са собом у хлад.

— Ново? — понови он. — Нема ново! Код нас је све по староме, а то је зло!

— Ви увијек једно... Све с временом — осмјехну се начелник.

— Истина је, понеке ствари могле би се промијенити, већ је вријеме... Ето, молим вас, та диоба сеоске шуме да се назад неколико година извршила, данас би у селу било двоструко вина... Залуду је, ја ћу на томе увијек јахати! — рече у малој забуни, видјевши да га начелник слабо слуша.

— Знам, говорили сте ми... Али ко ће их сложити?

— Сложно је село...

маломе пуку — простом народу, маси. ***начелника*** — председника општине. ***назад*** — пре.

— Ма, браћа, и они су нешто...

— Дакле, ради њих да трпи цијело село! — љути се дум Фране.

— Трпимо их, нису за дуго! — хтједе начелник да окрене у шалу, па се наједном уозбиљи. — Што, зар ви збиља мислите да се селу може помоћи? Варате се, вјерујте! Погледајте у земљишнички уред; видјећете, све је задужено...

— Биће! Па баш зато и треба да им се помогне.

— Али како? — живље ће начелник.

— Отворено ћу вам рећи: нека се промијени сеоска управа... Нека се изврши диоба раца — одлучно одговори он.

— Мислите главара? Биједнога шјора Луку? — погледа га начелник. — Ма шта он смета? Па кога да поставимо на тако велику част?!

— Шјор Ника. Млад је, и не би се противио напретку! — једва дочека жупник.

— Трговац је! — насмија се начелник и часом застаде.

Дум Фране ухвати га испод руке и повуче са собом.

— Ваља да ми учините по вољи! — интимно га замоли. — Видјећете да ће бити добро.

— Мени је све једно — попусти начелник. — Но ја не одлучујем. Вијеће именује.

земљишнички уред — канцеларија у којој су пописне књиге свега земљишта.

— Добро, добро! Са̂мо се ви немојте противити!

— Али да!... Видјећемо вашега шјора Ника! — закључи начелник на растанку.

Дум Фране на путу сврати код Пуљиза, купи наранчу и, љуштећи је, изађе из вароши.

Враћао се кући узбуђен, а сунце се већ слијеже и пошљедња мека свјетлост расула се по мору, утишану и замодрелу маестралом.

С пута је угледао рибара и упутио се шкрапама: да види је ли што уловио и да се с њим разговори, јер је осјећао потребу да ма с ким проговори.

— Је ли ча? — запита га.

— Мање од ништа, шјор! — одговори рибар. — Толико тек, да без ништа не дођем пред шјор Луку...

— Ча, само за њ ловиш?

— Оли за њ, оли за браћу... А ко ће други купити?

— Купио бих и ја...

— Да је веће, да̂ бих вам драге воље, но нима ни за њих, мало је... А жа̂ би им било да другом продам...

Он се срдио на̀ рибара, и хтједе му штогод рећи; али му одмах није пало на памет. Изађе опет на пут, чисто незадовољан сам собом.

На савијутку у село срете се с властелом, поздрави их и прослиједи пут. Они и не-

---

слијеже се — спушта се, залази. *шкрапама* — стењу што вири из воде. *оли* — или. *нима* — нема.

хотице кренуше за њим и застопце слијеђаху га.

Видјевши га да уђе у дућан: — Велики је пријатељ с нашим малим Ником! — подругљиво нагласи госпођа.

— Пусти, Бога ти! — искоси се шјор Кеко. — К врагу, зар ћемо увијек о њему говорити?

У своме дућану шјор Нико чита новине, или, боље, сриче их, јер се још није извјежбао у њему по све новом говору.

— Читате? — јави се дум Фране.

— О, ви сте?! — подиже главу трговчић и отури новине од себе.

— Свиђају ли вам се први бројеви?

— Не могу вам још ништа рећи — одговори он, очито збуњен. — Још се нисам упратичио у овоме језику... ма јема бити липо и паметно — надостави острвским наријечјем.

— Браво! Имали бисте увијек говорити хрватски — прихвати дум Фране.

— Јемате правицу, ма кад фаљијемо; нисмо још здрили, залуду је...

— А знате — окрену разговор дум Фране — говорио сам начелнику ради оног посла... Он није противан.

— Како знате... Но не би ми било драго да се они наљуте. Старци су загрижљиви...

слијеђаху — праћаху. *очито* — очевидно. *упратичио* — привикао, научио. *јема бити липо* — биће лепо. *надостави* — продужи. *имали бисте* — требало би. *јемате правицу* — тако је, имате право. *фаљијемо* — грешимо. *здрили* — зрели. *загрижљиви* — заједљиви.

— Пустите ви мене — одговори живо дум Фране. — Кад вас једном именују, што ћете ви? — А они нека пјевају!... И кад смо се споразумјели, с Богом! — Поздрави се и изађе из дућана.

Шјор Нико гледао је с врата за њим: ено га сада пред двором шјор Менега, гдје друштво сједи. Није се зауставио с њима, но правце оде својој кући, а друштво гледа за њим, као што и он гледа.

Послије неколико дана, а пред први сутон, пред шјор Менегов двор скупили су се рибари, уморни од дневног пољског рада. Наступио је други мрак, а у мору је највећа тишина: згодно вријеме за лов срдјела.

Дум Фране вратио се из вароши; шета се увалицом, па застаје крај мора и загледа у њ.

А рибари журе се на посао.

Шјор Менего је старјешина; његове су бродице и мреже, а Кљако управља дружином. Носи из куће пиће, скаче у свјећарицу, удешава весла и свијећало, што је са стране намјештено.

Крца се лучевина и осјећа се оштар мирис смоле.

— Ала да! — умиљато нука шјора Виторија. — Само липо, па ће бит' благослова.

Шјор Менего је узбуђен, а уморан. Раскопчао је ишарану огрлицу на кошуљи и непрестано отире зној с лица. Полагано при-

други мрак — вече. *бродице* — барке, чамци. *свјећарицу* — лађицу, барку са свећалом. *свијећало* — гвоздено постоље са шиљцима, у које се забадају цепке луча и пале се (стоји са стране лађице). *крца* — товари. *ала да* — делате.

лази рибарима и свјетује их, казујући гдје су најзгоднија мјеста за лов.

— Пустите! — искоси се на господара Кљако. — Зар нећу ја с њима?

А он, шјор Менего, онда лагано пође пред свој двор и сједне на праг и гледа дјецу, што мимо њега протркују и скачу у море испред шјора Луке, који се на њих љути.

Жупник се зауставио пред дућаном.

— Шта су се то разиграли? — пита шјора Ника.

— Ви их не познајете... То је обојици живот. Ока ноћас неће затворити... А више је трошка него добитка: рачунао сам и ја — одговара трговчић онако немарно, а жао му је што и он није с њима у дио.

Већ се и мрак почео повлачити увалицом, а свјежи лахорић натискује се с оне стране копна и тек покадшто заструји пучином, те се воњ просушене смоле боље осјећа, а већ звони и „Здраво, Марија". Часом настаје тишина; у одјеку супротнога раца нешто скрушено к њима долази и као блага росица просипље се околним ваздухом, — а рибари моле се за обилат лов.

И обе бродице отискују се од краја; дружина снажно весла, и из даљине још се чује замахај весала, што задиру у море и сребрне мирну пучину.

— Са срићом! — за њима виче шјора Виторија, — па се и она враћа своме чо-

протркују — трче. *воњ* — мирис. *сребрне* — чине белом као сребро.

вјеку, помаже му да устане, и обоје улазе у кућу.

Људи и дјеца разишли се, рибари отпловили, па би рекао да се заселак смирио. Само још крај мора по мраку по обичају хода Пуљиз; навалио је клобук на очи и пуши из кратке луле. Он се већ одавно у село удомио. На сами благи дан „велике Госпе“ доპловио је с воћем из Пуље, и загледао се у постару удовицу, када је она пробирала његове крушке. Оставио је дружину и послије неколико времена с њом се оженио. Брзо се научио нашему вину, па сад пије, пуши и хода.

Њему је ноћу најтеже пријећи свијетле пруге, што се из кућа кроз прозор протежу по путу, па кад близу њих дође, сагне боље главу и пожури — у мрак.

Напошљетку једне од тих свијетлих пруга нестане с пута, а одмах затим излази шјора Виторија са својим човјеком. Иду полагано: он се држи ње испод руке и вуче за собом ноге, а у мраку, кад јаче повуче, засвијетли жеравица из кратке му цигаре.

У ходу часом су се уставили у свијетлом пред жупниковим прозором. Он је стојао налакћен с једне стране прозора, а до њега, мало повучен, стајао је шјор Нико.

— Хоћете ли с нама? — јави се шјора Виторија.

— Хвала! — одазва се дум Фране својим јаким гласом.

клобук — шешир. *удомио* — дошао, настанио.

— Зар нећете? — зачуди се шјор Менего. — Што ћете у кући на оваквој ноћи, а спарина да цркнеш?... Ми идемо гледати свјећарице.

— Идите, идите! Ја се држим свога реда... Мало ћу читати, и тако ће ми проћи вријеме.

— Тебе, Нико, и не зовем, кад си у друштву — убаци шјора Виторија, и, као да је није брига, повуче свога мужа.

Након неколико корачаја уставише се пред другом свјетлошћу.

Шјор Лука, гологлав и голорук пред двором, упита их куда ће.

— 'Ајдемо! — рече шјора Виторија, чувши му глас.

— А ви ништа не знате?...

— Што? — обоје упадну у ријеч.

— Маријо је добио диплому, доктор је!... Брзојавио је и брзо долази кући...

Изненађени обоје часом ућуташе, па се онда обоје свесрдно обрадоваше и питају: куда је шјора Вице?

— Пошла је са службеницом у шјор Кека... Била би дошла и вас авизат'.

— Није горе?... А што вам у кући гори велики лампијун? — опази шјор Менего, гледајући у прозор.

— Нема ко да га утрне — одговори шјор Лука и сједе на камен пред кућу.

спарина — запара, врућина. *брзојавио* — јавио брзојавом, телеграмом. *вас авизат'* — јавити вам. *лампијун* — лампа што виси обешена о таван.

Они неко вријеме стоје пред њим онако маленим и шћућуреним. Ништа не говоре; рекао би чекају шјору Вицу, главареву жену.

Најпослије шјора Виторија примјети, као за себе, да се макну одатле. Али шјор Лука не може, јер треба да чека жену. И устаде, па, раздраган од среће, хода испред њих.

Да свога сина начини човјеком — тако је он говорио — ваљало је да се, против своје воље, бави трговином вина, хрисантема и све у маломе; да жртвује свој мир, и најпослије да се задужи. Сада је свршио; не треба да се за њ брине. Живјеће осле као и друга два брата, а коме треба нека ради.

— Окаснићемо — сјети се госпођа. — Сутра ћемо се видјети са шјором Вицом! — Поздрави срчано шјор Луку, па обоје лагано пођоше даље.

Одавна нису ноћу ишли сами, па се осврнуше за собом неколико пута, јер им се чинило да ће неко доћи за њима.

Прошли су и посљедњу кућу. Иду новим путем крај мора, поред бљедоликих јабланова. Ништа не говоре; свако у себи размишља о Марију, главареву сину, који је сада љекар, и о дум Франу; али обојици те мисли пресијеца главна мисао: како да се још не види свјећарица. Сигурно је негдје у заклону.

На окуци застадоше на малој узвисици. Одатле се видио комад отвореног морског продора.

хрисантема — воловско око, цвет познат са своје лепоте (златан цвет). *окаснићемо* — закаснићемо, забавићемо се.

— Ено је иза нас — весело се јави шјора Виторија. — Знала сам да није далеко!

— Слабо свијетли — опази шјор Менего.

Обоје прате очима бродицу и пажљиво пазе хоће ли боље запловити.

На савијутку се зауставише, и одатле ће посматрати лов.

Сједе једно до другога на ниском зиду. Под њима тихо мрмоће море између испраних шкрапа, а уз образ им струји ноћна свјежина и запаја их мирис просушена смиља и кадуље.

— Све мислим што дум Фране не иде у шетњу, да одахне?! — сјети се шјор Менего.

— Пусти га... нека чита новине! — одговори госпођа.

— Увијек их чита... а ми их и не видимо, па? Прво се читало да се човјек насмије, а сад из њих мудрост ваде! — чудио се дум Франу шјор Менего. Чинило му се да се изговорио, и хтједе да запали цигару, но му рука задрхта.

— Дај мени! — рече му она, и узе му из руке кутијцу, па му запали цигару.

— Могао сам и сâм! — изговара се. — А збиља — додаде кроз зубе — дакле, Маријо ће нам доћи! Лијепо... интелигентан је оно младић... За право рећи говорећи с тобом, он је што сада и имамо од рода. Неће он остати овдје — закључи умирени старац.

— То се разумије! — напомену она. И настави живље: — Нека иде за срећом!

мрмоће — шумори. *кадуље* — жалфије.

— И по тишини се чују! — рече за себе шјора Виторија.

— Увијек! — потврди шјор Менего. — Зар се не сјећаш — настави живље — како си се испрва плашила, кад смо амо долазили?... Мислила си, да то мртви из гробља плаше, па си се прибијала уз мене...

— Одавна је то било! — одговори она растежући ријечи, као да хоће да се боље сјети.

— А мени се чини да је јуче било... Е, пролази вријеме! Мало се живе... — рече шјор Менего, а пошљедње ријечи изговори мекшим гласом.

— Охо, старче мој! Хтио би се повратити у младићко доба! — као прену се она и усиљено се насмија и погледа га при свјетлости цигаре.

— Да је срећа... Прегорио бих...

— Мучи; не срди Бога... и овако нам је лијепо! — пријекорно рече госпођа. Па, да би окренула разговор, и као да се чуди, изусти: — Не види се свјећарка... Биће се у другу увалу заклонила.

Тако они сједе. Њему је већ догорјела и друга цигара, и поче климати главом.

— Је ли видиш? — испрекидано запита.

— Нема је — одговори она, гледа у море и пушта га да треном отпочине.

Њему се јаче задријема. Испаде му цигара из руке, а њој је баш тешко да се сагне

живе — живи. *свјећарка* — лађица са свећалом. *треном* — часом.

и дохвати је. Најпослије се он горњим тијелом опружи по зиду, а и она се прислони уза њ.

Слатки сан спустио им се на очи, а носи им га и ноћна свјежина; али му се они не предају сасвим. Трзају се, јер кроз дријемање на махове им се пред очи појављују срдјеле; праћкају се као живо сребро и прескачу преко пуне мреже.

Она се прва ненадно прену и онако дремљива гледа у наоколо. Свјећарица још се не види; сигурно је у другојували! А ваља да нису ни нашли лова, кад га свјетлошћу не маме под овај крај.

— Менего! — зовну га и лагано га продрма.

Он, сањив, мache се и окрену главу: — Зар су запасали мрежом? Куд су?

— Није их видјети! — одговори она и диже се. — Сигурно пеће још задуго к овом крају. 'Ајдемо кући! — и послије мало времена улазе у село.

Свугдје су већ прозори притворени, а по путу нестало је свијетлих пруга, које су до мора готово допирале.

— Касно је већ, кад се Пуљиз више не шета — говори она.

— Не мари, да је и касније, биће у кући као у пећи... Ух, вруће!

Преко двора, по плочнику, у мирној ноћи на далеко им одјекују кораци, а кад се попеше уз камене стубе, зрака свјетлости по-

запасали — заокружили, обухватили. *није их видјети* — не могу се видети.

јави се преко пута, часом застаде, па пошто је неколико пута задрхтао на тамној пучини, угаси се.

Шјора Виторија устаде раније него обично. Узбуђење и радозналост: јесу ли што уловили, нису јој давали спавати. Одмах је надвирила с прозора и зовнула Кљака.

— Није лоше! — јави се он с брода и настави посао.

Освануо дан доста врућ, те рибари журе да среде дјелове, мреже и бродице. А поред мора данас је живље него обично. Дошао је из вароши богати трговац, да товари у брод купљено вино.

Пред конобом брани се од мува живина. За сунцем долетјеле су немирне муве, па драже уморне и предљиве мазге.

Гоњачи затакли своје бичеве за леђа, па натежу и једва дижу пуне мјешине на немирне мазге. Они што немају посла пеку на жеравици срдјеле, што су им дали рибари, а из кућа опет доста се дими, те мирис печених срдјела, жестина сунца и јачина преточеног вина — мијешају се и испуњују тијесну увалу раздражљивим укусом, а нема ћуха од вјетра да разагна и разблажи спарину.

На броду, богати трговац надгледа товарење и разговара се са шјор Менегом, који сједи у хладовини на крми. Њему је мило

дјелове — делове, што је коме од лова допало у део. *конобом* — подрумом. *предљиве* — плашљиве. *гоњачи* — они који иду уз коње, мазге или магарце, те товаре на њих или скидају с њих товаре. *затакли* — задели. *ћух* — дување.

гледати жив рад и разговарати се, те му тако вријеме пролази.

— Ове године добићете колико хоћете — вели он трговцу и гледа га право својим великим очима.

— Зашто ви нисте куповали маст? — шали се с њим трговац, а хоће да буде озбиљан. — Бадава, не знате да добијете...

— Тако је — потврди трговчић с прага од дућана. — Они раде, па и добију!

— Ох, ти ћеш пуно стећи! — подругљиво му одговара шјор Менего.

— Да сам био у прилици као ви...

— Било би сад све твоје! — прекиде га мирно стриц, и додаде: — Па? Шта би селу било боље?

— Евала! — насмија се трговчић — кад се ви за друге бринете! — И уђе у дућан да послужи неко дијете.

— Оставимо то — окрете се трговац к шјор Менегу, пошто је гоњач и другу мјешину сручио у бачву. — За вас већ друге није. Старце треба замијенити младим силама, како би то рекао дум Фране. Ето, јуче је опћинско вијеће изабрало вам за главара вашег синовца шјор Ника? Еј, шјор Нико! — јави му се трговац. — Заборавио сам честитати вам... Што ћете, ми трговци прво гледамо свој посао.

— А што је? — одговори шјор Нико.

маст — **шира, вино.**

— Причињате се као да не знате... Немојте се посилити, и ако сте нови главар!

— Ја не знам ништа! — учини се невјешт шјор Нико, и пође дуж дућана.

У то навалише у брод гоњачи, носећи пуне мјешине. Шјор Менего не може да се стрпи, него се диже и приступи трговцу. — Ма шалите ли се? — рече му сумњајући и отежући ријечи.

— Не шалим се, не! — одговори трговац гледајући у бачву. — Сигурно. Тако је!

Шјор Менего не одговори, већ, брже но иначе, отиде с брода.

У двору нађе своју жену и Кљака: он слаже у бачвицу срдјеле, а она их засипље сољу.

— Бога ти! — разрогачи очи шјор Менего и подиже мало рањену руку. — Знаш, Виторија, шта се догодило? Ника су изабрали за главара!

— А шјор Лука?

— Сад је ништа! Ето као и он — и показа руком на Кљака.

— Лијепо! — рече шјора Виторија.

— Зафалите дум Франу! — напомену први Кљако. — Ма ја сам знао: то је ради партита... Он мути и у вароши.

Шјора Виторија нагло засу сољу један ред срдјела и остави посао.

— А ко је донио вијест? — сјети се она упитати.

причињате се — правите се, претварате се. *партита* — странке.

— Трговац, шјор Марко. Ено га на броду.

— Кљако, пођи ћеш у варош информати се — заповједи госпођа и, не чекајући одговора, узиђе уз камене стубе.

Кљако настави посао, а шјор Менего опет оде.

На броду је нашао с трговцем оба брата. Учини му се сигурно да и они знају што је с главарем. Шјор Луко по броду шета на сунцу, о шјор Кеко сагнуте главе непрестано кашљуца и не сметају му сунчеви зраци, што му грију леђа иза јарбулових конопа.

За њим је дошла и шјора Виторија и зауставила се пред бродом.

— Донијели сте нам лијепе гласове! — јави се трговцу. — Да бар нашем шјор Нику честитамо! — рече сасвим подругљиво. — Еј, шјор Нико! — и окрете се према дућану.

Браћа узбуђена чекају, да виде шта ће бити кад изиђе, па гдје се који затекао стоји и гледа у земљу, а трговац се подсмјехује.

Али шјор Нико не излази из дућана.

— Крије се! Како је чедан!... — напомену госпођа, претварајући се да је мирна.

У то долази из цркве дум Фране, поносито и отмјено као и увијек. Браћа једнако гледају укочено преда се, само госпођа гледа одважно право к њему.

— Пођите честитати му! — рече му, кад је ближе дошао. — Знате, шјор Нико нам је главар.

информати се — известити се. *јарбуловиx конопа* — конопаца од катарке.

— Млада сила! — навалице рече озбиљније трговац.

— Дакако! — прихвати жупник. — Већ је и вријеме да се почне.

— Штета што се крије... Не можемо да му учинимо наше реверенце! — иронично додаје шјора Виторија.

— Не знам у чему је то зло?... Вијеће га је изабрало, а он ће се примити — говори жупник мирно, својим мушким гласом, и јави се шјор Нику.

— Ја не знам ништа! — одговори он излазећи на врата.

— Кад не зна он, знаћете ви! — рече усиљено шјор Лука жупнику, излазећи из брода.

— Кад баш хоћете да знате, казаћу вам по нашу! — одговори неустрашиво жупник. — За вас је да се молите Богу и да мирујете. Части се не дају ни за што; ваља и радити! — доврши, али готов да настави.

— Ви сте нам донијели буну!... Ви, наш пастир?! — љутито отпоче шјор Лука, и онако мален испрси се пред њим.

— Ха, ха!... полако мали! — презриво и доста усиљено смије се дум Фране. — Жао вам је изгубити карику, рендила је, а?

— Мени?!... — побјесни шјор Луко и једва промуца ту ријеч. Затим му се приближи и, попевши се на прсте од ногу, по-

навалице — хотимице. *да му учинимо наше реверенсе* — да му се поклонимо. *карику* — звање, место у служби. *рендила је* — била је од користи.

гледа га: — Срамите се! — изговори, и учини му се да му је после те ријечи одлакнуло, па хтједе окренути се браћи.

— Ја да се срамим?... Ја!... А од кога? — и високи дум Фране стаде жестоко млатарати рукама над малим шјор Луком. Па, прибравши се, хитро се одмаче.

— Браво!... ви пружате и руку! — завапи шјора Виторија, — Pulito, signore!

— Хм, хм! .. Ча је то?! — напомену шјор Кеко, као да се сада пробудио.

— Ето, хтио би да нас туче у нашој кући! — изговори шјор Менего лагано, разрогачивши очи.

А шјор Нико једнако на вратима стоји. Бојажљиво гледа у наоколо и ни ријечи не проговара, него чим ко у њ погледа, обори очи к земљи. И гоњачи су се збунили; чудно им што се господа свађају, па стоје с натовареном живином и гледају.

— Ола, распртите! — виче с брода трговац. — Нису то ваши послови.

Настаде часом тајац. Браћа се скупила један до другога, а дум Фране стоји у страни. Сунце их силно жеже; али они зато и не хају; пуштају мирно да им се зној циједи с лица. Жупник је подигао шешир, па му се бијели чело; раздражен је, а и изненађен. Није се надао толиком нападу.

завапи — повиче. *pulito, signore* — лепо, господине. *ола* хајде, дела. *живином* — стоком. *распртите* — скините товаре.

— Платићете ви то мени... Ви ча сте одрпјели ови пук!... рече и хтједе отићи.

— Пи! изусти презриво шјор Лука, мало мирније. — Јесмо ли вам чагод дужни?... А мали пук? Ви да му помогнете, спавајући цијели дан и с оним вашим фојима, ча их и он прима?! — и показа руком на синовца на вратима од дућана.

— Муч'те, листом се не ружите! — са очитом одвратношћу закључи жупник, па, не чекајући одговора, нагло уђе у дућан.

— Хајдемо! — рече шјора Виторија, која је била прислоњена на камени стуб, о који се вежу бродови.

Браћа се упутише за њом, а она путем до двора једнако говораше: — Pulito, signore!

Иза довршене кавге, Књако се још једном напио цијела вина на броду, па добро напит оде у варош.

Он би за браћу био погинуо; али кад погледа у очи своме жупнику, попусти му сила, сагне главу и погледа преда се.

Тај дум Фране — премишљао је он у у путу, док га је сунце жегло — није рђав човјек. Срчан је, са сваким се поразговори. И с њим се случајно једном срио на путу за варош, па су заједно ишли и разговарали се као давнашњи пријатељи. Оно је-

ча сте одријели — који сте оглобили, одрали. *пук* — народ. *чагод* — штогод, машто. *фојима* — новинама. *муч'те* — ћутите, умукните. *закључи* — заврши. *цијела вина* — чиста вина, неблажена водом. *ма* — али. *свјетом* — саветом.

сте, не дâ од свога, ма ће ти бар свјетом помоћи.

Али стара господа ближа су му. Зна што свијет у засеоку говори, да је он незаконити син шјор Кеков. Мајка му је дуго служила у њиховој кући и с њиме је зачела. Истина је да ју је он послије отјерао од себе, али је ипак помагао колико је могао!

И личи на њ. Колико ли је пута, гледајући се у зрцалу, сравњивао своје лице с његовим; иста подужа глава, заруњавила жутом длаком, само што је он млађи.

И сада он вјерно служи шјор Кека, а и осталу браћу. С њима живи и нада се да га шјор Кеко на самрти неће заборавити, и ако је послије његове мајке промијенио многе службенице!

— Враг стари! — изговори гласно. — Увијек му се хоће све то млађа! Ето једва иде, па ипак мило му је младо: даје сласт очима!

Тако размишљајући и говорећи сам са собом, скрене с пута к мору, да види има ли рибе. Он, кад не може да лови, скаче по шкрапама и гледа жељно у рибу.

Данас се у мору види као у зрцалу. Још није дунуо маестрал, а топло је и свијетло, па се риба држи краја.

Прескаче преко шкрапа и хриди, зауставља се часом и гледа, док у мору нешто блијесну.

— Ха, ено ти је! — вели гласно и скочи на крајњу хрид.

Мало даље сасвим засебно суче се гомила оборите; смишљено се креће: види се да тражи хране! Каткад понека већа запраћака се над пучину, тренутно одбљесне у сунцу, па поново зарони. И оне у мору према свјетлости сину, па опет једнако неуморно траже. Он, и ако га сунце пече и свјетлост засјењује, не може да скине очију с рибе. Како се оне примичу крају, он дршће од узбуђења: гледа им бистре очи и свјеже шкрге, замишља их у лишћем обложеној кошари како лепећу и надимљу се у пошљедњим трзајима, жељне мора и простора. И чисто претрну и савлада га нагон; хтио би је поубијати и инстинктивно хтједе подићи десну руку, — али се сјети да је нема. Однио му је динамит једног овако исто топлог дана! Али страст, вином и жељом распаљена, не попушта. Да му је само динамит, бацио би га у гомилу, ма и љевицом! А гомила риба полагано се даље креће, пажљиво бистрим очима гледа и тражи хране.

Кљако смућен изађе на пут, и пожури се у варош.

Послије подне, при повратку, мало је проспавао под маслином, на промаји маестрала, а кад је стигао у село, нашао је господаре, по обичају, у двору и разговору. Потврдио им је вијест, коју је трговац јутрос донио.

суче се — вуче се. *оборита* — врста морске рибе. *кошари* — котарици. *лепећу* — праћакају се

Шјора Виторија укори га што се дуго задржао.

— Ча ћете? — одговори он. — Ча је — је!

Кавгу је примило село као стару ствар, а завађеници, изгледало је, да се не мисле мирити.

Шјора Виторија узбунила је старце, бојећи се да не клону, па да побједа остане жупникова, кога је она од тренутка свађе с одвратношћу гледала.

Љутио је његов нехај и безобзирност према њој, која увијек води друштво у засеоку! А и лов срдјела богат је синоћ био, па ће бити добити и њој и дружини; доћи ће и Маријо као свршен љекар, па ће доћи на купање и богата родбина, — биће све у њиховим рукама, и углед ће им порасти. Тежаци мораће припознати њихову надмоћ, као и увијек, а жупник остаће осамљен.

Чисто ужива у себи, помишљајући како ће он, смућен, сâм морати шетати по селу, и како ће најпослије морати к њима се придружити.

Она ће се испрва чинити невјешта, али ће на крају, није друге, пристати; а кад се он приклони, мир ће бити готов. Лако му је сада, док је љето; али кад дође зима?

Док тако шјора Виторија умује, дум Фране поноснији пролази поред њене куће и — више је не поздравља.

ча је је — шта би би. *нехај* — немар. *безобзирност* — непажња. *припознати* — признати.

Једног јутра, чувши звона за малу мису, она га сачека пред двором и чисто га у очи гледа, јер хоће да буде сигурна: хоће ли је поздравити.

Он прође мимо њу, као да је није ни видио, подиже јаче главу и не трену очима; само му трепавице јаче задрхташе.

— Pulito! — рече она гласно.

А иза врата вири шјор Менего.

— Видио сам! — дочека је он мирно, кад је она на праг ступила.

Тако у завади прође и друга ноћ, а мјесец иза раца све се више и више диже; мреже се суше за трећу ноћ, а рибари једва ишчекаше да се сна научивају.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

У недјељу, пред *Тијелово*, док су се браћа знојила од спарине у својој клупи, у женском дијелу, наповједио је жупник с олтара, да ће по обичају на *Тијелово* бити у вече процесија око мора.

На сам дан *Тијелова* падне шјори Виторији на памет, да у тој свечаној процесији властела демонструју својом одсутношћу.

Они су од старина имали право носити балдахин над *Пресветим Отајством*, а да не би изгубили то право, пошто старци већ нису могли издржати тај терет, нашли би у свечаним пригодама своје тежаке, да га носе, а они би држали златне китке.

pulito — лепо, дивота. *Тијелово* — Телово, Брашанчево, католички празник, који пада у други четвртак по Духовима. *наповједио* — објавио. *процесија* — литија. *балдахин* — небо. *Пресветим Отајством* — светим причешћем.

Послије подне сишла су браћа у двор раније него обично; за њима дошао је и Кљако, да чује шта ће му господар наредити.

Браћа сједе један више другога на каменим стубама. Поврх њих сјаји сунце. Кљако се прислонио уза зид, а шјора Виторија стоји пред њима приправна да говори.

— Знате ли? Више и не поздравља... Un vero impertinente! Ма нека зна, да ћемо се и ми знати владати! — отпоче она срчано. — Вечерас нека нико не пође за процесијом! То је прва. Што вам се чини? Видјећемо ко ће вас у селу моћи замијенити!... Учиниће лијепу фигуру! — и задовољно госпођа протаре руке и погледа по друштву.

— Bravissimo! — занесе се часом шјор Кеко, па одмах настави хладније; — И онако сам нешто немоћан; поћи ћу одмах у постељу.

— Браво! — презриво нагласи ту ријеч шјора Виторија. — То није ништа.Ваља он да зна, да га се не бојимо.

— Тако је! — једва чујно изговори шјор Лука.

— А да је Кљако други — напомену шјора Виторија лакше — могло би се још нешто...

— Ча?... Заповиједајте!...

— Немојте пратити процесију са свјећарицама!

— Ах! — оте се браћи из уста.

un vero impertinente — прави безобразник. *bravissimo* — врло добро.

— Скужајте, ма то није ни за рећ' — успротиви се Кљако. — А ко би то смија рећ' рибарима?!... Бог сачувај!... А кад не би ни трећину рибе уловили, ко би им извадија из главе, да је то каштиг божји?... Па мали пук! Били бисмо горе виђени од фрамашуна — разлаже очито увријеђени Кљако и шета по двору.

— Ала, да!... Кад није могуће, ништа! — попусти господарица. — Но за процесијом неће се ићи. Је ли тако?

— Сигурно не иде се! — потврдише браћа, устајући са камених стуба.

У то се и сунце наднијело над капарин грм, и почело је звонити на благослов, а друштво, мјесто да пође у цркву, забави се у двору. Кљако приправља лучевину за свјећарице.

И ноћ је настала. Рибари су изишли из цркве, да с Кљаком дочекају процесију на мору, у баркама свјећарицама.

Они се чуде што су браћа и госпођа још у двору, а процесија ће брзо изаћи из цркве. Запиткују Кљака што је то, али се он чини невјешт, а кад му напошљетку досади њихово припитивање, одговори осорљиво:

— Пусти их... Знате да увик имају своје идеје.

Најпослије је и ноћ сасвим завладала; заславило је и то је знак да се процесија

скужајте — опростите. *ма то није ни за рећ'* — али о томе се не може ни говорити. *каштиг* — казна. *фрамашуна* — франкмасона, слободних зидара. *капарин грм* — жбун капаре (биљке која расте у приморју и употребљава се за зачин). *заславило је* — зазвонило на нарочити начин, којим се звони у свечане дане.

кренула. Али прије тога било је жамора и тиске у цркви, кад је жупник опазио да се нико не прихваћа балдахина.

Људи се обазиру по цркви, гледају хоће ли одкуд браћа банути! Жупник се часом збунио, но одмах дође к себи.

— Не смета! — вели браћи светог сакрамента, што су се окупила око великог олтара, у бијелим туникама, држећи ужежене воштанице у руци. — Зар се не може без њих?

Погледа наоколо и изабра двојицу од угледнијих сељака. Шјор Нико, синовац, заклонио се иза пјевалишта, јер се боји да још горе не наљути стричеве; али га он спази и позва га, а предсједник црковинарства сам се понудио.

— Држите, па хајдмо! — заповједи својим јасним гласом жупник, држећи у рукама *Свето Отајство*. Изабрани носачи оставише своје дебеле воштанице, приступише балдахину и процесија се поче сукати из цркве.

Низ камене црквене стубе иде побожни пук, а дјеца већ истрчавају пред криж на ширину, буче и чекају.

Иза крижа редом се нижу барјаци и иконе светаца. Долази и *Пресвето Отајство*. Цијелим селом одјекује побожно, сурово народно пјевање; звона славе и јек им одје-

светог сакрамента — свете тајне, светог причешћа. ***пјевалишта*** — певнице. ***процесија се поче сукати*** — литија, поворка поче излазити. *криж* — крст. *буче* — грајају, вичу, *славе* — свечано звоне.

кује, а пламен воштаница дрхти у тихом ваздуху.

Док се балдахин помолио иза кућњег зида, на савијутку, увалом, запловише барке свјећарице у самоме пламену. Свом снагом упиру се Кљако и дружина му, да на вријеме стигну сучелице *Пресветоме Отајству*.

И процесија застаде: дијели се благослов! Пук је попадао на земљу на кољена, а рибари у својим свјећарицама на крми; не мичу се, рекао би изгорјеше у сред оног ваздушног и морског пламена, што се у дубини одбљескује.

Дрхте распламћеле воштанице, те је и ваздух топлији; пуцкара распаљена лучевина, а помијешао се мирис тамњана и смоле, те све опија, склапа очи...

Криж се опет крену, а за њим се ниже и свијет.

Врата од шјор Менегова двора пришкринута су; иза њих вири шјора Виторија, а по степеницама поређала су се браћа.

Побожни гласови молитава допиру и до њих: срси их пролазе од узбуђења; кају се што су урадили, али се не одају један другоме, него се сваки прибира у себе и ћути.

— Ево их! — јави се шјора Виторија обазриво.

И лијепо се разабире ход, допире до њих молитва, побожна пјесма и мирис тамњана.

Друштво паде на кољена.

срси — жмарци.

Свјетлост од пламена свјећарица, што прате процесију, продираше кроз одшкринута врата по двору и обасја један дио шјор Кекова тијела.

Он се приби уз шјор Менега, да га они с поља не виде.

— Не турај ме, пашћу! — вели му брат и наставља молитву.

— Помакни се у мрак — бојажљиво шапуће шјор Кеко. — Видјеће нас! — и једнако тиска брата.

Послије *благослова* предсједник црковинарства дочека у сакристији умиљатим лицем жупника.

— Јесте ли их видили? — рече жупник бришући зној с лица. — Биднициі Ма ча они мисле? Прошла су стара времена, кад су ћуци заповидали. Жâ ми их је...

— Нисам се надао да ће се толико усудити! — као навлаш се чуди предсједник. — А нико не зна разабрати: ча им је пало на памет!

— Растумачићу ја њима у прву недиљу — усиљено се насмија жупник, и додаде: — Неће више клечати на банку међу женскима... Видићу ја...

— Њихов је то банак од старине — напомену предсједник, у намјери да се жупник боље изјасни.

— Нима тог више!...

турај — гурај. *сакристија* — одељење у цркви где се држе црквене утвари и одежде. *бидници* — бедници, јадници. *ћуци* — ћукови, буљине. *нима* — нема.

— Чините како знате, а ја се не могу мишати. Ма било би добро умирит' их. Ја не смим; њихов сам тежак, осветили би се кô паси!...

— Пустите ви — прекиде жупник, потражи свој штап и уморан изађе из цркве.

Те су исте ноћи тежаци пред својим кућама претресали вечерашњи догађај, а још прије сванућа цијели је засеоак знао да је између властеле и свештеника пукла очита кавга.

— Јако је обоје — говоре сусједи на хладишту више мора. — Поп је храбар и не дâ се, а они су кућићи од старине!

Говоре и расправљају, али се не приво-љевају ни једној ни другој страни. Јако је обоје! Некима је и мило што се господа посвадише: нека није увијек брука на сиромаху!

Они говоре и дријемају, а ријечи им се губе у пиркању лахорића, док не освану испружени по гомилама и сувом пруђу.

Прве недјеље, послије Тијелова, дум Фране огласио је с олтара, између осталог, и једну новину, која је била таква, да није било у цркви чељадета које о њој није мислило, и ако су побожне душе на селу хтјеле одагнати ту напаст из памети.

Жупник је, послије лијепе проповиједи о милосрђу и љубави ближњега, а поводом прочитаног еванђелија, окренувши се пуку, навијестио јаким гласом, да одселе нико — и

мишати се — мешати се. *не смим* — не смем. *паси* — пси. *пустите* — оставите.

понови — нико од мушких (нагласи ту ријеч) нема се мијешати са женскињем. — Знам — прослиједи јаким гласом — какве су се саблазни у разно доба дешавале од некојих у самоме овоме божјему храму. Али се довршило и то! Дакле, да се боље изјасним, јер *објашњен спасен.* Банак у коме сада стоје браћа М... за женске је, а они одсада могу заузети мјесто у банку братства светога сакрамента, гдје им се и пристоји. Ако ко не послуша, ја знам што ћу радити — изговори, па се нагло окрену и запјева Credo!

— E possibile?! — гласно је рекла шјора Виторија, па поред свега што је она јунакиња поче поступно блиједити. Браћа тек што се не обесвијестише. Као затрављени бленуше преда се, а шјор Кеко више и не кашљуца.

Он некако не може да издржи спарину, срамоту, увриједу, што ли? — и, обузет том тугом, бесвијесно изађе из цркве, браћа и нехотице слиједе га, а стотину радозналих очију прате их до врата.

Шјора Виторија прибира се и не хтједе изаћи; гледа у растворен молитвеник и брзо миче устима као да моли...

Напошљетку се доврши и велика миса, а чељад, ознојена, излазе из цркве. И ако сунце пече, а спарина омамљује, опет се ондје на сунцу прикупљају и разговарају.

Credo — Вјерују. *è possibile* — је ли могуће. *обесвијестише* — онесвестише, падоше у несвест. *затрављени* — очарани, залуђени. *слиједе* — прате. *растворен* — отворен, расклопљен. *велика миса* — служба, литургија (у католика).

— Ето, дошло је вриме, да смо сви једнаци! — вели предсједник црковинарства свакоме ко га год заустави. — Јур је и вриме! — наставља умиљатим лицем и иде даље.

По подне, чим су браћа објед

овала, не чекајући да сунце зађе на другу страну, дођоше у кућу шјоре Виторије.

У соби су капци прислоњени, али ипак по поду трепери сунчева жара, а неколико продрлих зракова игра се, с одблијеском од мора, по зидовима, по штропу и по ознојеном лицу браће, те им даје бљедолики изглед.

Браћа ћуте и полако корачају један мимо другога.

— А, ови дан доћи ће ми Маријо — вели ситни шјор Лука забринутим гласом.

— Доћи ће и наши — одазове се госпођа.

— Лијепо ће нас наћи! — опази шјор Кеко и спусти се на столицу, те зијевну гладећи браду.

— Црћи ћу од врућине — тужи се шјор Менего, таре зној рупцем и изађе у ходник.

— Увијек је све на мени — као љути се госпођа. — Вас ни бриге! — Па додаде: — Менего, куда ћеш?

— Пусти ме, изгорјећу — чује се из ходника његов уморни и растегнути глас, па одмах затим лагани ход.

— Ви као да не знате шта се догодило? Зар ћете се посве предати, ха? —

вриме — време. *штропу* — таваници.

пита шјора Виторија и жмирећи на лијево око гледа у браћу.

— Оно је хајдук! — вели шјор Кеко и помјери се на столици.

— Capace di tutto! — додаде шјор Луко и сједне на софу, не додирујући под ногама.

Шјор Кеко устаје са столице и сједе до њега. Најпосијле довуче се и шјор Менего, па се баци на други крај софе.

— Ох, сада сте комотни! А дум Фране нека чини што га је вољa! Bravo, da veri nobili — нагну се госпођа и говори над њима. — А ја мислим посве друго! — и озбиљно настави: — У недјељу ће шјор Кеко као најстарији брат у банак, па да видимо.

— Нећу с њим да имам посла — пријегорно јави се шјор Кеко.

— Хоћеш, ја ћу доћи по те... Е, дум Бепо био је гори, па је рђаво прошâ'... а за ово знаће и бискуп... И те како!

— Ради како знаш — јави се дремљиви шјор Менего, и часом је погледа разрогаченим очима.

И друга два брата спустила су главу...

— Хоћете ли каву? — пита госпођа.

— Уф!... Вруће! — јекнуше браћа.

— 'Ајте! — сањиво их моли шјор Менего.

Оба омртварена с натегом устадоше и лагано одлазе.

---

capace di tuto — све је кадар. *bravo, da veri nobili* — браво, као прави племић. *пријегорно* — мирећи се са стварношћу. *омртварена* — клонула.

— Ко ће до куће доћи!? — тужи се шјор Кеко, држећи се чврсто прируча, и лагано силази.

Шјора Виторија пак отирачем тјера мухе и затвара јаче капке, да мирно њих двоје опочину.

У прву суботу послије тога искрцали су се изјутра гости — родбина шјоре Виторије, и то три мушкарца, двије женске, а с њима је дошао и син шјор Лукин, сада доктор Марио. То бијаше младић чврст, нешто нижег раста и с немарним осмијехом на лицу.

— Ево ти га! — раздрагано и поносно показује га отац стрини.

А она се љуби с њим и с гостима. Разговарају се, док их сунце не потјера у хлад, у двор.

— Не иди к дум Франу! — шану на уво стрина младоме доктору и додаде: — А питај оца зашто — па га испрати из двора.

Цијели дан гости су се одмарали од дуга пута. Шјора Виторија могла је само у кратко да их обавијести о немилим догађајима у селу, бацајући за све кривицу на жупника, и препоручујући им да га се просто кане „као човјека недостојна фина друштва“.

У недјељу у јутру, око осме уре звона огласише „велику мису“. Шјора Виторија, кад зазвони трећи пут, у свечану одијелу упути се к цркви. С њом су двије гошће, а

прируча — наслона на степеницама. *отирачем* — убрусом, марамом. *да га се кане* — да га се клоне, да га оставе. *уре* — часа.

мушкарци, мјесто да пођу у цркву, одоше да се купају, напомињући да им је то пријатније.

У путу, као преко воље, сврнуше жене шјор Кеку.

Нашли су га голорука где сједи на канапету. Пред њим млада, окретна службеница, живих очију, свршава кућевни посао.

— 'Ајдемо! — јавише му се с кућнога прага.

Он их погледа својим умилним очима, па, као да их моли да га пусте на миру, рече им:

— Куда ћу по сунцу?!

— Зар ћеш порећи? — презривим погледом вели му шјора Виторија и уђе у кућу.

— Не вјерујемо! — додадоше гошће.

Па онда све три женске, као у шали, лагано га дижу с канапета и смијући се облаче га и воде к вратима. А он нема снаге да се отме, само гледа у службеницу, као да је моли да га она при одласку шине својим живим очима; али она се чини свему невјешта и журније спрема по соби.

Пред црквом тежаци чекају да зазвони на приступ, па да онда сви уђу на врата. Одмакоше се да прођу госпође, а за шјор Кеком непомично гледају, да виде гдје ће он стати у цркви. При улазу он се чисто збунио. Синуло му је одједном све у памети и хтједе да се врати кући, да тамо мирно ужива, да гледа у своју службеницу. Али немаде снаге да разабрано мисли, а при том и госпође добро пазе на њ и не пуштају га од

на приступ — за улазак. *разабрано* — прибрано.

себе. Он бесвјесно допре до банка и ту се заустави. Бојажљиво гледа око себе, па се сам у себи чуди како га страх све то више оставља — и ето остаће ту у банку.

Миса започе: воштанице пламте, тамњан по цркви мирише, те све подсјећа да је мјесто свето.

Низ лице му капље зној, пред очима му се блијешти и као кроза сан слуша побожну пјесму, те часом заборавља и на жупника и на ону проповјед с олтара. И мисли: проћи ће и ово, и више неће слушати шјора Виторију. Али кад отвори очи, тада му страх намах сину пред очи, те дршћући од узбуђења поново их заклапа.

Жупник испјева свето јеванђеље, заклопи књигу и окрете се народу, да га поучи Христовој науци; али, разгледавши по цркви, као да промијени мисао. Уозбиљи се, исправи се боље и оштро прозбори: — Рекао сам са овога светога мјеста како се има владати у овоме светоме храму божјему, гдје сам ја, и нико други, господар! — Часом застаде, па јаче настави: — Стога молим оног мушкића, што је доле у банку, да одмах пође на своје мјесто или да изиђе из цркве, да не буде на саблазан овоме побожноме пуку... Рекох...

И часом настаде тајац, само што воштанице прште. Претргну се низ молитава, а

пред очима му се блијешти — искачу му светлаци пред очи, мути му се пред очима. *мушкића* — мушкарца. *претргну се* — преста, прекрати се.

чељад упрла очи у шјор Кека, да види што ће он урадити. Али се он не миче. Скаменио се. Осјећа с ужасом погледе на себи и гледа преда се.

— Дакле, мене не слушају ни са овога светога мјеста! — прекиде тишину жупник жестоким гласом, и сиђе с олтара онако у мисничком одијелу.

Шјор Кеко га не гледа, али добро осјећа да му се приближује. Хтио је да изађе, да избјегне сукоб, али га је некаква несвјестица скрхала и држи га у томе мјесту прикована.

— Изиђите! — чу јак жупников глас, попраћен руком, која показиваше врата. Он устаде и тек на пољу осјети да је одахнуо и разабрао се.

Свећеник се поново врати к великом олтару, уздигне руке и јаким својим гласом запјева Credo...

Да је *Блажена Госпа*, пред којом дан и ноћ гори кандиоце најпроцјеђенијега уља, подигла своју руку, у којој држи дјетешце, па почела благосиљати у наоколо, не би се свијет у цркви био јаче запањио! Чисто и пјевачи не знају испјевати „Credo" као што треба и не дижу јаче глас. Шјора Виторија и њене гошће задубиле се у своје молитвенике, само да прикрију јако узбуђење.

А шјор Кеко уђе у кућу, хода по соби и никако не може да се разабере. Не гледа ни

мисничком одијелу — оделу у коме служи мису (службу). *Credo* — Вјерују. *Блажена Госпа* — богородица. *запањио се* — запрепастио се од чуда.

на своју службеницу, младу Јоку, која нешто спрема, као да се није ништа ни догодило.

— А ко ће ти јести? — вели јој он таквим гласом, као да ће одмах заплакати.

И тако хода горе доље, док уморан не паде на канапе.

Пред њим се на столу јуха хлади, срце све јаче трепери, а из његових очију ватра сијева. Не једе му се, а у грудима као да га нешто стеже. Најпослије се некако разабра и на њега налетјеше свакојаке мисли. Зашто ли га је уцвијелио, кад никоме, па ни њему, не мисли зла?!... И паде му на памет, да су његови пређи од памтивијека помагали и даривали ту исту цркву, па и тај банак њихова је стара повластица!... И он се ипак не љути и не мрзи никога... Он би, ганут, радије плакао.

Једва се машио јела, и бесвјесно испија чашу за чашом онако цијела вина, заборављајући га помијешати с водом. У пићу му је лакше, у грудима му попушта, и сада му је опет на догледу млада Јока.

— Је ли ти жао старога господара? — вели јој, и обузима га неко миље, па би хтио да је поглади својом дрхтавом руком по мекану образу.

Али га цура не разумије, љути се и одмиче се од њега... Он је једнако прати погледом и минуле успомене оживљују, раздражене вином... Колико ли их је он, нежења, миловао у своме животу!... Ради њих се

јуха — чорба. *пређи* — претци. *цијела* — чиста, неблажена водом. *цура* — девојка.

није ни женио... и свака му је била драга.. и не зна коју би одабрао...

И сада, када је страст немоћна, гледа у младу Јоку, ужива, и при гледању њене младости старац испија цијело вино, заборавља уврједу и у полујави сјећа се прошлости — и једнако, већ дремљив, гледа у запослену, окретну Јоку.

Послије мисе, шјора Виторија, с расијаним погледом, жури се кући. Гошће је једва стижу. Чељад за њима гледа, прикупља се и разговара о необичном догађају.

Код двора чекају их господа у широким шеширима. Низ косу им се још циједи море, а лице им чисто свјежину одаје.

— Terribile! — узвикну госпођа.

— Што је? — одазваше се они готово весело.

— Помислите, просто га је отјерао с нашега банка.

— Па? — јави се доктор Маријо. — А ко га је тамо слао?

— Зашто лудо говориш?! — љути се шјора Виторија. — Наш је банак! О, неће то тако проћи!

— Мени се то не би могло догодити....

— Би... оно је простак!

— Не би, из простога разлога, што ја у цркву не идем! — мирно изговори доктор и насмија се. — Зар није било љепше купати се, него се у цркви гушити?

запослену — забављену послом. *terribile* — ужасно.

— Остави, Маријо, молим те — тишим гласом замоли га ујна. — Немој ме љутити. Ти не знаш наше после...

У то се с доксата јави шјор Менего гологлав и љути се што ће се касно ручати. Гости једва дочекаше, поздраве се с доктором и уђу с госпођом у кућу.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Љетњи дани немирно пролазе, а у највећој жези, која сатире, шаљу се тужбе ван засјенутога заселка, и завађене стране жељно очекују рјешење од старије власти.

Гости, засићени мора и тишине, отпутоваше својим кућама. За њима оде и доктор Маријо на добивену дужност опћинског лијечника, испраћен од своје породице.

. . . .

Шјора Виторија са својим човјеком гледа с доксата у море, које је даномице све тамније боје, и чини јој се као да однекле издалека слуша шум, што подсјећа на заметак вјетра.

Она жали за љетњим зраком и боји се зиме... Неће се моћи ни партије учинити, ни разговор држати.

И кад дум Фране пође испред куће за варош, чисто јој дође да му се јави: куда ће мимо њих?

Чини јој се да се и он примирио: све јој се чини да ће је главом поздравити. Није

даномице — из дана у дан. *партије учинити* — играти карата.

ни он задовољан. Подјела шумовитога раца по димовима запела је и поред новога главара.

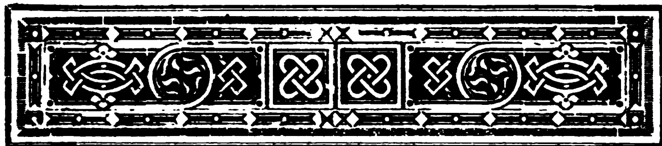
Тако завађене нашло их је и прво јесење југо са својим млаким дувањем.

Госпођа са својим човеком, шјор Менегом, стоји на доксату, у заклону, и обоје гледају у валове који се наваљују до под саму кућу, па се враћају, односећи пијесак, и тугаљиво дахћу, као да са собом из дубине носе хиљаду живота.

Дум Фране пролази испод куће. Вал га нагна, те ступи на сам њихов кућни праг. Они на доксату чисто претрнуше од узбуђења, јер мисле долази к њима, а шјора Винторија, да га сјети, већ ганута, јави се пјесмом из својих млађаних дана: Sotto i miei balconi (под мојим прозорима)... Али он пожури даље, а пјесма за њим носи гласове измирења и њихову живу наду, да ће зима доћи и свима донијети мира и покоја.

југо — јужни ветар.

АНТИЦА

Прије но сам је лично упознао, из потанког причања сељака, у више махова, дознао сам за њезин начин живота. А сада кад пловим службеним послом, у малом чамцу, прама „њезиноме шкољу“, како га рибари називљу, по пучини, смежуралој и помодрелој од свјежега јутарњега сјеверца — долази ми старица чисто пред очи, и не могу никако да је из памети истиснем.

Из града, преко мора, донијеше је на оток, још док је нејако дјетешце била, што 'но реку: тек што је прогледала. Одгојила се у једној сиромашној, тежачкој кући — и дуго као дијете мишљаше да су јој родитељи, браћа и сестре она кућна чељад међу којима живљаше. Али кад за себе поче сазнавати, инстинктивно наслућиваше на себи туђу вољу, поче сумњати, а бијаше начисто сама собом тек онда, кад је једном у завади неко разјарено дијете пријекорно назва „мулицом“. То сазнање не смути је ни најмање, не бијаше због тога наступио у њој никакав прелом: и

шкољу — острву. *одгојила се* — подигла се, одгајена је. *мулица* — женско находче.

послије тога кућна чељад пажаше је као своје дијете, и њени осјећаји осташе исти као и прије. Али у тој кући не остаде дуго. Поочим је издржаваше, док је за њу из града примао малу мјесечну потпору, а кад му је ускратише, пун своје дјеце и сиромаштва, напути је на службу у селу код једнога имућнога сељака.

Овај одмах нађе посла цурици. Имао је доста својих земаља на шкољу, што је био усред мора, неколико миља даље од обале. Тамо, на томе шкољу, одгајаше стоку, па новој унајмљеници повјери службу чобанице. Тако се цурица настани на шкољу, усред мора, у једној потлеушици, до развалина старога фратарскога манастира, окле се могло до морских хриди каменом хитити.

Господар је на шкољу, у доцима, гојио винограде, а уоколо њих расле су маслине, па је почешће долазио да обрађује и реди земљу. Долазило је на шкољ и друге чељади из села, да припазе стоку и мазге, пуштене пустопашице по шикарју. У около по ратима и у увалама видјеваху се „рибарице“, из којих излашаху на крај рибари, да потежу мреже; а кад би у мору бјешњела олуја, туђи бродови, што пловљаху по отвореној пучини, свратили би у пространу „велу увалу“ шкоља, да се за-

напути — упути. *цурици* — девојчици. *унајмљеници* — слушкињи. *потлеушици* — приземној кућици. *хриди* — стенâ. *хитити* — бацити. *гојио* — обрађивао. *пустопашице* — слободно да пасу. *шикарју* — ситногорици, шипражју. *ратима* — малим, испалим гребенима. *рибарице* — рибарске лађице. *потежу* — вуку, извлаче. *велу* — велику.

клоне од вјетра и мора. Морнари пришли би на сухо, и обдан тешко ходали по шкољу, све док би вријеме за одлазак угодило.

Стога се цурица лако обикла на новом дому, па све ређе долажаше с господарем у село. А село је далеко двије уре хода од мора, иза високога брда, испод кршева, у заклоници од сјевера, откуд се с противне стране преко поља тек назираше пучина.

Од утисака из дјетињства, из привидно једноличнога живота на шкољу, послије с насладом сјећаше се Антица једино дјетињих састанака. Језиво их је тражила по заклоњеним увалицама и свугдје гдје је стигла, кад је за стоком у пашу ишла; а примирила би се, тек кад би нашла које младо чобанче на осами, жељно друштва као и она; сјела би уза њ и часом се с њим упознала. Плетући бјечве дуго би пјевала на сав глас, осмјехивала се чобанчету и гледала у зањихалу се пучину; а вјетар јој размиче косу и носи дјетињи глас у пусти простор. У љето чобанче би, по обичају, по жалу голо скакало и купало се. Тада, гледајући га, она би се изула, подигла скуте, и загазила на плитко. Иза првих ријечи упознало би се њих двоје, што се тек случајно на шкољу нађоше, па би по шкрапама и хридима, и у ситноме пијеску, тражили шкољке и парали чупке, и онако сирове и мокре зубима хрстали и с мо-

језиво — жудно. *бјечве* — чарапе. *зањихалу се* — узнемирену, заталасану. *жалу* — наносу. *чупке* — морске шкољке. *хрстали* — врускали, јели.

рем их испијали. А послије, кад сунце јаче упали и голо чобанче тако прожиже, да му кожу на леђима пече, заклонили би се међу хриди, уживајући у благоме хладу, на влажноме жалу, испружени ногама у море, а мокре главе им се тичу. И онако испрани, осути посолицом, миришући на морску свјежину, уз вјечито кркоћење валића, играли би се „мужа и жене". А дотле би стока им над њима, испод жбунова, у присијенци пландовала. Тако дјетету пролажаху дани у непрекидној трзавици, да по дану, гонећи стоку на пашу, нађе кога од мушкића, од њене добе, да се с њим прође у разговору; и најтеже јој бијаше, кад би морала код куће остати под господаревом пажњом. Тих дана чисто је гинула за слободом по пустоме шкољу. А кад би господар повратио се у село, хитро би од куће побјегла, гинући од чежње да кога нађе. И сваки настајни дан бјаше за њу о себи одјелит, и ношаше собом нову трзавицу и уживање. У тим језивим жељама и свакидашњим сластима, кад је слободна била, хитро тецијаше вријеме, па се дијете, и не осјетивши то наједном, задјевојчи. Обикну вјетровима, тишини и сунцу, и нашавши се здраво од порода, убзо ојача. Не бијаше јој но петнаест година, кад се једном сама укрца у чамац и превезе на други крај. Нареди га лијепо као

морем — морском водом. *прожиже* — пали. *тичу* — додирују. *посолицом* — ситним соним прахом. *њене добе* — њена узраста, њених година. *порода* — рођења. *о себи* — сам за се. *не бијаше јој но* — беше јој тек, само. *нареди* — спреми, приправи.

мушко и пође у село. Уз шум затресених борових грана пење се узбрдицом, — а око ње све дипше и живе простотом, и прелијева се у свјетлости дана. На врх брда, код црквице св. Николе, гледајући у свечево озбиљно лице, брадом нарешено, прекрсти се, па часом опочине. А прије но ће закренути, обрне се још једаннут прама мору и пође даље.

Три дана провела је у селу, али мисао бијаше јој на школьу. Никако да се већ разумије са сеоским момчићима. Једнога од њих, кога добро познаваше, на улици ухвати усрдно за руку, како је чинила на школьу. Други то опазише, па се почеше ругати, вичући на вас глас: „Антица је нашла мужа!“ Она их зачуђено погледа и пође у кућу. А кад се трећега дана враћала из тијесних сеоских улица, нашавши се на отворену, чисто одахне: пожури да чим прво на брдо стигне. Ту с висине, код бијеле црквице св. Николе, дуље гледа на свој школь: на „велу увалу“, борову шуму и развалине старога манастира, око чијих се зидина пење бршљан Па кад помисли да је тамо негдје ишчекује једно од њених чобанчета, пожури низбрдицом, једнако гледајући у свој школь, што је непомично чека, окружен разноликим бојама мора и неба.

Једног јесењег дана, пред подне, сједи на кршу над морем и гледа у немирну усколебану пучину. Ишла би да као и прије тражи

нарешено — украшено. *опочине* — одмори се. *на отворену* — на отворену мору, пучини. *чим прво* — што пре. *дуље* — дуже.

друштва, но већ не може: сад је дјевојка, па јој се замјера. А и они, њена млада чобанчад, одрастоше и оставише школь. Бог зна куд су? А други што их замијенише нијесу за њу, премлади су. Сад ријетко када, с језивим страховањем, састане се погдјекад с којим рибарем или морнарем, разговара с њима, али се не пушта у сиграње: види им у очима пожуду. А ипак чезне за њима: само да их гледа, да изблиза у разговору осјети њихов мушки дах... и пушта маха мислима и снатрењу, — што је још јаче подјжиже. Наједном претргне низ мисли: спази Марка гдје свом силом на веслима напреже се да ухвати другу увалицу. Чамац се хитро надиже и нагло пада. Марко свом снагом весла и сретно закрене за рат; доплови крају, искочи на земљу, и средивши чамац упути се путањицом прама девојци.

— Видио сам те с мора, а једва сам ухватио крај — рече јој кад стиже до ње. Па настави: — Видиш, да смо у двоје, било би пуно лакше! — и погледавши у њу, десно му око заигра као у разрока и дође му јасније.

Дјевојка на први мах не одговори, већ се само осмјехну, а гледа упрто у пучину, као да тражи очима да успостави ток претргнутих мисли. Али он се не миче, стоји пред њом, висок ја и погнут, а руке је напријед бацио.

Она увидје да треба нешто да рече:

претргне — прекине. *снатрењу* — маштању.

— Брзо ће зима, рано су почели студени вјетрови — јави се најпослије, не гледајући у њ.

— Зима ће, да! — једва дочека Марко. И замишљен надода: — Ово је прва што ће ме сама наћи.

— Биће јур година да ти је мајка умрла, а од онда те ријетко видјевам...

— Са̂м сам... а опет дошао бих, близу смо. Но некако теби није мило...

— За послом сам...

У то с мора дуне јачи удар вјетра, и боље затресе џбуновима око њих.

— Да се заклонимо од вјетра! — рече Марко. Дјевојка послуша, сиђе с крша и зађе за њ. Марко се приближи к њој. Гледа је пред собом, а десно му је око све јасније: хтио би да јој нешто усрдно рече, но не може да се накани. Она се чини невјешта и мирно чека. А море јаче у хриди удара, и из отвореногa продора долази шум и разлијега се голим кршем; по пучини валови стижући се бијеле се, па кад ударе у хриди од рата приштећи пјенуше се, док они у увалици одмјерено котурају се прама крају и, враћајући се, са собом у море носе жало.

— Да, зима ће брзо доћи, па ћемо за ружних дана сами бити на шкољу — прекиде мук Марко.

А Антица не одговара и неће да у њ гледа.

мук — ћутање. *бијеле се* — постају бели (од пене).

— Било би добро да нас зима заједно нађе — избаци он, и не миче се. Види се да је одлучио да дочека њен одговор.

Али она не може да се одлучи, и за све да је он код ње, не може да се отме својим мислима.

Колико се пута зажељела човјека, колико је пута чезнула за толиким морнарима и рибарима, које среташе по пустоме шкољу, и с којима би се тако брзо упознала! Кад би разговарала с којим од њих, колико је пута мислила на малу кућицу до мора, у њој наћи се с којим од њих, проживјети вијек, — а те жеље још јаче осјетила би, кад би морала да пригне главу под туђу заповијед, кад би морала да слуша господара и преко своје воље. Добро је осјећала да Марко за њом пристаје, опазила је његов поглед на себи, и његову завист, кад би с другим разговарала. Али баш њега она је најмање тражила; лијепо је осјећала, да јој је све једно хоће ли се с њим гдје срести. Да је онај потражи, што је из далека... што се с њим упознала! — Али ко зна гдје је он сада?

А Марку је умрла мајка, сад је сам у кући, одмах у другој увалици; има и комад врта и бродицу и пар мрежа.

Док дјевојка премишља и каткад га погледа, да забашури ток својих мисли, Марко постранце гледа у њену прикладну главу,

---

бродицу — чамац. *постранце* — са стране.

мисли: како би лијепо било, да приволи његовој вољи; не треба тајити, она одскаче својом приликом од свега што живи на школу, а и подаље; очи су јој бистре и прозирне као чисто море над бијелим жалом на плитку, а коса јој је тамна и на сунцу се прелијева, и лијепо је уовичила здраво јој лице. Кад се наједном сунце помоли иза облака и захвати јој главу, помисли: лијепа је и јака је.

— Што премишљаш? — упита је изнебуха.

— Ето — трже се дјевојка — немаш криво, можда би нам обојици боље било.

— Па што се скањиваш? — живо прихвати Марко и ухвати је за руку. — Јаке су ти руке! — рече јој лакше. — Бићеш добра на послу...

— Чини ти се — прекиде га и маче се. Али он јој не пушта руке, но држећи је за њу пође пред њом.

Око њих жаморе затресене гране, а с мора шум се разлијеже. Иду мирно напријед; никога не сретају, нити су коме на догледу.

Антица осјећа у својој дрхтај његове тешке нажуљане руке, па је нешто стеже у прсима; чини јој се да би јој лакше било, кад би се на сами нашла, лакше би могла да среди своје мисли.

— Идем кући — вели му. — Може бити да је господар дошао.

— Видјели бисмо брод — одговори он, погледавши на море прама другоме крају. Па

приволи његовој вољи — пристане на оно што он хоће. *изнебуха* — изненада. *немаш криво* — имаш право, тако је.

надода: — Није оно његов брод, што је у по пута од краја; његов се по једру познаје.

У разговору дјевојка истрже своју руку из његове и мимоишавши га одмаче од њега.

— Не браним ти да идеш... ма надам се... А мислим да се нећеш покајати.

— С Богом! — поздрави га дјевојка, причинивши се да је пречула његове пошљедње ријечи

Послије тога дана, у сунцу, на вјетру, на киши, врзао се око ње. Непрестано је тражи, не пушта је с ока ни када је с другим у друштву. Устрпљиво чека па, оставши с њом на сами, причиња се спокојан, и једнако је наговара љубазним ријечима.

Дјевојка се скањиваше; тешко јој наједном прекинути са својим дјевојачким навикама и заборавити на своја слободна познанства. Живјела би овако до смрти, и не би се ни с ким мијењала... Али гдје су сада они, што их се са слашћу сјећа? Оно чобанче, што се најрадије с њом играло на жалу, одрасло, пошло је у свијет, далеко, у Америку. Морнара из Леванта не виђа већ дуго... А почеше о њој у селу што му драго зуцати; веле, пуно је с туђим свијетом милостива. А Марко увијек за њом пристаје, сам је у кући, а и она је сама. Биће своја, неће требати да слуша господареву вољу... Па она увалица одмах испод куће... и она се одлучи — пристаде, и учини Марку по вољи.

устрпљиво — трпељиво. *зуцати* -- говорити.

Свршетком зиме укрца се с њим у његову бродицу. Марко сам прихвати оба весла, и отисне се од краја. Антица му хтједе помоћи, но он се успротиви; вели: „Сам ћу још данас!" Бродица јури крају, вода што капље с весала одбљескује се у сунцу, пучина дршће у сјају, — а она се сневеселила; пригнула се на једну страну чамца и пустила руку, да јој низ чамац над морем виси; каткад, кад се чамац нагне, прсти јој се топе у мору, она и нехотице окуси неколико капи и осјети слану воду у устима. И замишљено гледа у морску дубину; — а данас ће се у селу вјенчати.

— Помакни се ка сриједи — рече јој Марко, опазивши да се бродица нагиње на страну.

Антица се трже из мисли и припомјести. Па се загледа у његове обилате и дуге руке, што живо веслају прама крају, — и, изнебуха, сјетивши се боље нечега што јој се од прво по глави врзло, погледа у отворену пучину.

Далеко од њих плови брод, жута једра са црвеним окрајком у врху једва се назиру у плаветноме простору, рекао би висе у ваздуху као самац лептир свилених крила, над пустом голом равницом. Зурећи у даљину дјевојка помисли да је то може бити брод на којему је он укрцан. И ако није била

припомјести се — помаче се, промени место. *обилате* — крупне, једре. *назиру* — нејасно виде. *зурећи* — пиљећи, гледајући.

сигурна да је то тај брод, осјети у себи силну тугу, јачу од оне што би је осјетила, кад би из заклонице, за осванула лијепа времена иза олује, брод у отворену пучину кренуо и собом понио младића, с којим се бјаше за кратко вријеме на школу упознала.

Из далека, из Леванта, бјаше он, најмилији јој, „старовирске" вјере, црномањаст, мрка погледа, тешко је по суву ходао, и био је некако замишљен. Увијек, кад би брод у заклоницу сврнуо, она би се с њим састала. Искрцао би се на крај, да узме врч воде, и с врчем у руци ходао би по школу цијели дан, — и враћао би се на брод. Изим неколико срдачних ријечи и њена љубазнога осмијеха ништа другога међу њима није било. Разговарајући дошли би до њене колибе, дјевојка би му понудила чашу млијека, нудећи га талијанским језиком; он би се насмијао, попио и зафалио.

Последњи пут се искрцао за јаке олује и дошао по навици с врчем по воду. Нашао је у путу, па се заклонише иза манастирских развалина. Гледајући на немирну, усколебану пучину, неко вријеме стоје и ослушкују шум мора и хуку олује. Док вјетар хуји преко њихових глава, у заклоници је тишина; тек кад јаче удар вјетра насрне на гране дугих танких џбунова, што у пукотинама манастирскога зида расту, оне се повијају и пригибљу земљи, као да кога к себи маме,

старовирске — староверске, православне. *врч* — бокал. *изим* — осем.

а оно неколико борова самаца уоколо непрекидно, једнолично жаморе својим јединственим звуком. Младић, на око замишљен, погледавши је рече јој:

— Кад се кући вратим, оженићу се.

Дјевојка га упитљиво погледа, а он, опазивши да га у буци олује није разумјела, приђе ближе к њој и јаче понови исте ријечи.

— А хоћеш ли исто по мору пловити?..

— Хоћу...

— И амо ћеш свраћати? — хитро надометне, и живо га у очи погледа. Погледи им се сукобише, и у њима затитра час среће и младићскога живота. Обгрлише се и обгрљени још дуго ослушкују јединствени звук борова самаца, око старога манастира...

Сутра дан у сунцу једри брод низ пучину прама непознатоме крају. Антица с врха школља за њим гледа; јача туга но игда у њој се јавља, и лијепо зна да је то ради њега. Како би сада полетјела за њим! — и каје се: што га јуче није дуже код себе задржала; што се Марку лудо обећала, и што се бојала да је Марко с њим не види! И у великој чежњи што је мори не налази утјеху но у нади да ће он опет доћи.

Чамац приступи к обали. Дјевојка се диже, прва изиђе на крај, и чека Марка док уреди бродицу. Па се упутише једно за другим уском шкрапавом стазом, журећи да чим прво у село стигну. Путем не сретају чељади, —

исто — једнако, такођер. *надометне* — дода. *шкрапавом* — посутом камењем, пуном камења.

а и уоколо све је мирно, само што из даљине, у одмацима, до њих допире звека мотика копача винограда, кад о крш ударе, — а доље код мора неко камен креше.

Иду узбрдицом, а у путу сретају морске борове самце, што одскачу од осталих дрвета својим живим зеленилом, и што, и на најмањи лахор, пуштају од себе једнолике јединствене звукове. Антица те звукове толико пута ослушкиваше, па и сада из навике устави се испод једнога да одахне.

— Што си се сневеселила? — пита је Марко и ухвати је за руке, да је к себи привуче.

— Пусти ме! — брани се Антица.

— Баш нећеш ме, док се год не вјенчамо... Ти хоћеш по закону; нека, ма ето брзо ћеш ми бити жена! — и погледа је упорито својим разроким десним оком. Тај поглед, учини јој се, да је Марково лице изобличио грђе но игда, па погледавши на море прама школу рече више себи но њему:

— Зар је било од овога потреба? Боље би било да смо на шкољу остали...

На врху брда, код цркве св. Николе прекрстише се, па онда почеше ћутке силазити узбрдицом прама селу.

Пред кућама пролазе поред немоћних стараца, што се сакупише прама сунцу, да им оно огрије остинути живот. Они блесасто

упорито — упорно. *изобличио* — нагрдио. *остинути* — угашени.

зуре очима у њих двоје, ништа им не говоре, већ их прате, гледајући за њима, испод руке, док не замакоше. У селу их дочекаше школска дјеца, одмах сазнадоше о чем се ради, па бучећи прате их до господареве јој куће, гдје сватови чекају. Послије, кад се сватови и заручници спремише, прате их све до цркве. Пролазе између сурих сеоских кућа, кроз тијесне, засјенуте улице, — а пред кућама блатно је, — и ријетко када на тлеху сунце се покаже. У вратима стоје жене, чекају, а друге с прозорчића испружише вратове, између крњастих лонаца у којима цвијеће расте, — и искривише вратове гледајући за њима. Познаници и пријатељи јављајући им се некако се чудно осмјехују. Пред црквом, иза гологa дрвета заклоњен, блене у њих познати сеоски блека, што је већ давно изгубио свијест о животу, и не води бриге о љубави. Он би хтио за њима у цркву, но боји се сеоске дјеце, па се крије. У цркви најпрво уставише јој се очи на зраци сунца што пред прозором од свода трепери и ниже пада на слику светога Антона, а мисли никако да јој се среде: све јој и нехотице бјеже на школ, и пред очима чисто јој сијева она бистра и јака свјетлост непрегледне пучине. Сада јој несумњиво жао што се нашла овдје, — што ће до часа бити све свршено!... При тој помисли нешто унутарње силно је потискује да побјегне, да се ослободи од наметнуте јој

тлеху — поду. *блека* — луда.

туђе воље, — и чисто снебива се пред толиким свијетом, и чуди се како је могла да остави свој шкољ. Па онда хоће силом да се брани од мисли што на њу налијетају, али залуду: дође јој на памет онај мрки морнар из Леванта, — куд је сада он, и је ли се оженио? Па онда оно чобанче с којим се најрадије сиграла на жалу, и мио утисак оних топлих љетњих дана, и пуста страсна и пожудна снатрења, — и све увалице свијетлога шкоља... И осјетивши то у себи, часом сласт заструји њеним младим животом... Али у најљепши час претрже своје мисли, и настоји да себе свлада. Силом хоће да подвргне своју слободну вољу, у овоме одлучноме часу, навици; сазива у помоћ све оно што је чула о тежини и светости брака — али никако не може да се снађе. А кад погледа около себе, у сакупљену дјецу и жене, чисто се засрами. И онако застиђеној и сметеној, бесвјесно учини јој се да је ово данас, ситно и смијешно, чисто одвратно, према чистоти осјећаја који јој толико пута избише у самоћи, испред простране пучине, по којој лагано плови барка и носи у непознати крај онога морнара, што га је она, јуче, жедна до сита водом напојила...

Тако она, снатрећи и не могући у себи затајити своје прирођене осјећаје, одговара на жупникове упите, а кад крене из цркве, у очима једино собом понесе ванка ону зраку

да се снађе — да се прибере, дође к себи. *упите* — питања. *ванка* — изван, напоље.

сунца, што је треперила пред прозором од свода и падала на слику светога Антона; — и док изиђе, бјеше јој лакше. До господареве куће преко села опет их прати гомила дјеце, па се од њих одбранише, тек кад сватови у образ им затворише врата од двора.

Обједу јући на око су сви весели, — а на задњу вино их поджига, па боцкају младу невјестицу — и тада се и она смије... На одласку господар им нуди живо да узјашу; они захваљују, веле, могу и пјешке, неће никоме да сметају.

Преко села опет гомила дјеце за њима пристаје, и жене с прозорчића испружају дуге, наборане вратове. На вас глас јављају се и радују им се! Најпослије, кад изиђоше из села, сватови се љубазно опраштају с њима, препоручају им у задњу мир и љубав, и једнако се осмјејкују, као да знаду да су то ствари за које не треба препорука. Сви се весело враћају и преко села, безразложно, душе се од смијеха... Њих двоје сами часом згледавају се, па прослиједе путем; он, разигран вином и близином њене младости, сада сигуран, пожудно гледа у њу, као у своје неограничено, законито власништво; но она не може да издржи његова погледа: особито јој смета оно разроко десно око, у коме се нешто све то јаче блијешти, у чему она види његову мушку пожуду.

у образ — у лице, пред очима. *на задњу, у задњу* — напослетку, на крају.

Код бијеле црквице св. Николе, на врху, окренути прама мору, часом одахнуше.

— Све се лијепо свршило, видиш! — говори јој он већ неколико пута. — А ти си се плашила. Ха! сад си већ моја... Нема већ разлога да се отимаш... Ха, жено моја! — и говорећи вуче је к себи.

Антица се чуди његову заносу; она га познаје као млакоњу, испрвице брани се, а послије не може да му одоли: данас у цркви добио је на њу право, и пушта да је милује. Но он, поступце милујући је, све јаче гори од пожуде, и хотимице зближи се, да му осјети мушку вољу, и шапће јој:

— Заклонимо се у ограду, — и, звјерајући очима, тражи уоколо згодно мјесто. Она се одлучно брани. Онда се он смисли: — 'Ајдемо! — вели јој — пожуримо да чим прво кући стигнемо; 'ајде, жено моја!

Диже је за руку и низбрдицом вуче за собом. Кад стигоше к мору, у хитњи укрцаше се у чамац, и возе прама школу.

— Боље упри! Мислио сам да си јача — вели јој као у шали, па часом надода озбиљније: — Мислиш да ћу те штедјети као јутрос... Не знаш колико си ми до сада јада задала!

Бродица пристаде уз згодан школић; обоје искочи на крај; она га чека док бродицу нареди, — па онда путањом пожуре прама кући. Антица познаје ову увалицу, чије су кршевите стране на ријетко обрасле игластим џбуновима, из чијих се огранака

циједи мирисава смола; и између њих вире суре стијене све до влажнога жала, што се блијешти на плитку. Толико пута ту је до мора сидјела на томе испраноме пијеску, презајући да јој вал јурећи не захвати ноге, испружене према мору; дуго би гледала како се валови натискују, и пјенушећи се ударају о хриди и, у пусти простор, уз крику галебова, пуштају тугаљиве гласове. Тада би пожељела да се настани у кућици, повише увале, и свом душом чезнула би за својим знанцима из младости. Али сада, у друштву с њим, не осјети ни слатке туге, ни сласти у животу, и није се могла подати бесвјесноме снатрењу ни усрдноме познанству са засјенутом увалицом. Кад приспјеше на мјесто, Марко униђе у кућу, а она застаде, и сједе на суви трупић, испред врата.

Марко у кући постави на сто јело и вино, што бјеше дохранио за вечеру; постави уредно јастуке, и погледавши још једном на сређену постељу јави јој се с кућнога прага.

— Пусти ме! — одговори му она преко воље, и не диже се.

— Уђи у кућу, све је приправно — говори јој он.

— Пусти ме... — понавља Антица, кад се он с прага маче, да је за руку ухвати.

— Ти се још отимаш? Што ти је? Не бјеше се удавати... знала си што те чека!

дохранио — сачувао. *приправно* — спремљено.

— Удају се и друге — рече она као за се. — Тако је у свијету... Ма пусти ме још мало овако.

Марко се збије до ње на трупић, и не пушта јој руку из своје, већ је јаче стиска.

Тако часом ћутке сједе. А зимњи сутон већ је пао и на само море! С једне стране суре боје прекоморских брдина поступно губе се у сивоме мраку; а, с друге стране, пуста непрегледна пучина, неодређена, дрхтећи у живоме шуму, пропада у зимњу ноћ. Још мало и ноћ свладаће све уоколо; у њену мраку изгубиће се и шкољ и кућа и они, усред упала потамњела мора.

Антица осјећа ноћ и њене шапатљиве гласове, осјећа његову тешку руку, топлину живота му, врућ задах из уста, и мушку вољу; али никако не може, ма да се сили, да се за њ загрије, једнако јој други познаници пред очи долазе; и како се ноћ спушта и захваћа и највеће висове, онако и она све јаче осјећа своју немоћ: чисто увиђа своју несрећу — и прегара се...

— 'Ајдемо! — рече јој Марко наједном питомије но игда.

— Пусти још мало! — замоли га и бесвјесно из његове истрже своју руку.

— 'Ајдемо! — повика он изнебуха. — Или не знаш да си ми жена! Не знаш колико сам се гризао у себи тебе ради... Зар још мислиш на друге?

Па се диже и, вукући је, потисне је у кућу — и за собом затвори врата.

Иза тога, с дана у дан Антица све грђе осјећа тежину брака, и увиђа све јасније да се преварила; кајући се, криви саму себе: није слушала своје воље, већ је узела човјека, јер то и друге сеоске дјевојке раде — и тако је сагријешила проти самој себи... А нарав њена била је противна томе, и тражила је чим већу, урођену слободу; сада, када већ није на вријеме, знаде боље да је цијени; сада јој се сама из душе јавља: никоме стално не припасти, нити се на кога у животу за увијек ослонити, већ слободно живјети на своме пустоме шкољу! Та је мисао још јаче захваћа, а чисто на махове од ње изгара, кад гледа морнаре и рибаре што на шкољ сврaћају. Сада не може као прво с њима се забавити, разговарати и при раду им помоћи. А кад изнебуха једнога дана дође онај морнар из Леванта, што јој бјаше милији од других, заборави на се и на свога човјека: нуди га млијеком и сиром, и поји га вином и пусти се с њим у разговор. Из разговора дознаде да се оженио, и да ће осле ређе на море ићи. Осјети пред њим на сами сву одавна потајану женску вољу: ко зна хоће ли га већ икада видјети? Та је мисао држи приковану на мјесту, и никако да јој се отме... А он је гледа, и угледавши у њеним очима сјај раздрагана живота и чежње, осмјехне се на њу оним ријетким његовим осмијехом. Тај осмијех с његова

нарав — природа. *чим* — што. *изгара* — гори. *прво* — пре. *потајану* — притајену.

мркога лица сине у њеним очима, и очи им се сукобише и споразумјеше, изражујући чежњу и срећу, и осјетише се у томе часу слободни, своји — и нађоше се обгрљени, као и оно негда, првога пута. . .

У разговору затече их Марко, узврпољио се око њих и зове је на страну. А кад је морнар пошао, а она још гледа за њим, и с мјеста се не миче, — љути се и пријети јој; у срџби оно разроко десно око чисто сијева, виче на вас глас:

— Ја сам ти сâм сада господар... Доста сам ради тебе трпио!

Осле он јој помњивије за стопама иде. А Антица у кући, у врту, у пољу, врши свакидашње послове, и тиме хоће да утуче успомене на прошли живот, — у вече пак приправи вечеру, да дочека Марка, јер он погдјекад цијелога дана избива из куће: иде ловити рибе по пустим ратима, па што улови носи у село на продају. Њу само у пријекој потреби собом води, очито жели да се не миче од куће; мисли: то и јесте за поштену жену! За рђава времена крпи мреже. Тада му и она помаже и цијели дан код њега сједи. Чак тих дана не допушта јој ни оне двије козе извести у пашу, што јој служе за лијепу излику да се по школу прође: нека гладују, само да му је она на очима. А њој је досадно код њега; задиркива је и кињи, и ништа је не занима његово: ни живот ни

помњивије — пажљивије. *избива* — излази. *излику* — изговор.

разговор. Испрвице се ради тога изиједала и силила се да буде мирна, али с временом увиди да је све залуду, па јој се погдјекад учини да је лудо силом хтјети у себи сатрти своју бесвјесну просту вољу — па напокон она је на тај начин од непознате јој чељади и на свијет дошла! То је њено, а на туђу вољу, што јој се намеће откад за се зна, већ давно је замрзила.

Али се Марко не брине за њена унутарња чувства; једнако је осорљив, а није се промијенио ни када му је почела дјецу рађати. А њој прво дијете, с плачем, собом донесе бригу и љубав за њ, — и Антица пригоне уза своје чедо, све мање бринући се за Марка. А више се и не заноси онолико као прво, у снатрењу. Кад остане сама код куће, а то је често, пошто посвршава свакидашње послове, пође од куће доље у увалицу и сједи у заклоници. Ту, гледајући у отворену пучину, у пуноме дану, доји своје чедо, и тако јој вријеме хитрије пролази, и задовољнија је.

Једног поподнева Марко с рибања окората на шкољу поврати се раније но обично, па, не нашавши је код куће, озловољен, потражи је. Тако је у заклоници затече на сами.

— Ти увијек дангубиш! — јави јој се осорљиво.

Она успрене, јер га није спазила, но кад му је глас чула. Па како је дојила дијете, инстинктивно скупи се да заклони дојке.

изиједала — једила, гризла. *замрзила* — омрзла.

— Сада кријеш ту срамоту, а досле разблудила се, на по гола, према сунцу! — пребаци јој, стојећи над њом.

— Храним своје дијете — опази она.

— То можеш и дома... Поштена жена чува кућу... 'Ајде дома!

— Поћи ћу...

— Одмах! Нећу да те видим даље од куће... — Ухвати је за руку, па је хтеде потезати, но Антица се отима, а он се јаче напрегне да је подигне.

— Убићеш ми дијете! — повика она љутита, опазивши да се мали узнемирио и да поплашен у њу гледа. А кад оно заплаче, одлучно му се опре и, заваливши се у џбунове, не хтједе се с мјеста маћи.

— Нећеш да слушаш, а? — ражљути се Марко. — Није ни чудо, таква ће ти бити и мајка била. И надода презриво:

— Жена од жене, а срамота од срамоте! Ма ја ћу тебе научити...

И извади из џепа од гаћа кутијцу жижица, прихвати уоколо нешто суварака, упали их и подметне у џбун гдје је Антица с дјететом лежала.

— Потјераће тебе огањ — рече задовољно смијући се, кад видје да је џбун прихватио, и да је пламен из њега почео да избија. Антица, увидјевши да се он не шали, нагло се диже, и не рекавши му ни ријечи, пожури према кући.

разблудила — разузурила. *потезати* — вући.

С годинама Марко је све окоситији. Народило се дјеце, а с њом дошла и сиромаштина у кућу. Антица, забављена око њих, не може да му у раду помаже, али он се на то не осврће, но је једнако као и прво запослује; а кад му радњу не доврши, окоша се на њу и у срџби — туче је.

— Благо ти се теби! — потужи се Антица најамници пређашњега господара, кад се с њом једнога поподнева састала код мора. — Барем си мирна, а ја сам права мученица... Горчи ми је живот но што је ово море... И јутрос... ма што да на се пљувам?!... Е, да ми није ради дјеце!

Тако у бризи, невољи и немиру пролази им живот Ни једно није задовољно, а живе заједно, јер су на то навикли, и не може друкчије да буде. Он се једнако мучи, да их све прехрани и нема у њу вјере; а она, ради дјеце, трпи његову жестоку и загрижљиву ћуд.

Једне љетње ноћи, а већ се бјаше троје дјеце народило, устаде Марко прво сванућа. Пође к отвореноме прозорчићу и гледа на море.

— Не знам — вели сам себи — свиће ли, или је мјесец помолио! — и стаде размишљати. Најпослије, смисливши се, вели: — Биће да је мјесец помолио, — и још дремљив стоји неко вријеме прислоњен на прозорчићу. У неке успрене и опет сам собом говори:

окоситији — осорнији, грубљи. *запослује* — гони на посао. *окоша се* — бреца се, грди. *загрижљиву* — заједљиву.

— Ево звијезде трепере; ено брод стоји усред мора као закован, нема ћуха од вјетра, тишина је као у леду. — Устани! — одмаче се изнебуха од прозорчића и пође према кревету. — Устани! — Па нађе жижицу и ужге малу лампу. Слаба свјетлост по кући шкиљи, а пред прозорчићем губи се у свитању љетњега дана. Пада и на велики кревет што запрема читаву половицу ниске собице. Осјетивши свјетлост, жена се у кревету протегне сањива и рече:

— Што ти је ноћас? Кад ти не можеш спавати, онда ни другоме не даш да спава! — и обрне се на другу страну.

— Устани! Да си друга жена, била би то до сада учинила — наставља Марко и стоји над њом.

— А што ћу ти?

— Ништа! Ма воља ме је да устанеш! — и стаде је потезати с постеље.

У то се дјеца почну помјештати по кревету, а оно из зипке заплаче. Жена устаде из кревета, прекрсти се, дохвати одијело и лијено се обукује. Дијете из зипке боље плаче. Пође да га смири. Марко поврати се к прозорчићу. У ниску собицу, с поља, навире чисти, свјежи ваздух и по мало осваја је летњим, сивим, свијетлим свићањем и носи собом са шкоља и с мора шапатљиве, бистре гласове љетње зоре.

ужге — упали. *потезати* — вући. *зипка* — колевка. *навире* — улази.

— Нађи ми мараму — изнебуха окрете се од прозорчића Марко и прекиде женину гласну молитву.

Она ћути.

— Ти хоћеш на силу да те тучем...

Антица опет прихвати молити, и убрза пошљедњим „Оченашем", — а дијете из зипке неће никако да се смири. Свршивши молитву рече му:

— Чекај да надојим дијете — и пође према зипци.

— Ти хоћеш на силу да те тучем — понови он љутито и залети се на њу.

— Удри, ниси одавна! — пркошљиво, стријељајући га очима, окрете се она према њему.

Марко је шчепи за главу и потегне к себи, па је вуче према сандуку. Она се отима, но он је шчепи за врат јаче — и, тетурајући с њоме, нагна је на сандук.

— Ту је! Наћи ћеш је у сандуку — говори јој, подмуклим гласом од срџбе. — Чекаш да одем, да се можеш скитати по школу, а? Нађи ми мараму!

А дијете у зипци кричи на вас глас. — Жена послуша, отвори сандук, и пребирући по њему осјећа над собом његов дах. Најпослије нађе је. Затвори сандук, стави мараму на поклопац, и пође према зипци.

Марко узе мараму, пође к орману у зиду, узе из њега скленицу и комад круха и то

прихвати — продужи. *шчепи* — шчепа, докопа. *кричи* — плаче. *скленицу* — стаклени суд, стакло.

замота у њу. С прага, прво но ће да изиђе, запријети јој:

— Да се не макнеш од куће!

Марко оде на море; оно двоје, јаче дјеце с прага гледа за њим, па док замаче, изиђу пред кућу, да се играју у пуној свјетлости дана. Антица у кући доји своје чедо, мири га — и успављује. Кад га је успавала, изиђе пред кућу, да опере робу. Повуче се у хлад, прама дјеци, да су јој на догледу. Радећи снатри, и тако јој вријеме брже пролази... Давно је већ на шкољу, и увијек овај исти начин живота. За право рећи, она друго не би ни тражила, да није везана уз човјека који јој не да̂ нигда мира и држи је под својим јармом. А свему је сама узрочна, и та је мисао највише изиједа... Згријешила је проти својој вољи, па треба да изврши покору. А сто пута упитала је саму себе: како се могло то догодити, кад нигда, ни у највећој самоћи, на шкољу, није га пожељела?

И радећи премишља, — а по пучини бродови, уз пријатан лахор, једва миле, — но не сврaћају у „велу увалу“. Пролазе, и собом носе њене другове из дјетињства и младости... Ко зна гдје је сада онај мрки морнар из Леванта, са оним првим осмијехом, што јој се у мождане усјекао и гледа га пред собом, као искру кад у тами сине! — Оженио се! Ко зна хоће ли већ игда на шкољ сврaћати?

робу — рубље. *снатри* — машта. *узрочна* — крива. *изиједа* — једе. *изврши покору* — драговољно испашта. *мождане* — мозак, мисли.

А што ради оно младо чобанче, што се с њим, иза купања, у заклоници, на испрану жалу испружена, с ногама у мору, сиграла „мужа и жене“? Чула је у селу, да пише да му је у Америци добро, но свеједно да жуди повратити се. Поздравља све, који за њ упитају, и пита: је ли још обилат лов срдјела око рата шкоља. За њу не пита! — Ко зна зна ли да се удала за Марка!...

А бродови по пучини, уз пријатан лахор, једва миле, а не свраћају. — Простирући Маркову робу да се осуши, Антица погледа у једра им, па прострвши је унић̂е у кућу. Заложи се крухом и млијеком — и, узевши из зипке чедо, изиђе из куће, и крене узбрдицом ка врху шкоља. Оно двоје дјеце, што се пред кућом игра, пожури за њом.

На највишој равници устави се и сједе под стари посрнуо морски бор, што одавна пркоси времену, и чије гране, свинуте од удара вјетра, окупљају се од стране затишја.

Сједећи под њим, доји своје чедо, а како је уоколо тишина, лијепо се чује лакомо дјетиње сисање. Јутарњи лахор престао је, па лађе по пучини чекају свјежи маестрал да дуне, да их напријед потјера; а око рата рибарице страже рибу, док с краја рибари, опасани дебелим конопом, с натегом потежу мреже. На ономе крајноме рату, што је на догледу, сигурно и Марко с друштвом потеже. — Да га се не боји, сишла би доље к рибарима, помогла би им и разговарала би.

свеједно — ипак. *страже* — пазе, чувају.

Још се осјећа јака и пуна живота: ужива у своме здрављу — разлетјела би се по школьу; али која корист, кад је самоћа убија! А како би лијепо било, да је само своја и слободна, да може ићи где је воља! Пожурила би доље к њима, и сигурно међу њима нашла би некога с пријазним осмијехом: и умирила би се... Па онда би помогла уморном друштву потезати мрежу, гледала би у њихове тешке руке, у топли зној, и осјетила би оно њихова, мушкога, што у животу носе.

Колико људи она познаваше, што на школь свраћаху забринути, у најжешћему кријесу, да воде потраже; уоколо све гори, воњ просушене смоле из борова јако одјелито се осјећа, а жало и стијење пеку — из њих врућина удара и засљепљује очи — жеже; а она им пружа врч хладне воде, да жеђу загасе. Пију — а она чисто ужива слушајући како лакомо србу... — „Хвала!“ — веле јој, кад би се сити напили. Па онда би им се очи сукобиле, и пријазан осмијех јавио, као да се одавно познају. И мал' да не сваки дан неко дође и пође; — а први се враћају, и све тако...

Свега тога могла је да се науживa, да је слушала свој сопствени животни нагон, једини што јој је био вјеран; да се није обазирала на свијет и његове навике: зар да свијет боље од ње саме познаје њену вољу?

Тако дуго стоји и забавља се са својим мислима; — а што би од ње било да њих нема?...

пријазним — пријатним. *кријесу* — жези, припеци. *одијелито* — нарочито.

дјеца се око ње весело играју — а у то и маестрал јавља се; поступно пучина је набранија, живља, модрија, а свјежи лахор, као дах живота у омари, долази јој у сусрет; лађе се на пучини крећу, а у гранама старога бора замећу се меки звукови...

Маестрал носи собом свјежину, живот — и она осјети у себи животну сласт; хтјела би пожурити доље к рибарима, али се боји свога човјека, — њега се боји, који јој је младост и живот заробио, а ништа јој за то у замјену није дао...

Пред сутон сједи Антица пред кућом и ишчекује Марка. Чуди се што га још нема, па гледа преко мора у стазу преко брда, надајући се да ће се из села помолити.. Чека га већ дуго, — а нема га. Стрепи, јер онамо далеко, преко мора, у недогледном простору, гомилају се облаци; натискују се, као да из морских дубина долазе. Прво времена утишао је маестрал и настала потпуна тишина. Овај подмукли тајац у љетњему дану не слути на добро. Антица чека и немирна је, кад сунчеве свјетлости нестаде за облаком. С оне стране отворена пучина измијени намах своје обличје, а противна страна још се одразује свијетлом ведрином. Још неко вријеме трепери та свјетлост, па се поступце гаси, и облаци освајају комад по комад ведрине, као да је прождиру. У брзо, море и земља изједначише се у оловастој сивој боји, једнакој

набранија — ускомешанија, немирнија. *одразује се* — одсева, одблескује. *поступце* — поступно, мало по мало.

као што је стијење прекоморских голети. Марка још нема, а невера очигледце пријети; наслућени хла̀дни западњак наједном јако дуне, море се наје̏жи и јаче помодри и силни шум затутњи, из даљега, у простору. Антица у бризи разгледа пучину, па кад угледа на мору чамац, наслути у часу да је Марков; затвори нагло врата од' куће и побрза ка увалици. За њом потркује оно двоје дјеце, те све троје хитро дође на жало.

А олуја на мору већ је захватила мах. Антица упиљи поглед у нападнути чамац, али већ ништа не разабире, само јој се у ушима ори шум олује...

Чамац, силом гоњен, јури прама шкољу, напире се да ухвати прву увалицу, али вјетар је жесток, гони га доњему крају шкоља. Антица изнебушила се — не зна што ће. Очи су јој упрте у чамац, трза се, примиче се к мору, да боље види, и опет се одмиче, — најпослије пожури шкрапавом путањом крајем мора прама доњему дијелу шкоља, нека је ближе чамцу. У то неколико чобана и тежака, што су били раштркани по шкољу, угледавши је саму, а наслућујући несрећу, пожури к њој. Сви упрто гледају у чамац и један за другим прате узастопце Антицу.

— Гледајте како вјетар мота једром... Растргнуће их! — опази млади рибар из друштва.

невера — бура, олуја. *напире се* — усиљава се, упиње се. *изнебушила* — изненадила. *упрто* — упорно.

— Луда, што их не спусти... Што ће му једро? — рече као за се стари рибар, што је ходио одмах иза Антице.

— Марко, Марко! — на гласове одазове се Антица, и пожури, као да може своме човјеку у помоћ притећи.

Али олуја не попушта; небо се натуштило, рекао би сад ће пљусак ударити, — а једва неколико крупних капи постранце шиба их у лице. — А сијева са свих страна — чамац очигледце не може да ухвати краја.

— Ено му је растргла једро! — повика на вас глас млади рибар, звјерајући живо очима, у правцу нападнутога чамца, и настави: — Гледај, сад га вјетар по вољи носи. Биће да му и крмило већ не служи!

Антица, гоњена језивим страховањем и црном слутњом, коју олуја повећава, иде напријед; но доспјевши на крајњи рат шкоља, нема куд даље — устави се; вјетар је удара са свих страна и замеће се с лаганим јој одијелом, двоје дјеце чврсто је држе за скуте, а уоколо ње окупило се друштво. Свима се на лицу види зебња и брига, сви су прожети једном мишљу — наслућују несрећу и већ је очима гледају.

— Гледај, ено ми се сад учини, Марко има весло у руци!

— Одапире се свом снагом... но није могуће, силан је вјетар...

постранце — косо. *замеће се* — титра се.

— Марко, Марко! — кроз сузе виче Антица, угледавши свога човјека у чамцу гологлава, раскострушене косе, како одмиче од школьа и жури у отворену побјешњелу пучину. Али њен глас и јаук дјеце носи вјетар, далеко, у натуштени простор, и губи се у шуму олује. А неће да пада пљусак, да убије вјетар и море!

— Зло је! Олуја носи према „Пропаду“, — пријегорно рече, у вјетар, стари рибар. И сутон је данас ранији, чамац у њему изгубио се, — а олуја не попушта. Већ сви виде несрећу, па се Античину плачу придружише и двије жене из друштва.

Гледају у празан, потамнио простор, а у ушима ори се олуја, прелијета им преко главе, и одзвања се силном хуком и ломњавом у боровој шуми у доцу. Чекају још неколико часова, а тада се јави стари рибар:

— Није друге, 'ајдемо натраг, па док се мало слегне вријеме, поћи ћемо с лађом за њим...

— У руке божје! — одазове се жена му. — Помолимо се — и прва се прекрсти.

— 'Ајдемо прво noћи!

Антица се не миче с мјеста, гледа у простор у правцу вјетру, али не види но запушицу и празну недогледну пучину.

— 'Ајдемо! — понови стари и ухвати је за руку. Враћају се истом путањом, а у путу хвата их мрак, — и хвата се киша. Антица се погдјекад натраг обазре у ноћ; жене

раскострушене — разбарушене. *одзвања се* — одјекује. *слегне се* — стиша се. *не види но* — види само, једино. *запушицу* — дим, прашину.

носе дјецу јој у наручју; — а једном бјеше и мјесец помолио, и прве зраке заиграше на немирној пучини. Пожуре, да чим прво у „велу увалу“ стигну. Послије кише поче да ведри, а кад дођоше у увалу, нађоше је још зањихану, око рата јој бучи море, но нема оне првашње силе, а мјесечева свијетла зеленкаста пруга из отворене пучине игра на валовима и допире све до на жало.

— Почекајмо још! — вели стари рибар.

— Ванка има још мртвога мора колико год хоћеш — одврати млади друг му.

— Море вара...

Почекаше још неко вријеме, док се валови око рата понешто смирише, — па се укрцају у лађу на четири весла. Сви се укрцаше, само што остаде жена старога рибара, којој Антица остави на бризи оно двоје дјеце и замоли је да погледа, док се она поврати, на онога што је у зипци остао.

Веслачи с натегом, што брже могу, веслају правцем куд је чамац, гоњен олујом, јурио. Море је још усколебано, премда је вјетар пао, па лађа граби и љуља се на валовима, — а мјесечева свјетлост поиграва по пучини и, у одмацима, захваћа веслачеве главе. Још тутњи из далека, а по увалицама, враћајући се, валови са жала, бучећи, котрљају пијесак.

Жене и чобани моле, а веслачи се напиру да чим брже прођу поред крајњега рата

зањихану — усталасану. *ванка* — изван. *мртвога мора* — мора које ветар више не узбуркава, али је оно, раније ускомешано. још узнемирено. *напиру се* — упињу се.

од школа. Кад га минуше, прво но ће даље да веслају прама школићима, куд је чамац јурио, опочинуше; ослушкују и разгледају уоколо — и, увјеривши се да се море стишава, а вјетар да је сасма попустио — кренуше даље.

Возе, да дођу на доглед школићима. Први их назрије млади рибар; држећи у руци весло исправи се.

— Ено — вели — „Пропада", ено „Медвједа", а за њима су „Близанци". Тек дахнуше на сред мора, па пожурише прама њима. Већ је мјесец подалеко одскочио и ведрина освојила; свијетле, зеленкасте мјесечеве пруге нестало је с пучине, — сад се његова свјетлост обилато у недоглед разлијева. А лађа одмиче; чују се замахаји веслача и по која набачена ријеч из друштва. Кад се лађа примаче „Пропаду", жене умукоше посвема, још се чује само хитро ударање весала; а чим су ближе, језива их зебња у животу подилази, па жене и чобанчад тискају се ближе једно другоме. Гледају школић „Пропад"; лежи као неман на мору, косе хридине надигле се над пучину, а испод њих море је тамније боје, избочите стијене свијетле се у мјесечини, а гудуре су у тами; врх му је сур, од увијек гô, само што између процијепа са острога стијења расте гдјекоји жбун, погнут од удара вјетра, а закржљао од морске посолице, испод чијег лишћа при

опочинуше — застадоше, одморише се. *неман* — хавет. *хридине* — камење у води. *избочите* — испале. *процијепâ* — пукотинâ.

земљи крије се оштра, сува трава. А уоколо њега у мору осуле се мрке шкрапе, око којих од увијек кркоће море. Мало ниже поред њега лежи „Медвјед“, а испод њих, кроз уски тјеснац, назиру се „Близанци“, једнаке величине, један до другога, са уоколо сијасет шкрапа — сури, голи, на ударцу вјетра, чије голети за олује топи море. Испред њих, као испред морске страхотиње, устави се лађа; чељад се до три пута прекрсти — и стари рибар подиже с главе своју капу. Па опрезно примиче се лађа ка хридинама; чељад упрто гледа у дубину испод њих, а кад из гудура изненада што зацвили, јежња их подилази по свему животу. А није ни чудо! Толико страхота чули су причати још из младости о овим шкољићима. Од кољена до кољена преносе се приче о сломљеним бродовима о ове суре хриди: овдје море напада своје жртве, да их уништи, прождре; а у одмацима, и за најбоље тишине, изненада, вал пљусне о хриди, — и морска птица, из тмице, што се по гудурама од сунца крије, у дубокој ноћи јави се, као да нариче...

Дуго, милећи по утишаној пучини, плове уоколо, и у обилажењу око шкољића пролази кратка љетња ноћ. Мјесечева свјетлост блиједи и звијезде трну: неопазице иза свијетле ноћи јавља се дан. Али га чељад у себи лијепо осјети, — а кад лађа уђе у тјеснац између „Пропада“ и „Медвједа“, свјежи

јежња — језа, дрхтавица. *тмице* — помрчине. *неопазице* — неопажено.

лахор дотаче им се лица и собом донесе што их освијести од страхиве ноћи. Веслачи не журе, —ај ош је то мјесто, да га обиђу, — као да чекају да боље расване: страховит је тај тјеснац, ни староме рибару није мило ноћу у њ заћи. Али је и у њ већ зашла прва зрака свићања, па се по хридима, шкрапама и мору просула једнолика, јасна свјетлост.

— Ето даске пливају по мору — опази млади рибар, и исправи се. — Веслај полако... Ено, оно је човјек пред нама!

Веслачи оставише весла — и исправише се. Чељад у лађи, дижући се с мјеста, задржаше дах.

— Је! — потврди стари рибар.

Сама лађа доплови до мртве љешине. Мртвац наузначице лежи између шкрапа: коса му се расула, па по отворене очи упрте су у простор, лице суре боје, као и све ствари уоколо, а како га море лагано подиже, чини се да главом себи зове. Неки у лађи трну од страха; хтјели би да не гледају у љешину, но очи им бјеже на њу, као да су затрављени.

Ено, сада лађа пролази поред љешине, сада ће је дотаћи весло. — У тај час млади рибар подиже весло из мора.

— Мртвац је ту, а ми што да радимо?— јави се први стари рибар.

— Мртав је — понови њих неколико, једва дочекавши живу ријеч. Па сви наједном тргоше се из мука: слабији се крсте и Богу

наузначице — на леђа. *па по* — у пола. *затрављени* — омађијани. *мука* — ћутања.

моле, а јачи се договарају како да Марка из мора извуку. Бацише му коноп око тијела испод назуха и, привезавши крајеве накратко за лађу, полагано веслајући, вуку љешину за собом — и изилазе из тјеснаца. Изишавши на отворено, доплovише до у увалицу „Медвјед“, гдје је лађа могла пристати. Први стари рибар стави ногу на крај, за њим искачу остали, само остаде млади рибар; отле до на жало довуче Маркову љешину и предаде је староме. Стари је помоћу веслача извуче из мора и положи на бијело, још влажно жало. Гледају у мрца: у његове мокре расуте косе, надувено лице, очи упрте у празно, у укочене ноге, око којих скупише се ногавице танких гаћа, — и у велике помодреле израњене руке. Неко вријеме као да се свако забавио својим мислима, говоре тек по коју испрекидану реченицу. Али стари смионо замѐтне разговор, као да није ту мрца, па и остали слободније одахнуше. А кад се прве зраке љетњега сунца помолише и весело заиграше по пучини у хиљаду пламичака, људи се почеше договарати што да ураде. Договорише се да код мрца остану у двоје да га чувају, а други да се поврате и пођу у село, да јаве властима што се догодило.

Антица мало по мало разабире се, као да су јој свиҍање и сунце донијели мир. И сама се чуди како се то с њом могло догодити; док је олуја бјеснјела и док је гледала

израњене — рањаве. *смионо* — смело.

у нападнути чамац, тргала је брига и бол за својим човјеком; послије у ноћи моријаше је сумња што се с њим догодило, а сада, када га гледа пред собом мртва, испружена на жало — између морске лажине панесене од ноћашње олује, — ето се примирила и не може да мисли на његову несрећу, већ јој мисли и нехотице скрећу другамо. Паде јој на памет оно нејачи, које је предала жени старога рибара, а са зебњом и страховањем сјећа се дјетета од сисе, што је у кући у зипци остало; — и све упорније та је брига заокупља, па жели да се чим прво кући поврати. И хтједе да своју мисао људима изрече, но погледавши на мрца застидје се и не проговори.

Међутим, чељад се опрема да се поврати, а завлаче, јер никоме није мило остати код мрца: рађе би се повратили својим кућама. Најпослије се нагодише: млађи ће остати, и онако дуго неће чекати: они што пођу, вратиће се тек што сеоске власти обавијесте. Ред је ићи, — Антица то зна, и није јој жао. Дапаче она у себи осјећа жељу, да се чим прво кући поврати, и ту жељу не може никако да у себи утуче. Потајице она јој се јавља, и ноћашњу страву и зебњу и тугу у спокојство преобраћа; — сили се да скрене мисао на мртва Марка — и гледа у њ; али све узалуд.

лажине — траве. *другамо* — на другу страну *завлаче* — одуговлаче. *нагодише* — угодише, споразумеше. *тек што* — чим, како. *дапаче* — шта више. *утуче* — угуши.

Ено сада му је сунце главу захватило и освијетлило је, — а са сунцем однекле долетјело је сијасет ситних бића, што уоколо лепршају и зује, — и на његово освијетљено лице налијећу и једнако зује... Антица зури у његове ледене, празне, на по отворене очи и ослушкује зујање, но не може да се гане. Мисао јој се навраћа к дјетету што је од јуче само у кући остављено; — биће гладно... плакаће, може бити да му се што зла догодило? И она, гледајући у мртвога Марка, не мисли но на своје нејако чедо...

А Марко лежи на влажну жалу, непомичан, мокар; зраке сунчеве као да хоће да га исуше, угрију; пред њим је ноћашњом олујом освјежена, ведра, пространа пучина; игра се у сјају; шапатљива, дахће, као да у себи носи сијасет живота — пучина што је и њега отхранила, којој је вјеровао, с којом је живио, и која му је одједном живот однијела — а сада мирна, спокојна, пуна живота, безазлено као насмијано чедо у сунцу игра се... Антица погледа у отворену пучину, по којој лагано, сушећи једра, лађе миле: јаче осјети у себи вољу за животом и вољу да чим прво своје дијете види, да му гладну пружи своје груди, да га надоји — и очима и свијешћу захвати, уједанпут, цио њезин школ...

— Укрцајмо се! — јави се стари рибар.

Антица се трже, и у задњем часу снађе се, приступи мрцу, клече предањ и дотаче се

зури — гледа. *снађе се* — дође к себи.

устима влажнога му чела. Сили се да заплаче, да над њим дуље остане — то и други раде — но не може; на устима осјећа додир његове празне, мртве пути, бесвјесно рука јој бјежи к устима, да тај додир отаре са своје живе пути, — да га уништи...

— Укрцајмо се! — понови стари рибар и погледавши у љешину рече: — Нећеш га оживјети; — Је ли било мору онолико вјеровати! — настави као за се.

И лађа крене — и изашавши из тијесне увалице на отворено море весело заплови у пучину сунцем обасјану...

Иза одуље вожње наш чамац пристаде на жало „веле увале". Додијало ми сидјети на једноме мјесту, па једва дочеках да ставим ногу на школ. Протежем се на жалу, а већ ми веслачи показују стару Антицу. Ено је мало даље од нас: рибарима помаже солити срдјеле што су их ноћас, помоћу лађа „свјећарица", ухватили; сада их у барило слажу. Она сједи на камену до барила и на редове сипа со. Гологлава је, а сиједе дуге косе неуредно су јој оивичиле старачко лице. Док ме угледала, диже се и снажним гласом, што иза себе оставља дубоки звук као јека, поздрави ме и погледа у очи.

— То је Антица! — помислим у себи и погледам је боље. У први мах усјекоше ми се у памети дуге сиједе косе, зарасле обрве

пути — тела. *одуље* — дуже, подуже. *барило* — буренце. *док* — кад, чим.

и јаки, још здрави зуби; па онда лице сунцем и посолицом осуто, али још пуно — и нехотице погледах на шкрапе што преда мном из мора вире.

— Сједите, немојте ради мене... и прекидох, стидећи се што се старица испред мене исправила.

— Не мари, ви сте ово први пут дошли на школ, а ко дође ваља да се најпрво са мном поразговори; је ли тако? — обрне се рибарима.

— Остарјела си јур — опази један времешан рибар, слагајући срдјеле. — Знате, има јој преко седамдесет година....

— Збиља? — рекох ја, и ако сам знао за то.

— Не знам право — одговори старица,— али се добро спомињем: видите ону шкрапу доље у мору? — И руком показа на њу. — Кад сам била дијете, нијесам могла никако до ње, ако се не бих изула и подигла скуте, а ето сада фала Богу може се сувим.

Старица климне главом и сједе, извинивши се да ће брзо довршити посао, па ће ми онда показати манастирске развалине гдје сада она живе.

Док су рибари посвршавали посао, ја сам се заклонио у хлад — и подао се небризи. У одмацима, пљећи испред себе у свјежу пучину, допираше до мене њихов разговор. А сунце очас освојило и море и школ, и топли дан убио јутарњи свјежи сјеверац, — па настала тишина.

спомињем — опомињем, сећам. *очас* — брзо, за час.

Око ручана доба, рибари, довршивши посао, наложише ватру, да испеку на жеравици преостале срдјеле. Оштри воњ пецива голица — а пламен се и не види у пуној свјетлости дана. Када испекоше рибу, позваше и мене у хлад, испод једне лађе на жалу, и тако се — вадећи срдјеле из жераве — опет нађох међу њима.

Залажући се разговарамо, а школари су уопће и превише разговорљиви, као да су то од мора научили, па ме обасуше питањима, и чуде се што сам дошао у ову пустош. А ја се драговољно подадох разговору и пријатно ми је у њихову друштву.

— Наздрави Антици! — боцне старога Андрију онај времешан човјек, који је сада до мене сједио, опазивши да се стари за врч машио. Стари се чини невјешт и нагна врчем да се напије — док онај изнебуха надода:

— Био би је вјенчао, да је она хтјела... Зар не, стара?

Антица не одговори, а стари Андрија, одложивши врч, погледа је, као преко воље, па, споразумјевши се очима са старом, рече:

— Пусти га нека говори... Проћи ће му...

— Видите — настави онај човјек, хотице пречувши ријечи старога Андрије. — Он би је био узео, но она није хтјела... А познавали су се још од дјетињства... Знате, оно наше школарско дјетиње познавање на

школари — острвљани, становници острва. *одложивши* — одмакнуши. *хотице* — хотимице, навлаш.

жалу, иза купања... Ја не знам, ма послије Маркове смрти није се хтјела већ удати...

— Па како је живјела сама? — прекидох ја.

— Да, сама!.. — одужи он и насмијавши се од срца погледа у стару.

— Кажи господину све што знаш — умијеша се Антица мирно. — Није у томе зла!

— А што ћу казати? — попусти он. — Она је, ваља рећи истину, мајка овога шкоља. Бијаху јој мили људи — нadoda лакше — али то су њезини посли... Напиј се, стара!

Антица послуша и напије се, па, отрвши дланом уста, рече:

— Како је да је, живјела сам на свој начин, својом вољом, и не кајем се... А да сам друге слушала, било би ми као и прво, док је Марко био жив... Ма све једно... дођите да вам покажем стари манастир.

Антица се диже, па пође преда мном.

Идем за њом, а друштво гледа за нама; нико се не миче да нас испрати: сунце је освојило шкољ, а маестрала још нема, па је вруће; а рибарима није ни мило ходати.

— Уђите! — рече ми стара, кад стигосмо. — Ово је сада моја кућа.

Нађох се међу старим развалинама, чије је испуцане зидине оклопио бршљан, а из процијепа висе дуги, жути цвјетови; док уђох неста ми испред очију оне пуне, дање свјетлости, а у себи осјећам нешто старинскога,

отрвши — обрисавши. *оклопио* — обухватио. *дање* — дневне.

празног . Тијесне ћелије, мрачни ходници још се разазнају; газим по сувоме тлеху, а кроз прозорчиће, тек што би главу помолио, долази с поља весела дања свјетлост, но не може да продре пуна у унутрину.

— Овдје станујем — чујем за собом старичин глас — а тамо спраћам моје двије козе и живо... А збиља да видите магаре што сам га ухватила отраг неколико дана — рече ми живље и прође преда ме.

— Уђите за мном...

Из тамнијега дијела развалина униђох у свјетлији, већ посвема порушен. Кроз пукотине посрнула зида назире се море и чујем да се маестрал јавља, — а у зиду расте дивља смоква, — Бог зна откуд је амо донесена? — и весело пружа своје лишће у свјетлост поврх зидина.

Магаре ме стријеља својим једрим сјајним очима; оно није онакво, као што је под теретом: покуњено, трпељиво, већ је живо, окретно и улизане длаке.

Старица је разговорљива, па ми прича што је знала о животу фратара овога манастира, но ја је прекидох; занимало ме оно дивље магаре, желио сам чути како га је могла старица, онако јака и окретна, савладати.

— А знате ли како их хватам у *лац*? — претрже причање, разумјевши да ме то за-

---

тлеху — поду. *унутрину* — унутрашњост. *сараћам* — смештам, затварам. *отраг* — пре. *улизане* — светле. *фратара* — калуђера (католичких). *лац* — замка.

нима. — Овога сам ухватиза натраг мало дана, стога је тако дивљи, поносит. О умекшаће се.

Старица се приближи, да га помилује; но оно мигну једним увом, и поче кроз ноздрве силно фркати.

— Пустите га...

— Још је поносит! — А први дан не хтједе се ничега устима дохватити. А да знате како се трзао у *лацу*; једва сам га савладала.

— Продаћете га?

— Нећу, оставићу га за расплод: јак је... Ма да причам како се овај преварио. Има их још неколико по густим шикарама шкоља... Бог зна како су се расплодили... Кад суша затегне, најзгоднији је лов на њих. Направила сам лијепо од чврста конопа *лац* и ставила га пред велику каменицу бистре воде, а од свуда с других страна до ње запријечила приступ. Биће да их је љуто жеђа морила: — неколико пута заједно у тројицу долажаху пред каменицу; сумњиво се обазиру, напели уши, фрчу из ноздрва топлију пару но је љетње сунце, потискују један другога, али никако да прођу преко *лаца*. Но даномице врућина је све жешћа, гори.. ни маестрал не пири, за два три дана узастопце ни роса не пада, а сигурно по цијеломе шкољу нигдје ни капи воде... Еле, баш једнога од тих дана, у пукло подне, сакривена чекам, и држим крај од конопа... Ето

расплод — пришлод. *шикарами* — шипразима, шумарцима. *каменицу* — камено корито. *конопа* — конопца, ужета. *у тројицу* — троје заједно. *даномице* — из дана у дан. *у пукло подне* — у само подне, баш у подне.

их гдје долазе: једнако сумњиво се обазиру и потискују један другога, док изнебуха овога ухваћенога она двојица не потискоше у *лаџ*... Ја потегох што сам боље могла, а оно двоје, док им друг паде, — побјеже. Послије га увезах конопима, па га оставих да гладује, док смалакса... Е, није се добре воље предао, ма пашће му сила, баш као и мени — старица заврши живо. Па онда наједном као сјети се: — Заборавила сам вам понудити чашу млијека — говори ми, па, не чекајући одговора, пође кроз једна вратанца у свој одјелит стан, што по изгледу негда бијаше сигурно манастирска капела, да узме чашу. Вративши се, опрезно отвори ограду и пусти ме ванка, а она за мном журно изађе. Магаре дотрча до ограде, па, видјевши да не може изићи, уприје у нас своје једре, пуне свијетле очи, у чијим зеницама одбљескује сва ведрина и слобода пустоши усред мора; па се нагло окрете и хитнувши се задњим ногама бијесно се устрча уоколо ограђена простора.

Изилазећи осјећам да је маестрал духнуо. А кад изиђосмо пред манастир, дође ми у сусрет свјежи лахор. Пучина оживјела, модри се живо, а на њој игра сунце; борови уоколо избијају јаке звукове пуне живота, весеља, и над нашим главама пролијећу у ведри простор... А шкољ валови, пјенушећи се, оивичише чистим, бијелим порубом... Сједећи под боровима, истински осјећам свјежину живота, а у памети од свих утисака из манастира остадоше ми живо усјечене свијетле очи за-

робљена магарета. Помислих: колико мора да чезне за свијетлом, простором и слободом! И чињаше ми се немогуће да ће се игда припитомити, и под теретом трпељиво подношати над собом туђу, господареву вољу... Старица попође мало и оштро звиждну неколико пута. До мало иза борова покажу се двије козе — иду мирно и слободно прама нама. Прва, јача, кад ме спази устави се, па се обазрије ка оној другој слабијој; часом стоји сумњиво гледајући у ме, као да мисли би ли напријед пошла; — али, кад је чула старичин глас, слободно приступи к њеној руци. Јача трпељиво пусти да је старица помузе, а затим се обје повратише окле су и дошле...

Срчући топло млијеко, ослушкујем хармонију морскога шума и затресених борових грана, и разговарам са старицом, као да смо стари знанци.

— Како сте могли тако весело провести дане иза мужевље смрти? — упитам је, жељан из њезиних уста чути оно о чему су ми толико пута приповиједали.

— Ако ћете да вам право речем, од тада и знам што је живот — одговори старица очито искрено.

— Могли сте се удати за онога...

— За старога Андрију мислите... То је добар човјек; познавали смо се из дјетињства — благословени они дани! — Послије је пошао по свијету, нешто стекао и настанио се у селу. Али, гоњен жељом за шкољем,

направио је и овдје кућицу... Остали смо добри пријатељи... нађемо се често... А да смо се вјенчали, брзо би додијали једно другоме... Имала сам с њим и једно дијете...

— Колико сте их у све имали? — прекидох је.

— Седморо — одужи она премишљајући: — троје с покојним Марком, једно, како вам рекох, с Андријом, а троје... нећу их ни спомињати, и онако им очеве не познајете... Ма немојте мислити да сам запустила своју дјецу: све сам их једнако одгојила, сви су били од моје крви...

— А куд су вам дјеца?

— Раштркаше се једно за другим по свијету... Ко зна гдје су сада?

Антица часом умуче, но затим одмах настави:

— Није ми жао што одоше: нека живу својим животом. Што би код мене? Нека се широм свијета плоде... Они су отишли, а ја сам остала... Колико сам младости у своме вијеку видјела на овоме школу... а, што ћу тајити, колико их љубила? — па сви одоше... Некоје видим, враћају се већ стари... други опет Бог зна куд су остали? Сваки дан мјесто њих долазе млади, — но ја сам остарјела...

Часом се замисли, па настави:

— Баш као ластавице што праве гнијездо у ходнику овога манастира... Муче се, кидају

у све — укупно, свега. *одгојила* — однеговала.

од својих уста залогај, да одгаје своје младе, и онда су највеселије, цвркутају у напону живота, а нејач им одговара... Па кад млади нарасту, излете из гнијезда и нестане их. Бог зна куда, далеко преко мора... Зар они послије питају куд им је мајка? — Ма ето, прекине за час низ мисли: ни ја не познајем ни оца ни мајке!... И настави: — Па стари пар опет се амо врати; и тако иде, док их негдје не снађе смрт, а онда је свему крај! — доврши старица тишим гласом.

— Али вам је жао умријети? — опазим ја под утиском последњих ријечи, осјетивши тугу у звуку гласа старичина.

— Да ми није жао? Нека ме овако старе, само да ми је живјети! Да је могуће увијек живјети!...

Старица доврши и гледа ме, као да очекује од мене да продужим разговор, но ја се подадох својим мислима. Овако у самоћи, пред отвореном пучином, снажно и схватљиво утјецаше на ме њено причање. Њен цио живот гледам пред собом, и учини ми се тако једноставан и природан, да ми ништа пријекорно не паде на памет. И мислим: она се подала животу на вољу, па је он вјерно носио кроз цио вијек; она и не зна што је то трагика у живљењу, и проти вољи живота све јој је ситно и смијешно, а само смрт јака је, да јој живот уништи — и она, једино, старичина је трагика...

Чини ми се да старица, гледајући у отворену пучину, сада о томе снатри, а трже се,

кад одоздо угледа старога Андрију гдје к нама иде.

— Ево га к мени — вели — биће да му је што потреба. Диже се и пође му у сусрет. А он, и не гледајући на ме, рече јој:

— Дошао сам да те зовем, да ми помогнеш простријети мреже.

— Хоћу одмах, старче мој! — потапкавши га по рамену одговори Антица, и погледа на ме, па се насмија.

Ја се дигох, па пођох за њима. Стари Андрија остаде код своје кућице, а она ме испрати до у увалу. Пробудих веслаче и поздравих старицу, па се укрцах у чамац. Излазећи из увале у отворену пучину, пожалих што остављам школ, а још више жаљах што се по свој прилици растајем за увијек са старом Антицом. Што је то што ме тако уз њу веже? Не могу да себи одговорим: само знам да је моје очи траже, да је посљедњи пут поздравим. Машем јој шеширем, а она ми одвраћа бијелом марамом. Гледам је прислоњену уз бор самац, на удару вјетра, раскиданих грана, посрнуо, — а пред њом на врућему жалу рибарева дјеца, прогорјела као земља од сунца, скачу и усрћу у валове; — и све је гледам онако прислоњену уз онај бор самац, док чамац весело не заплови у свјежи маестрал, на отворену пучину.

усрћу — срљају.

ЈЕЛКА

Неколико је дана, што она не гледа на пусто море: притиснула је болест, па не може у цикнуће изићи пред кућу, да се умије, очешља и поздрави сунце на истоку.

И нема наде да ће оздравити, па још, док је у животу, жупник јој носи свето отајство и пошљедњу утјеху.

Разговјетно низа село бречи звонце, дрхте у јутарњој ведрини тињајући пламичци воштаница и скрушена чељад, у путу, пада на кољена пред живим Богом...

Јелка млада, још предљива, осјетила је у себи заметак љубави оне љетне вечери, када је он, у друштву, жедан дошао у двор, да се напије њихова вина. Младост заситивши се запјева у по грла. Дјевојка је сједила пред кућом под мурвом, у мјесечеву осјену. Наједном пјесма утиша и бјаше јој жао што престадоше пјевати, но у то он к њој приступи и сједе до ње.

у цикнуће — у свануће, зору. *жупник* — парох, свештеник (у католика). *свето отајство* — причешће. *бречи* — звони *предљива* — плашљива. *мурвом* — дудом. *осјену* — сенци.

Од вина раздраган нехотице зближи се. Дјевојка успрене и зеру се поодмаче. Младић се примири и некако уозбиљи. Стајаху тако подуже засјенути, док је љетња, топла ноћ весело одмицала. Дјевојка науми поћи на почитак, но он, да је зар заустави, рече јој:

— Ала се је расплакало нечије дите!

— Оно је Маријино — одговори она. — Бидна сама је, а веле ти се с њим напатила.

— Јадна ти је и њена младост! — сажали младић — Нигда јој муж неће из Америке симо.

— Исто јој пише — ко за се рече дјевојка и диже се. Глава јој ублиједи у мјесечеву свијетлу и чињаше се одјељена од осталога тијела.

И он се диже:

— Идеш спати, чекај! — погледа је у лице, изнебуха ухвати за руку. — Видиш, ја не бих могао живити далеко од своје жене — говораше јој као у шали. И хтједе да јој још нешто рече, но дјевојка му се истрже из руку и пође у кућу.

Младић плати за се и за друштво, па кад кренуше својим кућама запјеваше на вас глас.

Дуго је вријеме од оне љетње вечери, па како је све до његова одласка у војништво брзо прошло!

успрене — тргне се, прену се. *зеру* — малчице. *почитак* — одмор, спавање. *бидна* — бедна, јадна. *симо* — овамо. *ублиједи* — поста бледа. *свијетлу* — светлости.

Били су то дани младићскога уживања, када је живот навирао обома из уста и очију; лијепи дани пуни свијетла и осјени, када су они по увалама око мора, раздрагани, уз обијестан смијех, залагали се крухом и грожђем.

Па иза лијепих дана наступила би млака јужина; њихова ћуд као да би се прилагодила времену, смирени у заклоници опочиваху, гледајући у високе таласе. Њихове душе успављивала је неодређена слатка чежња; из њених великих очију сијала је благост, док је он све тјешње и тјешње к њој се зближавао, као да се боји љутине мора, што тако страховито бучи и к њима нагли.

Ништа их није ометало. И неопажено било би дошло вријеме њихове среће, да њега силом од села не отргоше.

Оногa дана, кад су га у војништво одабрали, она је плакала у потаји, угрожена мишљу на велики растанак. Он пак причињао се весео и, с друговима, цијелу је ноћ по селу калашио, а пред зору поздрави је пјесмом, што је у себи носила обијесни кихот младићскога живота. Пјесма је од сна пробуди и милињем испуни њено осјећање. Још из даљега, кад пођоше, разабирала је његов јаки глас, слушаше,... но онда се сјети да ће га изгубити; можда нигда више неће чути његове пјесме, — нигда, помисли, — и пошто се гласови у ноћи смирише, неодољива

навирао — избијао. *јужина* — ветар, који често дува Јадранским Морем и диже велике таласе (широко). *опочиваху* — лежаху, одмараху се. *причињао се* — правио се. *калашио* — веселио се. *из даљега* — из даљине.

чежња савлада је: као хтјела би устати и за његовим животом, без икаква страха, затркати се у ноћ.

Дани су даље текли мирно у ишчекивању онога дана, кад ће се растати. А мисао на тај дан чињаше, да се они јаче привину једно уз друго: ваљало је сваки час посветити заједничкој утјехи. Па надође и то, да њена мајка бјеше изгубила вјеру у младића.

— Зашто да се моје дите с њим губи? Кад ће се он повратити из војништва? — и свјетоваше кћер да га се клони.

Али она, угрожена мишљу да ће га до мало изгубити, јаче прионе уза њ; — а најпослије и скањивајуће се прољеће јави се у пуном јеку и наступе весели дани.

Није било у селу очију, које би се могле дуље на њима уставити; бјежаху они испред свијета у засјенуто поље, заклањали су се по доцима, на догледу пусте сјајне пучине. А она опет знала је за његов виноград, до мора, у тијесној увалици; хоће му се мјесец дана, да га посвема уреди. Ту у заклоници, а опет пред недогледним морем, често се они састају и двоструко уживају у потајном разговору.

Тако надође, те они не опазише, да вријеме измиче, да се виноград заодјео и жука

затркати се — потрчати. *скањивајуће се* — које долази лагано, неприметно. *доцима* — пољима, њивицама ограђеним слогом од камења. *посвема* — сасвим. *жука* — биљка, која расте у приморју и од чијег се влакна, као и од лана, преде пређа.

процвала, а пољски путеви оивичили се мирисавим цвијећем.

Једнога дана, обасјан сунцем, ходио је он с врха ограде к мору, а она је стајала по дну крај жала. Гледала је како у ходу маше својим обилатим рукама.

— Зашто се трудиш? — јави се она прва, само да нешто рече. — И тако нећеш га тргати.

— А хоћу, ако ме на мору узму.

Прослиједи у ходу, а она полако пође за њим.

Сједоше у маслинин присјенак. По лицу је играло им свијетло и сјенке, и мицаху главом свакога часа, да им сунце очи не засјенује. Младић из увезане мараме извади комад круха и мало печене рибе, понуди и њу, те се почеше залагати.

— Ово је задња коп — рече он преко залогаја, и напије се из тиквице.

Тако стоје, залажу се и погледају се, — а пред њима прелијева се море у свима бојама, и свјежи лахор из борове шуме на махове доноси мирис оцвјетаних џбунова.

Он се први диже и рече као за се: — Сунце јур припиче! — Стресе са себе мрвице од круха, заокружи рукама у празно и стаде га протезавица.

Диже се и она.

— Обоје смо се дали по злој вољи — иза дуљег мука јави се дјевојка.

коп — копање. *оцвјетаних* — цветалих. *протезавица* — протезање.

— Јера си ти увик ухињена — прихвати младић. — А мене је добра воља! — и чисто је погледа у лице.

— Ни ти жа!... — хтједе га прекорити дјевојка, но не доврши.

Младић причини се као да није ни чуо, попође прама врху ограде. А она остаде на истоме мјесту. Но он осјети да она не иде за њим и окрене се к њој: — Дођи и ти! — јави јој се.

Лијено, у сунцу, ходили су по старини, узаном гребљом, једно за другим, између процвјетаних џбунова жуке. Оштар ње вонь стерао се уоколо, и њих двоје разабрано га осјећа. А силна отворена жутина прелијева се у сунцу, зашљепљује их и дражи им очи; чини се, као да цијела ограда плива у жутој, свијетлој боји, над којом јаче одскаче ведрина неба.

Девојка иде полагано за њим и бере цвјетове на дохвату.

— Брже! — јави се он и окрену се к њој. У тај трен она га изненада поспе шаком цвијећа. У први мах обоје застаде и, гледајући се, слатко се насмије. Но он као смисли се, журно покрочи к њој и ухвати је за обје руке.

— Да! — рече раздрагано и у по поругљиво. — *Жука у цвит, а жена у обист,* — и круто јој погледа у очи.

ухињена — неискрена. *ни ти жа* — зар ти није жао. *гребљом* — стазом. *вонь* — мирис. *стерао* — ширио. *разабрано* — јасно. *покрочи* — крочи, приђе. *обист* — обест, бес.

Дјевојка се засрами, спусти трепавице, и трга се да му се из руку измакне, но он је чврсто држи. И држи је, и гледи, и ништа не говори. Па онда јој хтједе завирити у очи, но она их непрестанце стишће...

— Дршћеш! — напокон јој рече. А кад она не одговори, притегне је к себи: — Драгујмо се, и онако нам је за мало! — шапће јој стидљиво и у исти час нагне се над њу и пожудно јој задахне уста и очи својом младићском топлином.

— Ала је липо! — измуца подушено. Па је обујми око паса, скрене с гребље и повуче за собом, међу процвјетане џбунове жуке. —

Осле наступише немирни и страсни осјећаји. Нестаде дјетињега сиграња, а вруће љето, са својим разблудним ноћима, затече их у најжешћем јеку младићске сласти. Доље испод села, на жалу, кришом, у хармонији љетње ноћи, уз вјечити разговор мора и цвиљење попаца, као да у ваздуху непрестанце нешто дрхће — славили су они свадбу љубави.

И надође јесен, с дозрелим, насићеним плодинама, као и њихова младићска страст; дан растанку примиче се, а Јелкина срећа запада.

Иза страсног природног заноса завлада њоме разабрана, страхива мисао; и као што је море долазило све то мркије боје, тако се чинило да се и њена душа у њему тамно

стишће — затвара. *драгујмо се* — милујмо се. *подушено* — загушљиво, нејасно. *обујми* — обухвати. *осле* — од тада, после овога. *плодинама* — плодовима. *запада* — залази, нестаје је.

одразује. Забринута размишљаваше на пошљедице своје неодољиве страсти. Па и весели бал, што га је младост приредила, да се на одласку у војништво још једном разигра, будио је у њој тужно осјећање.

Сједила је до своје мајке, блиједа и невесела; а он, раздраган вином и врућином, вртио се као да хоће да смалакса, да се до сита обијести наужије.

Када је дошао по њу, да и с њом заигра, њезина мајка сјекла га је очима. Но он се није смео, и да забуши њу и друге жене гласно се насмијао.

Дјевојка је положила главу на његово раме и пустила се вући по дворани; а кад је он наглије почео вртјети се и церити се уоколо, рече му:

— Ти си весео, као да не'ш сутра поћи!

Младић није настојао да је утјеши, већ се посвема занио игром и весељем. Она је то осјећала и дало јој се на жао.

А хармоника све то бјешње удара и њени звуци грђе је смућују, па уморна опет сједе до своје мајке, и прати га очима и гледа како једнако мијења дјевојке и махнито, знојем обливен, врти се по запрашеној дворани. Па се подаје снатрењу, док је мајка не повуче за собом. У ходу кући још до ње допиру весели звуци хармонике. Слуша и ми-

---

одразује — огледа. *бал* — игранка. *смалакса* — малакше. *наужије* — наужива. *смео* — збунио. *забуши* — превари. *снатрењу* — размишљању, маштању.

сли: — Зашто је он тако весео, док види мене овако смућену?

Сутра дан иза бала растало се њих двоје на увијек. Бог знаде како је њему у души било, но на обличју није дао знати, па и на растанку чинио се весео.

Њу је то растужило: — Ти греш, као на пир! — рече му пријекорно, у сузама.

Младић је пошао, а она јоште гледа у његов широки ход. — Зашто му се нисам очитовала? — мисли.

Па зар и сâм по њену владању није се могао сјетити? Има неколико дана, да се Јелка оћутила мајком. А кад младић замаче, она круто неутјешно uниђе у кућу. —

Задоцњело поподневно зимње сунце повлачи се по засјенутим рацима, вјетар хучи кроз мрки маслиник, а Јелка се жури од куће, да се склони испред разјарене мајке. Непрестано је грди и кињи, и једнако јој пријети да неће у кући родити. Нека иде к његову оцу: тако би осудио Бог и људи. И њеној породици образ отпада од велике срамоте: ко зна шта он мисли, и кад ће се из војништва повратити!

Јелка се не брани, мирује, док у сузама не почне грцати, а онда из приторка изагна овце, једину излику да се од куће удаљи, и гони их у пашу.

на увијек — за навек. *обличју* — лицу. *греш* — идеш. *очитовала* — поверила, исповедила. *оћутила* — осетила. *приторка* — тора. *излику* — изговор, повод.

Не осврће се прама селу; као чисто јој је лакше, кад куће с вида изгуби и на сами се сама себи истужи. Иде и мисли на своју невољу, прође његов виноград и старину, по којој strши огољела жука, па све иде даље путељком, уз море, до самца камена, у чијим процјепима расте дуга оштрица, и за који је она толико пута помислила: откуда се одвалио и све до мора скотрљао. Прислони се уза њ.

Ту је у затишју, и ако се чује хука вјетра, па гледа у валове, који се котурају до самих јој ногу, и прати у мислима ритмички спјев раздражене пучине.

Све се тако тужно довршило!

Марко је писао своме пријатељу, њену рођаку, писмо из Поле, у којем се жали, да му је тешко; пита за своје јесу ли здрави и јесу ли почели рѐдити винограде, а напошљетку поздравља и Јелку и вели: „Ко зна кад ћемо се видјети!“

Рођак јој прочитао писмо на сами, и док је он по њему разабирао, она је дрхтала од узбуђења, како он то пише, као да не зна што је међу њима!

А по селу већ и дјеца знаду за њену невољу, па из очаја ојача се, збаци дјевојачки обзир и стаде заклињати свога рођака, да јој поможе.

Он се заузме код младићева оца, па по свјету људи од закона саставила се молба и

путељком — путићем. *процјепима* — пукотинама. *оштрица* — биљка што расте по стењу. *спјев* — песму. *свјету* — савету.

управила на војничке власти, да се Марку, док је још војник, дозволи вјенчање.

А дјевојка опет са своје стране замоли рођака, да јој напише лист за њ. За вријеме велике мисе (она је ходила од стида на малу) пође к њему. Он се удеси, а она му казиваше шта ће писати.

— Реци му, да ча од мене мисли? Да знаде ча је међу нама и да је он сигурно веће узрочан од мене... Ето, пиши му, нека му је све просто, само да настоји да молба будо услишана, да на вриме дође, да не буде горе срамоте. И поздрави га пуно. А може доћи ако хоће! — заврши с увјерењем. —

Рођак затвори писмо и рече јој да ће га он на пошту однијети.

Дјевојка изиђе из куће мирнија: тврдо се надала, да ће јој се Бог смиловати и да ће власти допустити вјенчање. У својој памети прибира мисли и све јој чисто говори, да неће бити никаквих запријека. Знала је (и то јој живо у памети сину), да, када је двоје у гријеху, опћина и жупник настоје, ако ће и силом, да их с Богом помире, да не живе као звијери, па је најбоље да се вјенчају. Ето и њој се несрећа догодила, те није могуће, кад су обоје задовољни, да ће старјешине мирно гледати њихов гријех, а може га лијепо, по Божју, покрити.

веће узрочан — више крив. кривљи. *запријека* — сметња, препрека.

Дјевојка путем тако умује — и срчаније крочи преко кућнога прага.

А кад је у подне мајка једнако закидала, њој се стужи и одговори јој, душећи се у сузама:

— Пусти ме у миру, све ће вриме донит'! А убиј ме, ако ме он остави.

Отац и брат је сажалише, а и сама мајка престаде кињити је пријекорима.

И дјевојка трпљиво ишчекиваше његов долазак и дан вјенчања. — Да ме узме — мислила је — па ћу га чекати, ако ће и до смрти.

Од срца је она тако осјећала; све би невоље заборавила, била би му вјерна жена и мислила би само на њ, и чекала би док се не би из туђине повратио.

Али та утјеха није била за дуго!

Отац Марков у недјељу, послије велике мисе, јави се, у путу, Јелкину оцу.

— Нима ништа од оног дитињега посла! — рече му, очито задовољан што се тако свршило.

— Како, ча?!

— Дошло је на опћину да се не може... А јављам ти, нека се знаш владати — и оде за својим путем.

Човјек се чисто забунио и одмах пошао кући. Није знао што би, и онако узбуђен саопћи жени што је чуо. А она није могла да издржи, а да се над кћером не развиче.

закидала — једила, корила. *душећи* — гушећи. *прекарала* — укоравала.

— Ето ти твој Марко! — прекарала је срдито и поругљиво.

Јелка протрне, увукла се у се и не јада се; а отац и брат поникнуше очима: боје се, да им се погледи не сретну с њеним укоченим и плашљивим.

Но за све дјевојка није могла да издржи тако јак бол, па кад мајка негдје изиђе, очајно јекне из душе:

— Зашто га не пусте?... Убили су ми срићу и живот!

Осле није бројила дане своје несреће. Па и себе саму моријаше љутим пријекорима: осјећала је своју срамоту много више него се другима чинило.

А опет у кући нема мира. Мајка јој једнако пријети да неће родити дома: нека иде к његову оцу.... Тако она, кад год може наћи излику, бјежи од куће, и док одмакне од живе чељади, у поље, на догледу пусте пучине, лаганији јој терет на души: савлада је неодољива туга, али бол и стид јењава и у сузама одахне... Још стоји налакћена на самцу камену, рекао би ослушкује шум мора, што дере запуштени рат, плачка излизане хриди, дршће и разлијева се, као да у себи има хиљаду живота.

Овдје на сами, ако и осјећа силну немоћ, ипак лакше јој је: не мори је подмукли смијех подлаца, ни жаловање лицемјераца; да јој је овдје навијек остати!

за све — мимо све, поврх свега. *јењава* — попушта. *плачка* — запљускује. *жаловање* — сажаљење.

Лутала би покрај мора, живјела би савладана тугом, а док би се Марко повратио, разабирала би је разговорна, широка пучина..

И, савладана сугестивним чувством сјећања на минуле дане, чисто одахне и часом заборави на своју љуту невољу. Занесе је још једном сласт страсти, трже се и погледа уоколо.

Али прољеће за њу бјаше далеко одмакло!

Врхови високих далеких брдина, покривени снијегом, виде се у ружичастој маглици, а по виноградима и старинама одскаче сама пустош; сочна и цвијетна жука прожутјела је и озебла, но њу ће сунце огријати — помисли — па ће наново процвјетати — и нехотице падоше јој на памет његове разблудне ријечи: „Жука у цвит, а жена у обист"! Па наново, иза пожуде, сјети се своје несреће. Опет је љуто у грудима жицну, опет се туга повраћа: све је за њу уоколо мртво; и осјећа своју немоћ, чини јој се као да је нестаје, као да ће јој живот однијети оно чедо, што га под срцем носи; што је оно живље и јаче, чисто она поступце немоћа и гине....

Дуго тако налакћена стоји, а чељад враћа се с радње, гледа на њу осамљену и чуди се што ондје сама чини...

И сунце тоне, па је запад у пламену, по пучини само часом заиграју огњене змије, сјајне круне — и до мало на море пада сивкасти вел; по рубовима голети дрвеће се

разблудне — страсне, пожудне. *жицну* — текну. *немоћа* — слаби.

у мору мрко одразује, а окле се сунце рађа, хвата се први сутон.

Јелка се маче и попође крајем мора, и не мисли да се кући врати. А већ је захладило и хвата се мрак и шум, што из далека носи собом гласове ноћи; а она гледа преко мрке пучине у контуре далеких брдина — и ничега се не страши. И ваља опет доћи међу свијет, и опет ће се њене очи срести с очевим... Код те помисли чисто дршће, и на махове јој долази, да се стрмоглави, да је негдје нестане, само да је ничије очи не гледају...

Али се јавља страх пред Божјом срџбом, прекрсти се и гони од себе нечисту напаст, и хтјела би га заборавити, окајати учињени гријех и сасма се прегорити. Но изненада живот се јавља, младост је мори, и нехотице мисли: како би било лијепо с њим још слободно живјети...

— Јелка, Јелка! — дозиваше је с вишега брат кроз хуку вјетра. — 'Ајде дома, овце су се саме вратиле.

Дјевојка се разабере и пође узбрдицом.

По вечери дошао их понаћи рођак. Гријао се докле год старци не пођоше на почитак. Јелка је заостала; домислила се по његовим ријечима, да има да јој нешто каже.

Док се стари почеше мешкољити по постељи, младић извади из џепа писмо и рече јој, да јој је то писмо у његову послао

стрмоглави се — скочи са стене, падне стрмоглавце у провалију. *прегорити се* — измирити се са својим стањем. *понаћи* — походити. *почитак* — спавање.

Марко. Па се пригне над ватру, да га прочита. Дјевојка дрхташе и слеже се да види слова, као да зна читати...

Главе им стајаху упоредо над огњем, обасјане пламеном. Рођак поче читати:

„*Драга моја Јелка!*

Нисам ти досад писâ, јер нисам знâ како би почеја; вируј, срамија сам-се. Ма сад, кад ми ваља укрцат' се на брод, за далеки свит, липо прико оцеана, ето те обзнањујем, да знам ча се догодило. Мним да си исто здрава, а немој за мном жалостит' се: Бог није с ником јаму затрпâ, па неће ни с нама! Желија би да се утишиш, и чувај ми дите, а ја ако те оставим, нека ми море, по којем ми је поћ', кости измеће. Далеко си од мене, ма вируј, док ово пишем, сузе ме облију, ну није фајде. Шаљем ти сто пољубац' и писаћу ти из миста ди ћеш ми одговорити. Сад с Богом, с Богом!

Твој вирни
Марко Јурић"

Дјевојка је сваку ријеч у срце примала, а оне су биле као моћне капљице, што замрлу душу оживљују. Њено блиједо лице у пламену порумене и на очиглед као да се заобливало. Рођак је дочитао, но још држи у руци писмо; она се очима у њ упиљила и

липо — лепо. *прико оцеана* — преко океана. *обзнањујем* — извештавам.

чисто јој је жао, кад младић макну руку, да јој га даде.

Дршћући справи га у њедра и, од тога раздрагана, рече рођаку:

— Још не би било зла, да је мајка боља и да ни свита.... Чекала би га с дитетом! — измуца пошљедње ријечи и срамежљиво обори очи к земљи.

Одавно је она зимске ноћи спроваћала у бесаници, размишљајући о својој биједи, а највише је копкала сумња: да ли он мари за за њу и је ли му је жао, што се она у срамоти налази.

Ноћас јој је оно писмо, што јој је у њедрима, донијело утјехе: на чисту је да је Марко неће оставити, да су га силом од ње отргнули и тако њихову срећу закопали. Те ноћи, размишљајући, одлучи чврсто да своје чедо код себе придржи, да га отхрани и да с њим свога Марка дочека.

У јутру устала је ојачана и пријегорно одлучи трпјети и најгоре муке, ради њихове заједничке љубави.

А поподне, истога дана, дјевојка осјети да се час приближује. Немирно погледа на своју мајку; ваља да јој је неко од помоћи, а срам је, па не може да ријечи проговори. Мајка се домишља, но њена срџба не попушта. Она је себи утувила у главу, да је

справи — метну. *да ни свита* — да није света. *спроваћала* — проводила. *пријегорно* — мирећи се са својом судбом. *себи утувила у главу* — увртела у главу.

њено дијете преварено, па да ће јој само то помоћи да не буде остављена, ако роди у младићевој кући. Стаде је испрва на лијепо наговарати да иде тамо, у његова оца:

— Осле је то твоја кућа! — говораше јој.

А кад кћер не хтједе да послуша, но легне на постељу, обрнувши се к зиду, она се ражљути, ухвати је за руку и поче је вући из куће.

— Убиј ме! — она јој је једнако одговарала — ма нећу тамо.

Мајка је тако пред кућом бјешњела и проклињала, да су се сусједи око куће почели купити. У то надође и отац из поља, уморан. Он сажали своје дијете:

— Пусти је у миру, јер ће бити свашта! — окоси се на жену; обје потисне у кућу и у образ сусједима за собом затвори врата. Јелка опет леже на постељу и до мало наступе тешки трудови порођаја. Њене муке још су грђе, што она, од опаза, боли не даје одушка и што је нико не помага. Тек на вече, касно, пошто се осу од муке знојем и поче на вас глас стењати, досјети се отац и пошаље по бабицу.... Бабица дође и потужи се што је прво нису звали. У задњу прекрсти се, — и након дугих родиљиних мука прихвати једва духато дијете, које и умрије тога часа на њеним рукама. Родиља, одахнувши, инстинктивно осјети дјетињу смрт. Оно не плаче

у образ — у лице, пред носом. *трудови* — муке. *опаза* — стида. *боли* — болу. *прво* — пре, раније. *духато* — живо.

и не чује му се дах... упре очима у њ, па у бабицу, — чека одговор...

— Мртво је! — јави се она, и огледа се уоколо, да га негдје положи.

Мајка до у душу потресе се. Одмах јој у памети синуше његове ријечи у писму: „Чувај ми дите!"

У собици је пуста тишина. Она се подаје грђе тузи. — Да бар дијете плаче! — мисли у својој пошљедњој несрећи.

Жене положише мрташца на комад бијела платна, на сандук. Родиља се у то потајала, жене уз постељу ћуте, а свијећа подрхтава.... Наједном окрете се према њима, па не погледавши их у очи зажели да види мртво дијете. Бабица га узме, замотана у платну, и донесе га пред постељу. Она раствори очи, погледа у њ: јадно, укочено држало је стиснуту шачицу, уз избечено лице, које му је давало пркошљиви изражај, као да му је неко тога часа однио из руку најдражу му стварчицу.

Мајка се запањила пред мртвим чедом; зазебе је око срца, гледајући његово ситно тијело, помодрело, укочено; затим, и да није хтјела, нити знала како, дође јој на памет Марко, с пркошљивим осмијехом на лицу; као оживи у његовој младости, и треном посвема је освоји, сласт заструји њеним изнемоглим животом, занесе се, те не могавши одољети

огледа се — осврће се. *мрташка* — малог мртваца. *потајила се* — заћутала. *пркошљиви* — пркосан. *запањила се* — занемела од чуда. *зазебе је* — дође јој хладно.

страственом потресу растројених живаца заврами се и, не прогоривши ни ријечи, окрене се на другу страну, прама зиду.

Иза заноса наступи мртвило, те зажеље да је саму оставе, да опочине.

Жене пођоше к ватри, а када се повратише, био је већ дан. Нађоше је пробуђену; разрогаченим очима гледала их је, но чинило се да их није осјетила.

У сну разабрала се и, пробудивши се, чињаше јој се да се опоравља; но за час пред очи јој долазе слике истинске, проти којима слаба је да се одбрани, а нема никога да је утјеши и подигне. И с њоме завлада потпуни нехај; није марила ма што да се с њоме догоди.

Три дана Јелка куња у постељи, не јада се, не одговара. Тек у њеним великим очима назире се живот...:

Наједном, четврти дан, појави се грозница са огњем, а настајних дана скрха је болест још јаче, те иза делиријума наступала би потпуна душевна и физична немоћ.

Отац је исто тих дана ходио у поље, у вече враћао би се уморан, па како се болесница није тужила, мишљаше да неће бити великога зла, те не позове лијечника на вријеме, да запријечи ток болести.

И тако она с дана на дан очигледно опада и, умирена, сама зажели да се с Богом намири....

нехај — немар, равнодушност. *огњем* — ватруштином. *делиријума* — заноса. *исто* — баш.

Жупник смућен одијели се од њена кревета, а с њим из двора враћа се и остали побожни свијет. Опет као и прво бречи звонце, дрхте у јутарњој ведрини тињајући пламичци воштеница и скрушена чељад пада на кољена пред живим Богом...

И до болеснице још допиру јачи брецаји, слуша их, док се негђе, неодређено, у путу не изгубише...

На вече болест као да се потајала. Сусједи и рођак јој пођоше на почитак, — мисле: ко зна колико ће она немоћати?

Но касно у ноћ њезино се стање погоршало; иза силних потреса грознице наступи јачи делиријум од онога прошлих дана. И док болесница у огњу трга се, зимска хладна ноћ, обасјана мјесечином, кроз одшкринути прозор и пукотине, увлачи се у кућу, а на махове, кроз огољелу мурву у двору, фијукне сјеверац, и у свом звуку носи студен све до болесничина кревета. Мајка сједи на ниском столу, скупила се у се: студено јој је; отац до ње уморан дријема, а мали брат прислонио се подбратком на доњу страну кревета и плашљиво завирује у упаљено сестрино лице. А она лежи наузначице, с подвијеним рукама под главом, превија се од муке, на махове раствори очи, па их наново склопи, а црне дуге трепавице подрхтавају, и бљедило лица, с модрушастим пјегама, јаче одскаче.

одијели се — одвоји се, одступи. *бречи* — звони. *брецаји* — звоњење. *немоћати* — боловати. *столац* — столичица *модрушастим* — модрикавим.

Наједном упорно упиљила се у брата, као да кроза њ гледа, и у несвјесном стању поче бунцати.

Мали, поплашен, предљиво погледа мајку. Она кроз дријемање осјети његов поглед, прене се и стресе од зиме. Па се подиже и приђе кревету. Дохвати мокру мараму, те њом обложи кћерино упаљено суво чело. Но она, чим осјети додир хладне воде, погледа је, као у чуду, с натегом испружи осушену руку и баци с чела мокри облог. И огњица је посвема осваја и свијест губи; подиже главу, по блазињи разасу се прамење црне косе, а мутне очи продиру равно у једном правцу.

— Он је далеко, далеко!... преко мора! — бесвјесно говори сама собом. — А рекâ је оне вечери, под мурвом, да не би мога̂ стати без жене. — Па не може да даље говори, превија се и тешко стење....

Отац се пробудио: студено му је; диже се па пође к огњишту, да стакне ватру. Зове и сина, но малом мучно је одијелити се.

— Дођи! — нукује га. — Смрзнућеш се...

А болесница опет тлапи; очима је упрла у мјесечево свијетло, што трепери и суче се пред одшкринутим прозором:

— Далеко на мору — разговијетно говори — и ја ћу с тобом, Марко, хоћеш ли? — и часом спокојно о нечему размишља...

предљиво — плашљиво. *огњица* — ватруштина. *блазињи* — узглављу, јастуку. *равно* — право. *одијелити се* — раставити се. *нукује* — нуди. *тлапи* — бунца.

Па наједном задршће, заокружи рукама у празно, и паде наузначице. Мајка опет топи мараму у хладну воду и њом облаже јој чело. До мало времена, мало по мало, румени с лица нестаје, трзавица попушта и болесница умири се...

А кроз разклимани кућерак једнако се студен потискује и покадшто вјетар подмукло завије и хладни лахор заструји засјенутим простором.

Изнебуха болесница раствори очи, рекао би разабрала се, и гледа у ждраку пламенова одблијеска, што се с огњишта пружио по једној страни зида, па као да је изгубила свако уфање, да ће се игда огријати, сврне другамо погледом. И сјети се нечега, јер кретом руке показа на прозор. — Увенуће мажурана! — једвице изговори. — Унеси је у кућу. — И хтјела би да још нешто рече, но ријеч јој запире, нестаје јој даха и саме очи поступце гасе се...

Жена зове мужа. Он се с огњишта диже. И мали се диже, па обојица приђу постељи.

Болесница их већ скамењеним очима, као кроз вело, назире, док их из вида не изгуби — и до мало хвата је смртни хропац...

Мајка топи маслинову благословјену гранчицу у крштену воду, с њом је шкропи, сазивље божју помоћ. Отац је гледа: — Умире! — рече убједљиво и пожури, те јој у руку

завије — задува. *уфање* — нада. *другамо* — на другу страну. *мажурана* — мајоран (цвеће и зачин). *запире* — запиње, застаје. *вело* — вео, копрена.

меће нажгану воштеницу; и мајка је једнако шкропи....

А у ćвануће, иза Здраве Марије, велико звоно бруји у ушима чељади која се буде и у своме звуку по селу носи и навијешта Јелкину смрт.

нажгану — упаљену. *навијешта* — објављује.

Stanford University Libraries
3 6105 124 446 266

